

Latvijas mazo upju pārvaldība un apsaimniekošana. Pagātne. Tagadne.

Autors: Alvis Birkovs

Saturs

Ievads	2.lpp.
Mazās „likteņupes”	7.lpp.
I daļa. Mazo upju likteņi Latvijas pirmās brīvvalsts laikā	
Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte	8.lpp.
Zivju resursi	10.lpp.
II daļa. Mazo upju likteņi padomju okupācijas laikā	
Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte	13.lpp.
Zivju resursi	17.lpp.
III daļa. Mazo upju likteņi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas	21.lpp.
Vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politika	21.lpp.
Zivsaimniecības politika	26.lpp.
Meliorācijas politika	28.lpp.
Lauksaimniecības politika	30.lpp.
Mežsaimniecības politika	32.lpp.
Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte	34.lpp.
Mazās HES neatkarību atjaunojušajā Latvijā un citi faktori	39.lpp.
Mazo HES būvniecības buma apturēšana	40.lpp.
Pētījumi par mazajām HES	40.lpp.
Valsts vides dienesta informācija par mazo HES ekspluatāciju	44.lpp.
Dambji	45.lpp.
Priekšlikumi mazo HES radītās ietekmes mazināšanai	45.lpp.
Mazās upes un Baltijas jūras laša pārvaldības plāns	46.lpp.
Zivju resursi	47.lpp.
Disonanse starp iekšējo ūdeņu zivsaimniecības un vides aizsardzības politikām	49.lpp.
Kopsavilkums	51.lpp.
Secinājumi	53.lpp.

**„Mūsu mazās, jaukās upes pelnījušas,
lai par tām runātu, lai tās mīlētu un saudzētu.”
Māris Kundziņš**

Ievads

Latvija var lepoties kā ar ūdeņiem bagāta valsts, jo tās salīdzinoši nelielajā teritorijā kopumā atrodas gandrīz 20 000 upes, ezeri, ūdenskrātuves un kanāli. Dodoties jebkurā virzienā, pēc dažiem kilometriem sastapsim kādu upi vai upīti, lielāku vai mazāku ezeru.

Iespējams, var rasties jautājums – kuras upes būtu uzskatāmas par mazajām upēm?

Konkrēti noteiktu kritēriju faktiski nav. Būtībā vienīgais salīdzinošais kritērijs izriet no Daugavas, Gaujas (kopā ar Salacas sateces baseinu), Lielupes un Ventas upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem (izstrādāti saskaņā ar Ūdens apsaimniekošanas likumu), kuru nosaukumos ir minētas visiem labi zināmās Latvijas četras lielākās upes.

Šajos plānos iekļautas arī par iepriekš minētajām mazākās upes, kuras salīdzinoši uzskatāmas par vidējām upēm, kuru nosaukumi plašākai sabiedrībai jau ir mazāk zināmi, kā arī lielo un vidējo upju pietekas un to pietekas, kuras līdz ar to loģiski tiek uzskatītas par mazajām upēm un upītēm, kuru nosaukumi plašākai sabiedrībai ir vēl mazāk zināmi (ļoti daudzām šādām upēm un upītēm vispār nav nosaukumu) par vidējām upēm, izņemot dažas populārākās.

Kaut gan ir gana daudz mazo upju un upīšu, kuras jūrā ietek patstāvīgi – bez lielo vai vidējo upju „starpniecības” – “Savdabīga sīku upju mozaīka izveidojusies Baltijas jūras un Rīgas līča piektastē. Te 500 km garajā piekrastes posmā jūrā tieši ietek 114 mazās upes (..)” (“Mūsu mazās upes”, upes.lv).

Nav noliedzams, ka plašākai sabiedrībai priekšstats par mazajām upēm saistās arī ar mazajām HES.

“Latvijas upju tīkls veido vairāk nekā 12 400 upju. Tikai 880 upju garums pārsniedz 10 km, bet lielāko daļu Latvijas upju veido upes, kuru garums ir mazāks par 10 km (to kopgarums ir 51% no visa Latvijas upju kopgaruma). 22 upju garums ir lielāks par 100 km.” (“Mūsu mazās upes”, upes.lv).

Savukārt filoloģijas profesore Māra Rudzīte par Latvijas upēm raksta: “Hidrologi ir noskaidrojuši, ka Latvijā vēl ir apmēram 12 500 upju. 94% no tām ir mazās upes, kam parasti nav sava nosaukuma. Lielākās upes, kam palaikam ir arī vārds, ir 777. Tā kā nosaukumi ir arī daļai mazo upju, tad mums ir ap 1000 upju vārdu. Lielāko upju nosaukumi ir plašāk zināmi, bet mazo upīšu un strautu vārdi parasti ir pazīstami tikai tuvākā apkaimē. Tie bieži izzūd, meliorējot mežus un laukus.” (“Mūsu mazās upes”, upes.lv).

Nezinātājam varētu šķist neparasti, ka no minētā upju kopskaita tikai 42 upes (ieskaitot arī atsevišķus kanālus) ir *publiskās* upes (Civillikuma 1.pielikums), kas sastāda 0,34% no upju kopskaita. No otras puses nezinātājs, domājams, šim faktam nepiešķirtu nekādu nozīmi, jo praktiski visas Latvijas upes ir publiski pieejamas, ieskaitot privātās upes – “Arī tad, ja ūdeņi nav iekļauti publisko ezeru un upju sarakstā, daudzos gadījumos cilvēkam ir tiesības pastaigāties pa to krastiem, peldēties un braukt ar laivu.” (“Tauvas josla”, “Latvijas avīzes” pielikums “Praktiskais latvietis”, 07.02.2008.).

Savukārt saskaņā ar Zvejniecības likumu un tam pakārtotajiem Ministru kabineta noteikumiem praktiski visas Latvijas upes ir publiski pieejamas maksšķerēšanas, vēžošanas un zemūdens medību tiesību izmantošanai, atsevišķas upes – arī zvejas tiesību izmantošanai.

Latvijas ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas jautājumi ir skarti daudzos normatīvajos aktos un plānošanas dokumentos. Bet visi šie dokumenti gandrīz 100% attiecas uz *publiskajiem ūdeņiem*.

Būtībā Latvijā ir izveidojusies savā ziņā paradoksāla situācija – *publiskajiem ūdeņiem*, kuru ezeru un upju kopskaits ir nesalīdzināmi mazāks par *privātajiem ūdeņiem*, ir izstrādāta plaša normatīvo aktu bāze, izstrādāti upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāni (savas specifikas dēļ tie gan ietver visus ūdeņus neatkarīgi no piederības), vadlīnijas, ekspluatācijas noteikumi, pētījumi, atzinumi, ieteikumi, rekomendācijas u.tml., bet līdz šim nav pat mēģināts izstrādāt *privāto ūdeņu*, tai skaitā mazo upju, kaut vai vispārējas attīstības programmu, plānu vai vadlīnijas, jo no daudziem viedokļiem privātajiem ūdeņiem ir milzīgs potenciāls, kas pašlaik praktiski netiek izmantots.

Izstrādāti ir tikai daži mazo upju atjaunošanas rekomendējoša rakstura tehniskie risinājumi – lielisks rakstisks un vizuāls izziņas materiāls, kas labi kalpotu arī kā palīgs – rokasgrāmata mazo upju pārvaldītājiem un apsaimniekotājiem.

Biedrība „Latvijas Makšķernieku asociācija” savulaik aicināja Zemkopības ministriju un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju (VARAM) pievērsties privāto ūdeņu attīstības risināšanai, bet, diemžēl, nekādu ieinteresētību no ministrijām nesagaidīja.

Vienīgais normatīvais akts, kurā tieši pieminētas mazās upes, ir „Ūdens apsaimniekošanas likums” – „mazu upju baseinus var apvienot ar lielāku upju baseiniem vai savienot ar blakus esošiem mazu upju baseiniem.”. Termins *mazu upju baseini* likumā lietots saistībā ar Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upju baseinu apgabalu apsaimniekošanas plāniem.

Kā minēts augstāk, visas Latvijas upes ir publiski pieejamas. Tāpēc, domājot sadzīviski var šķist, ka mazo upju kā privāto ūdeņu pārvaldībai un apsaimniekošanai no juridiskā viedokļa īpašas nozīmes nav. Arī sabiedrībā pastāv uzskats, ka *kaut kāda apsaimniekošana jau tur notiek*.

Tik tiešām – atsevišķi mazo upju apsaimniekošanas pasākumi mazajās upēs tiek veikti – kā minēts augstāk, normatīvajos aktos noteiktā kārtībā valsts tajās nodrošina zivju resursu ieguves tiesību izmantošanu, un pašvaldību personā atsevišķos mazo upju posmos tiek īstenota šo tiesību izmantošana arī licencētā veidā. Dažās mazajās upēs tiek īstenota arī specializētās zvejas tiesību izmantošana.

Šādu atkāpi no īpašnieku vienpusējām tiesībām pieļauj Civillikuma 1113.pantā minētais: “Zvejas tiesības pieder katram sava īpašuma robežās, un īpašnieks var aizliegt, ciktāl likums nenosaka citādi, trešajām personām zvejot tajās”.

Atsevišķu mazo upju posmos pa retam tiek īstenota arī zivju resursu mākslīga atražošana un pavairošana, kā arī zivju resursu ieguves uzraudzība (kontrolē) – galvenokārt lašveidīgo zivju migrācijas un nārsta laikā rudenī.

Valsts ir izdevusi arī īpašus noteikumus par saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītā zaudējuma kompensēšanu (Ministru kabineta noteikumi Nr.188), kas cita starpā paredz arī kompensāciju par *hidrotehnisko būvju celtniecību un ekspluatāciju, upju padziļināšanu un regulēšanu* (mazo HES sakarā šajos noteikumos noteiktās prasības vairumā

gadījumu faktiski ir ignorētas), kā arī gar mazajām upēm kā gar privāto ūdeņu krastiem ir noteikusi 4 m dabiskās tauvas joslas platumu (Zvejniecības likums, 10.pants), kurā konkrētas darbības atļauts veikt bez vai ar zemes īpašnieka saskaņošanu.

Arī Ministru kabineta noteikumi Nr.27 tiešā veidā attiecas uz mazajām upēm, starp kurām nesalīdzināmi lielākā daļa ir privātās upes – “Noteikumi par upēm (upju posmiem), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādas mehāniskus šķēršļus”.

Uz mazajām upēm attiecas arī “Ūdens apsaimniekošanas likuma” galvenais mērķis – nodrošināt labu ūdeņu kvalitāti.

Savukārt atbilstoši Aizsargjoslu likumam, lai mazajās upēs *samazinātu piesārņojuma negatīvo seku ietekmes uz ūdens ekosistēmām, novērstu erozijas procesu attīstību un saglabātu apvidum raksturīgo ainavu*, dažāda garuma upēm ir noteiktas dažāda platumā aizsargjoslas.

Mazliet privilēģētākā stāvoklī ir mazās upes, kuras atrodas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās, jo uz tām attiecas šo teritoriju aizsardzības un izmantošanas vispārējie un individuālie noteikumi.

Arī likumā “Par pašvaldībām” minētais par pašvaldību autonomajām funkcijām, cita starpā – organizēt iedzīvotājiem komunālos pakalpojumus, piemēram – notekūdeņu savākšanu, novadīšanu un attīrīšanu ir atsevišķi apsaimniekošanas pasākumi, kuri lielākā vai mazākā mērā skar arī mazās upes.

Par mazo upju apsaimniekošanu var uzskatīt arī meliorācijas pasākumu veikšanu, kaut gan to projektēšanu un īstenošanu nav iespējams uzskatīt par upju ekosistēmām un videi draudzīgiem pasākumiem.

Tomēr par mazo upju praktisku apsaimniekošanu no vides, dabiskā tecējuma un zivju nārsta vietu stāvokļa uzlabošanas viedokļa var runāt vienīgi kā par atsevišķu tīrīšanas darbu brīvprātīgu veikšanu atsevišķu upju atsevišķos posmos. Nav noliedzams veikto darbu pozitīvais pienesums, tomēr tie notiek kampaņveidīgi dažādu projektu ietvaros vai ārpus tiem, šajā gadījumā ne reti neievērojot normatīvajos aktos noteiktās prasības tīrīšanas darbu veikšanai.

Tā kā augstāk minētie piemēri ir tikai atsevišķi apsaimniekošanas pasākumi, runāt par Latvijas mazo upju plānveidīgu apsaimniekošanu pašlaik nevar, jo tādas gluži vienkārši nav un tāda nav arī bijusi.

Vienīgais zināmais piemērs Latvijā, kad upju apsaimniekošanas pasākumi notiek plānveidīgi un sistemātiski, ir Bauskas mednieku un makšķernieku biedrības kopš 1998.gada ilgtermiņā īstenotā Lielupes, Mūsas un Mēmeles atsevišķu posmu apsaimniekošanas programma, kuras mērķis bija/ir vispirms uzlabot zivju resursu dzīves vides kvalitāti un nodrošināt dabiskā nārsta iespējas, bet pēc tam ar zivju resursu mākslīgas pavairošanas palīdzību veikt atsevišķu zivju sugu iedzīvināšanu, kas pirms tam, neveicot zivju resursu dzīves vides kvalitātes sistemātisku uzlabošanu, būtu neefektīvs pasākums.

Skandināvijā, ASV, Kanādā un citās valstīs ūdensobjektu apsaimniekošana ir vienots komplekss jēdziens, kas sastāv no trim galvenajiem pamatmērķiem – 1) *nodrošināt upes ekosistēmas un aizsargjoslas labu vides kvalitāti*, 2) *nodrošināt ūdens labu ekoloģisko kvalitāti un kvantitāti*, 3) *nodrošināt ūdens bioloģisko resursu dzīves vides kvalitāti*, bez kā, iztrūkstot kaut vai vienai komponentei, virsmērķa sasniegšana – *upju ilgtspējības nodrošināšana ilgtermiņā praktiski nav iespējama*.

Savukārt pasākumi (instrumenti) katra pamatmērķa sasniegšanai ir dažādi atkarībā no veiktās izpētes rezultātiem, stingri ievērojot katras upes kā individuālas un unikālas ekosistēmas īpatnības un nepieciešamības, ko jāuzsver jo īpaši.

Diemžēl Latvijā ūdensobjektu apsaimniekošanas komponentes pastāv pašas par sevi, jo normatīvajos aktos ir savstarpēji gandrīz nesaistītas vai nesaistītas nemaz, kas izpratni par ūdensobjektu apsaimniekošanu padara sadrumstalotu un vienpusēju. Tā seku rezultātā tiek maldīgi uzskatīts, ka veicot, piemēram, atsevišķus mazo upju apsaimniekošanas pasākumus, tās tiek apsaimniekotas visaptverošā nozīmē.

Galvenais cēlonis un pamatproblēma, kāpēc Latvijā ūdensobjektu apsaimniekošanas komponentes ir sadrumstalotas un nav savstarpēji saistītas ir fakts, ka valstī nepastāv normatīvais akts, kas noteiktu vienotas strukturētas prasības, pienākumus un atbildību ūdensobjektu pārvaldībai un plānveidīgai apsaimniekošanai.

Līdz ar to arī par mazo upju pārvaldību runāt nevar, jo tādas gluži vienkārši nav un tāda nav arī bijusi, jo nevienā normatīvajā aktā līdz šim nav noteikts, kam par to pārvaldību, tāpat kā par plānveidīgu apsaimniekošanu, būtu jāatbild.

Nepieciešamību risināt *privāto ūdeņu*, tai skaitā arī mazo upju pārvaldību un apsaimniekošanu, faktiski atzīst arī VARAM:

“Latvijas apstākļos ūdeņu laba pārvaldība ir visai nosacīta, jo dažos līmeņos pastāv ne tikai darbības apgrūtinājumi, bet arī lielas, vai pat kardinālas atšķirības izpratnē un pamatnostādņēs. (..) Joprojām nav pietiekamu instrumentu, lai nodrošinātu privātīpašumā esošo ūdens objektu apsaimniekošanu atbilstoši upju baseinu apgabalu plānu vienotām tendencēm. No vairāk nekā 12 tūkstošiem strautu un mazo upju, daļa atrodas aizsargājamajās teritorijās, kas ir VARAM Dabas aizsardzības pārvaldes pārziņā, vēl vairāk atrodas Latvijas Valsts mežos, kas ir Zemkopības ministrijas pārziņā, bet daži ietilpst ostu teritorijās, kas ir Satiksmes ministrijas pārziņā.” (Stratēģiskais ietekmes uz vidi novērtējums vides pārskatam “Pasākumu programma laba jūras vides stāvokļa panākšanai 2016.–2020.gadā”, 2016).

Lai vai kā, bet mazās upes, lai arī būdamas tieši saistītas ar lielajiem un vidējiem iekšējiem ūdeņiem, gadu desmitiem atradās un joprojām atrodas *pabērna* statusā un tālu no lielo ūdeņu “lielās politikas”.

Vienīgais, bet ļoti būtisks, ko iepriekš minētās ilgstošās netaisnības mazināšanas sakarā līdz šim izdevies panākt (tā bija VARAM Vides aizsardzības departamenta personā atbalstīta „Latvijas Makšķernieku asociācijas” iniciatīva un priekšlikumi), norādīts „Vides politikas pamatnostādņēs 2014. – 2020. gadam”:

„F1.9. Pilnveidot normatīvo aktu bāzi, lai noteiktu vides aizsardzības prasības ūdens objektu apsaimniekošanai neatkarīgi no objekta piederības, kā arī nodrošināt ar mazo HES darbību saistītās ūdens izmantošanas izmaksu segšanu.”, kā arī –

“F1.8. Apzināt un identificēt problēmas un nepieciešamos pasākumus mazo upju aizsardzībai”.

Tieši šo abu vides politikas mērķu sakarā biedrība “Baltijas Vides forums” 2018.gadā ar “Latvijas vides aizsardzības fonda” finansiālu atbalstu īstenoja projektu “Zemes īpašnieku, pašvaldību un valsts atbildība mazo upju aizsardzībai”, kurā “Latvijas Makšķernieku asociācija” ir projekta vadošais partneris. Šā projekta ietvarā ir izstrādāts arī šis darbs.

Minētā projekta ietvarā tika izstrādāts arī juridiski analītisks darbs “Ziņojums par normatīvo regulējumu, par tiesībām un pienākumiem ūdeņu apsaimniekošanā”, kuru izstrādāja Žaneta Mikosa (darbs ir pieejams: www.lvafa.gov.lv; www.bef.lv; www.dzivaisudens.lv).

Lai izprastu un apzinātos Latvijas mazo upju (neatkarīgi no piederības) pārvaldības un plānveidīgas apsaimniekošanas problēmas aktualitāti, nepieciešams izzināt to, var teikt – „likteņus”, kuri laiku gaitā bijuši tikpat līkumaini un atšķirīgi kā pašas upes, kā arī izprast vēsturiskos apstākļus un procesus, dažādus cēloņus un to radītās sekas un šo faktoru savstarpējo mijiedarbību un kopsakarības no Latvijas pirmās brīvvalsts laika līdz mūsdienām, kas laika gaitā mazās upes ietekmēja pozitīvi vai negatīvi.

Mazās „likteņupes”

Daugavu pierasts dēvēt par latviešu tautas „likteņupi”.

Latvijā, kā minēts ievadā, ir vairāk nekā 12 400 upes, mazas upes un upītes, kuras kā biezs tīkls pārklāj visu mūsu valsts teritoriju.

Tāpat kā lielās likteņupes Daugavas krastos, arī mazo upju un upīšu krastos kopš seniem laikiem dzīvoja mūsu senči, tāpēc bez pārspilējuma varam tās saukt par mazajām „likteņupēm”. Arī tautasdziesmās mazās upes aprakstītas un apjūsmotas ne mazāk kā Daugava:

Sidrabiņa upe tek Līkumiņu līkumiem, Visapkārt augsti kalni, Visapkārt zaļi meži.	Ai, upite olainite, Tavu daiļu līkumiņu! Citā sēju miežus, rudzus, Citā stādu apentiņus.	Kas stāvēja bez kājiņu, Kas tecēja negrožots? Migla stāv bez kājiņu, Upe tek negrožota.
--	---	--

Īpaši gleznaini un emocionāli Latvijas ūdeņus, tai skaitā arī mazās upes, savā grāmatā „Ar makšķeri” (1920.g., tēlojuma “Ūdeņi” pirmteksts), kas arī starptautiski ir atzīta par vienu no izcilākajiem dabas tēlojumiem pasaules literatūrā, savulaik aprakstīja izcilais latviešu tautas rakstnieks, gleznotājs un kaislīgs makšķernieks Jānis Jaunsudrabiņš, savos ceļojumos Latvijas ūdeņus ar laivu izbraukādams un krastus izstaigādams krustu šķērsu:

„Es esmu caurām dienām bijis uz ūdens un ūdens malā, zaļās dabas vidū. Es esmu staigājis kā noreibis no vienas vietas uz otru un vērojis dzīvību ūdenī un gaisā, kā tā kūsāja tūkstošos skaistos veidos. Manas basās kājas ir jutušas daždažādas zemes, akmeņus, kokus un stādus. Dažreiz tie ir bijuši asi kā naži, dažreiz mīksti un pakļāvīgi kā siltas, dzīvas būtnes. Straujas upes, lēni atvari, klusi meža ezeri, kuru krasti līgojas kā palagi, jūras ziemeļos un dienvidos – tie visi bieži vien ir mani uzņēmuši savos spoguļos. Neviena draugs, neviena draudzene nav man snieguši tik ilgstošu labsajūtu kā šie ūdeņi, kuru devīze ir: mūžam atjaunoties!”

„Saule pie debesīm, dzidrais gaiss, ūdeņu spoguļi un zemes plašais vaigs, – kādu slavas dziesmu lai jums dziedu? Jūs esat un paliksiet mans neatņemams īpašums, – es esmu daļa no jums, jūs esat daļa no manis.”

Latvijas vecākās paaudzes makšķernieki „Ar makšķeri” sauc par *makšķerēšanas ētikas kodeksu*. Starp viņiem bija arī mūsu izcilais aktieris Harijs Liepiņš, kas būdams kaislīgs makšķernieks, vairākus gadu desmitus pēc J.Jaunsudrabiņa grāmatā „Harijs Liepiņš pie ūdeņiem” rakstīdams:

„Mūsu jaukajā tēvu zemītē kā vēnas, kā asinsvadi plūst neskaitāmas upes un upītes, starp stāviem vai lēzeniem krastiem, caur ieplakām un senlejām. Karstās dienās dažas sarūk mazās lāmiņās vai pelķēs, kur knapi var muti nomazgāt.” (Preses nams, 1996).

Nevar nepieminēt arī fotogrāfa un biologa Māra Kundziņa mazajām upēm veltītos emocionālos aprakstus, no kuriem viens ir izmantots kā šā rakstu darba motto, bet otrs ir šāds:

„Upes ir tāda mūsu dabas bagātība, par kuru gribas teikt, ka tas ir svētums.” (Latvijas upes”, izdevniecība „Liesma”, 1974).

Tomēr jau Latvijas pirmās brīvvalsts laikā virs mazo upju „likteņiem” sāka parādīties tumši mākoņi, kuri turpmākajos gadu desmitos sabiezēja arvien tumšāki.

I daļa

Mazo upju likteņi Latvijas pirmās brīvvalsts laikā

Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte

Rakstisku liecību par mazo upju vides stāvokli un ūdens kvalitāti Latvijas pirmās brīvvalsts laikā praktiski nav. Bet par to var spriest pēc tā, cik strauji sakarā ar jaunnodibinātās valsts tautsaimniecības attīstību pieauga mazo upju izmantošana.

Mazo upju ūdensspēku izmantoja ūdensdzirnavu darbināšanai graudu malšanai, kokmateriālu un vilnas apstrādei, papīra un kartona ražošanai, ūdenstransportam, mājlopu dzirdināšanai, lauku laistīšanai, zvejai, koku pludināšanai, veļas mazgāšanai u.c. Tomēr mazo upju izmantošanas struktūra dažādās vietās bija atšķirīga, ko lielā mērā noteica to piemērotība konkrētiem izmantošanas veidiem.

Līdz ar to atšķirīgs bija arī mazo upju antropogēnais noslogojums, ko papildus vairāk vai mazāk ietekmēja to tuvums apdzīvotām vietām un viensētu daudzums upju krastos.

Valsts Zemes bankas dati liecina (bankas izdevums „Latvijas dzirnavu saraksts”), ka Latvijā 1938. gadā darbojās 666 ūdensdzirnavas. Lai tās nodrošinātu ar ūdeni, bija nepieciešams būvēt aizsprostus, kā rezultātā tika izveidoti dzirnavu dīķi, kurus īpašnieki izmantoja arī zivju un ūdensputnu audzēšanai. Atsevišķās mazajās upēs uzbūvēja dambjus un slūžas, kuru radītie uzpludinājumi bija paredzēti tikai zivju (galvenokārt karpu) audzēšanai un pārdošanai.

Pašsaprotami, ka iepriekš minētais mazo upju izmantošanas kopums neizbēgami negatīvi ietekmēja ne tikai mazo upju ūdens ekoloģisko kvalitāti (nav šaubu, ka tajā laikā ievērojami pieauga arī punktveida piesārņojuma vietu skaits), bet arī bioloģisko daudzveidību.

Savukārt mazo upju vides stāvokli un hidroloģiskos režīmus ļoti būtiski ietekmēja ne tikai ūdensdzirnavu, mazo HES aizsprostu un dambju būvniecības rezultātā notikusī mazo upju fragmentācija, bet arī aktīvi uzsāktā un plaši izvērstā meliorācija:

“Daudz darba Latvijas meliorācijā tika paveikts 20.gadsimta pirmajā pusē, starpkaru periodā, pirmās neatkarīgās Latvijas laikos. Tad tika veikta apjomīga upju pārtīrīšana un regulēšana, kā arī grāvju rakšana.” (Juris Kalniņš, Valsts SIA “Melioprojekts” valdes priekšsēdētājs, building.lv, 2018).

Meliorācijas attīstīšanai un pilnveidošanai tā laika likumdevējvara un izpildvara pievērsa īpašu uzmanību, jo lauksaimniecība un mežsaimniecība bija tā laika tautsaimniecības attīstības stūrakmeņi un balsti, un šo nozaru (daļēji arī zivsaimniecības nozares) produkcija sastādīja lielāko daļu no valsts eksporta.

Meliorācijas organizācijas aktīvu attīstīšanu un pilnveidošanu apliecina meliorācijas vēsturiskās attīstības hronoloģija (Haralds Smilga, „No māla caurules līdz zinātnei”, 2004.):

1918.g. – Nodibina Lielmeliorācijas nodaļu Zemkopības ministrijas Valsts zemju un mežu virsvaldē.

1919.g. – Pie Zemkopības Tautas komisariāta nodibina Meliorācijas pārvaldi.

1919.g. – Meliorācijas pārvaldi iekļauj Zemkopības ministrijas Zemes departamentā.
 1920.g. – Mērniecības un kultūrtehnisko nodaļu sadala divās pastāvīgās nodaļās.
 1920.g. – Latvijas Valsts universitātes Inženierzinātņu fakultātē atver Kultūrtehnikas nodaļu.
 1921.g. – Nodibina Kultūrtehnisko biroju pie Latviešu Lauksaimniecības ekonomikas sabiedrības (1934.g. biroju slēdz).
 1923.g. – 1940.g. – Pastāv Latvijas Kultūrtehniku biedrība.
 1924.g. – Kultūrtehnisko nodaļu iekļauj Zemkopības departamentā.
 1926.g. – Nodibina Lubānas ezera regulēšanas darbu pārvaldi.
 1927.g. – Dibina Meliorācijas arhīvu.
 1928.g. – Kultūrtehnikas daļa izveido 8 meliorācijas darba rajonus.
 1928.g. – Kultūrtehniskās daļas vietā nodibina Meliorācijas departamentu (tā sastāvā: Tehniskā un saimnieciskā daļa, Zemes kultivēšanas un kūdras nodaļa).
 1932.g. – Lauksaimniecības pārvalde izdod V. Ducmaņa grāmatu “Meliorācija”.
 1934.g. – Pieņemts Meliorācijas fonda likums.
 1935.g. – Dibina Zemes ierīcības departamentu ar Kultūrtehnikas nodaļu Meliorācijas departamenta vietā. Kultūrtehniskā nodaļa apvieno visus privātos kultūrtehniku birojus.
 1936.g. – Nodibina Zemes bagātību pētīšanas komiteju (no 1939. g. – Zemes bagātību pētīšanas institūts (ZBPI).
 1937.g. – Izdod “Meliorācijas likumu”.
 1940.g. – Izdod likumu par upju regulēšanas un novadgrāvju rakšanas parādu dzēšanu.

Informācija par tā laika meliorācijas kvalitāti nav sevišķi plaša, tomēr vērtējumi par tās ietekmi arī uz mazo upju ekosistēmām praktiski neatšķiras:

- „Šajos pasākumos ietilpa lauku drenēšana, ūdenstilpju līmeņa regulēšana, purvu nosusināšana, upju iedambēšana un to gultņu regulēšana. Tādējādi tika novērsti plūdi un paātrināta nokrišņu ūdeņu novadīšana no sateces baseina, iegūta simtiem hektāru lauksaimniecības zeme un līdz ar to – simtiem centneru vairāk produkcijas. Pateicoties attīstītajam meliorācijas sistēmu tīklam, upes veica lauksaimniecības zemju atūdeņošanu. Tā par meliorācijas objektiem kļuva gan mazās upītes, gan atsevišķi lielo upju posmi visos Latvijas reģionos” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, raksti.daba.lv, Cimdiņš, Liepa 1983, Dzosenā u.c. 1997, Urtāns 1989);
- „Regulējot upes gultni, tai raksturīgā ekosistēma tiek iznīcināta. Tas ierobežo sugu izplatīšanās iespējas un izraisa bioloģiskās daudzveidības samazināšanos” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, raksti.daba.lv, anonīms 2002, Cimdiņš, Liepa 1983, David 1995);
- „Melioratīvo pārveidojumu rezultātā ir ticis izjaukts upju dabiskais noteces režīms. Pavasara palūdeņi ātri aizplūst, bet vasaras laikā upes gultne var pilnīgi izžūt un aizaugt. Tā daudzas upes, to starp arī foreļupes, ir izsīkušas vai kalpo kā parasti novadgrāvji. Citās ir samazinājusies ūdens caurplūde, straumes ātrums ir kļuvis mazāks par 0,1m/s. Tā rezultātā palielinājusies biogēno vielu difūzā piesārņojuma ietekme uz upju biocenozēm, paaugstinājies eutrofikācijas līmenis. Tas viss atkal noved pie bioloģiskās daudzveidības samazināšanās” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, raksti.daba.lv, Dzosenā u.c. 1997);
- „Cilvēka saimnieciskā darbība pēdējos 100 gados būtiski ietekmējusi mazās upes Latvijā. Liela to daļa, sevišķi līdzenumos, ir meliorētas lauksaimniecības un meža zemju nosusināšanai. Tādējādi būtiski izmainīts to hidroloģiskais režīms un pārveidotas zivju dzīvotnes. Plaši pētījumi par šo faktoru ietekmi uz mazo upju zivju faunu Latvijas mazajās upēs nav veikti.” (LZRA, „Latvijas zivsaimniecība”, 2008).

Elektroenerģijas ražošana Latvijā sāka attīstīties 19. un 20. gadsimtu mijā, un aktivizējās pēc Latvijas pirmās brīvvalsts nodibināšanas. Uzziņu avoti liecina, ka 1926.gadā Latvijā darbojās jau 26 mazās HES.

„Nacionālo spēku komiteja” (dibināta 1925.gadā) publicēja tās izstrādāto kapitālo darbu „Latvijas elektrifikācijas pamati” (1931), kurā tika ieskicētas Latvijas elektroenerģētikas attīstības pamatnostādnes, starp kurām īpaši izdalāmas šādas:

- “enerģijas ražošana un sadalīšana jāorganizē pēc vienota, iepriekš izstrādāta plāna”;
- “elektroenerģijas ražošana Latvijā jābalsta uz ūdens spēku, jo tas ir vietējais enerģijas avots, kura darbaspēja ar laiku nesamazinās”.

Tomēr tā laika tautsaimniecības attīstības plānotāji labi apzinājās, ka mazās HES un to būvniecības intensificēšana nerisinās jaunnodibinātās valsts arvien pieaugošās vajadzības pēc elektroenerģijas. Tāpēc 1936.gadā tika uzsākta Ķeguma HES būvniecība, un jau pēc trīs gadiem – 1939.gadā tika iedarbināts Ķeguma HES pirmais hidroagregāts. Tas bija patiesi vēsturisks notikums, ko pamatoti uzskata par Latvijas enerģētikas aizsākumu.

Ievērojami paplašinājās arī īpaši aizsargājamo dabas objektu skaits, platība un daudzveidība, valstij aizsardzībā ņemot mežiem klātās ezeru salas, parkus un alejas. Kopumā tika apstiprinātas 18 īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, tai skaitā – 1921.gadā tika nodibināts Slīteres rezervāts, un 1922.gadā aizsargājamo mežu un parku sarakstā iekļāva Gaujas senieleju pie Siguldas un tās apkārtnes mežus. Tomēr grūti spriest vai šie dabas un vides aizsardzības pasākumi kaut kā praktiski ietekmēja mazo upju vides stāvokli.

Tai pašā laikā tika noteikta kāda ļoti būtiska dabas un vides aizsardzības prasība, kurai vajadzēja praktiski tiešā veidā pozitīvi ietekmēt mazo upju vides un zivju resursu stāvokli: „kad zivis laiž ikrus, viņu cauriešanai katrā ūdensspēka izmantošanas ietaisē jāatstāj atvērtas slūžas un jāierīko zivju ūdensceļi.”

Šī striktā prasība tika noteikta Civillikuma 1123.panta otrā daļā. Diemžēl Civillikums, kas stājās spēkā 1938.gada 1.janvārī, sakarā ar padomju okupāciju 1940.gadā tika atcelts (pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tas tika pakāpeniski atjaunots 1992. – 1993.gadā).

Minētā prasība – *ūdensspēka izmantošanas ietaisē jāatstāj atvērtas slūžas* mūsdienās ir interpretēta un tiek praktizēta kā mazajām HES ūdens resursu lietošanas atļaujās noteiktā *vispārīgā prasība nodrošināt ekoloģisko caurplūdumu, kas nepieciešams ūdensteces dabisko bioloģisko resursu un ekosistēmu saglabāšanai un aizsardzībai*. Līdz ar to nekāda papildus prasība attiecībā uz laiku, kad *zivis laiž ikrus*, minētajās atļaujās nav noteikta.

Savukārt prasība – *jāierīko zivju ūdensceļi* ir pilnībā ignorēta un netiek pat apspriesta.

Papildus augstāk minētajam jāmin kādu ļoti traģisku vēsturisku apstākli, kas norisinājās īsi pirms Latvijas pirmās brīvvalsts nodibināšanas, būtiski ietekmējot tās attīstību sākuma gados – tas bija Pirmās pasaules karš, kura frontes līnija no 1915. līdz 1918.gadam gāja tieši pāri nākamajai brīvvalstij, nodarot tās tautsaimniecībai, dabai un videi lielu postu.

Zivju resursi

Vienīgās rakstiskās liecības par zivju resursiem un to izmantošanu arī mazajās upēs Latvijas pirmās brīvvalsts laikā mums mantojumā atstājuši makšķernieki.

Tas ir pašsaprotami, jo tā laika makšķernieki, tāpat kā makšķernieki mūsdienās, ir vislabākie mazajās upēs notiekošo procesu novērotāji un situāciju zinātāji. Tāpēc varam

pateikties mūsdienu makšķernieku priekštečiem, jo viņu atklāti un emocionāli sniegtās liecības sniedz labu priekšstatu ne tikai par zivju resursu stāvokli mazajās upēs, bet arī par tā laika pietiekami lielas sabiedrības daļas nihilistisko attieksmi pret šiem resursiem.

Ar nožēlu jāsecina, ka daudzas tā laika makšķernieku sniegtās liecības nav zaudējušas aktualitāti arī mūsdienās.

Interesants un neparasts makšķernieka raksturojums, ko var attiecināt uz jebkuru godprātīgu makšķernieku jebkurā laikā un vietā, un kas laika gaitā ir „izturējis pārbaudi”, minēts grāmatā „Ar makšķeri Latvijas PSR ezeros un upēs” (A.Priedītis, 1960):

„Ikviens makšķernieks ir arī naturālists – dabas pētnieks un draugs. Viņam piemīt kaut kas no zoologa un botāniķa, meteorologa un biologa, ģeogrāfa un ģeologa, kaut kas pat no fiziķa un ķīmiķa.”

Latvijas pirmās brīvvalsts laikā makšķerniekus, kuri bija makšķernieku vai mednieku un makšķernieku biedrību biedri, dēvēja par *sportsmeņiem*. Tā sevi dēvēja arī paši makšķernieki, jo augstāk par makšķerēšanas noteikumu ievērošanu viņi vērtēja ētiskas makšķerēšanas principu ievērošanu, kurus patapināja no Francijas un Anglijas *makšķernieku – sportsmeņu* klubiem.

No 1920.gada sāka iznākt žurnāls „Mednieks un Makšķernieks”, kurā *makšķernieki – sportsmeņi* gana kritiski izteicās par zivsaimniecības politiku iekšējos ūdeņos (tai skaitā mazajās upēs) un neapmierinošo situāciju ar zivju resursiem:

- „Esmu novērojis Latvijas ūdeņu bagātības un nācis pie slēdziena, ka pareizi saimniekojot un ievēdot zivju aizsardzības likumu ir iespējams šo valsts saimniecības nozari nostādīt tik plaši un racionāli, ka viņa dos valstij miljonu ienākumus. (..) Attiecīgs zivju aizsardzības likums un pareiza saimniecība valsts mērogā būs tas pamats, kas ar laiku sastādīs svarīgu Latvijas tautsaimniecības nozari. Tāpēc steidzīgi jāstrādā šinī virzienā, iekam nav par vēlu.” (Henry A. Leer, Apvienotā Karaliste, no referāta Latvijas Makšķernieku biedrības sapulcē 1924.gada 22.novembrī, 1924);
- „Kā patlaban tās lietas pastāv, ilgi turpināties vairs nevar. Mēs nesaimniekojam, bet izsaimniekojam, nodzīvojam to, kas mums vēl ir. Tautā vienmēr vēl valda vecie, primitīvie uzskati, ka zivis ir brīva dabas dāvana, kuru atliek, vienalga, kādā ceļā, tik ķert, un ka dabas bagātības ir neizsmeļamas.” (1932);
- „Ja paaugstināties par to apbrīnojamo zivju bagātību ūdeņos, kāda bijusi senāk un par ko zin stāstīt attiecīga literatūra un veci ļaudis, tad nevaram neatzīt, ka tagadējais laikmets ir nesis daudz posta un stipri tuvinājis mūsu ūdeņu faunu izmirstībai.” (1934);
- „Mazās upītes ir daudzās valstīs tas magnēts, kas pievelk neskaitāmu daudzumu tūristus sportsmeņus. Ieplūst valūta, bet pie mums Latvijā?” (1934);
- „Dabas mīļotāji un sporta makšķernieki paliek neziņā, vērojot katastrofālo zivju mazināšanos daudzos mūsu ezeros, upēs, upītēs un strautos. Visspilgtāki sacītais izpaužas pie mūsu izcilākām zivju pārstāvēm, lašu sugas zivīm – taimiņiem, alātām un forelēm.” (1938);
- „Ir atklāts noslēpums, ka rudenos, lašu un taimiņu nārsta laikā, dažāda dzirnavu dambja paslūžē tiek sarīkota šo zivju slaktēšana. Tas ir, šīm zivīm iekļīstot paslūžē, slūžas pēkšņi tiek aizsprostotas, ūdens nu ātri notek, bet nelaimīgie kāzu ceļinieki paliek peļķēs; pārējo izdara nežēlīgais žebērklis. Šie slaktiņi nav retums un atkārtojas katru rudenī.” (1932).

Kā redzams, sniegtās liecības galvenokārt attiecas uz zivju resursu neapmierinošo stāvokli un zivju resursu, kā tajā laikā atklāti teica – *zagšanu*. Interesanti, ka arī tā laika Saeimas deputāti zivju resursu nelikumīgu ieguvu un pārdošanu no Saeimas plenārsēžu zāles tribīnes sauca tieši un bez aplinkiem – par *zivju zagšanu*. Savukārt mūsdienu Saeimas deputāti, kā arī kompetentās valsts institūcijas, plašsaziņas līdzekļi u.c. zivju faktiski zagšanu sauc mūsdienīgāk un demokrātiskāk – par *zivju resursu izmantošanas regulējošo normatīvo aktu neievērošanu*.

Tomēr žurnāla ilggadējos izlaidumos tikpat kā nav atrodamas liecības, kurās zivju resursu neapmierinošo stāvokli mazajās upēs maksšķernieki saistītu ar augstāk minēto mazo upju izmantošanas kopumu cilvēku vajadzību apmierināšanai, kas īstenībā zivju resursu stāvokli ietekmēja ne mazāk kā *zagšana*.

Droši vien paredzot aktivitāti, ar kādu cilvēki dosies pie ūdeņiem, arī pie mazajām upēm, lai „plūktu aizliegtu augli”, ko pirms tam baudīja baltvācu muižnieki, kuri sev piederošās zvejas tiesības izmantoja paši vai ar attiecīgu pilnvarojumu atļāva tās izmantot arī citām atsevišķām personām, tā laika Zemkopības ministrija (ZM) vēl pirms Zvejniecības likuma stāšanās spēkā („Valdības Vēstnesis”, 20.03.1931.) izdeva atsevišķus zivju un vēžu ieguvu regulējošus rīkojumus un instrukcijas „Par zvejniecību Latvijā”, kurās tika norādīti zivju ieguves veidi un rīki, zivju un vēžu resursu saudzēšanas laiki un vietas.

Šie rīkojumi un instrukcijas bija saistošas jebkuram, kas nodarbojās ar zivju resursu ieguvu, arī maksšķerniekiem, jo līdz 1931.gadam, kad stājās spēkā Latvijas pirmais Zvejniecības likums, maksšķerēšana tika dēvēta par *zveju*.

Interesants un smaidu izraisošs bija šāds rīkojums („Valdības Vēstnesis”, 1922): „Atsevišķi nārstu laikā noliegts laist pīles un zosis nārstu apsardzības iecirknī.”

Starp izdotajiem rīkojumiem jāmin vēl kādu attiecībā uz lašu, taimiņu un sīgu tirdzniecību, kas mūsdienu tirgotājos droši vien izraisītu pat sašutumu:

- „Katrai zivij vai arī katram viņas atsevišķam gabalam jābūt plombētam.”;
- „Pārdošanā katram lasim vai sīgai jābūt piestiprinātai sevišķai Zemkopības ministrijas plombai, ar sekošu uzrakstu „Z. M. Zemkop. dep-ts” vienā pusē un burtu „L” vai „S”, ar tekošu numerāciju otrā pusē”;
- „pie pārdošanas laši jāgriez no galvas, ar aprēķinu, ka plombe vienmēr paliek pie nepārdotā gabala”;
- „pēc pārdošanas lietotās plombes iesūtamas lauksaimniecības pārvaldei.”;
- „Līdzīgā kārtā plombējamas arī zivis, kas uz atsevišķas Zemkopības ministrijas atļaujas pamata zvejotas saudzēšanas laikā mākslīgas zivju audzētavas vajadzībām.”;
- „Plombēšanu izdara Zemkopības ministrijas pilnvarotas iestādes vai amata personas, sastādot par to attiecīgas aktis.”;
- „Plombēšanas izdevumu segšanai Zemkopības ministrijai tiesība ņemt no plombējamo zivju īpašniekiem sevišķu maksu.”

Par Latvijas pirmās brīvvalsts laikā noķertajiem un sodītajiem zivju zagļiem (arī par koku zagļiem) vēstīja ne tikai žurnāls „Mednieks un Maksšķernieks”, bet savās ziņu lapās arī citi periodiskie izdevumi, pat tā laika populārākais žurnāls „Atpūta”.

Daudzi fakti liecina, ka „aizliegtā augļa plūkšana”, jeb zivju zagšana tajā laikā bija visai izplatīta parādība. Tika praktizēti arī citi zivju „ieguves” veidi, tāpēc tā laika Zvejniecības likumā tika noteikts:

„Noliegts zvejniecībā lietot nāvējošas, apdullinošas un sprāgstošas vielas, kā arī šaujamos ieročus un duramos rīkus (žebērķļus u.t.t.).”

Var tikai apbrīnot jaunnodibinātās valsts pagastu kārtībnieku augsto valstisko apziņu, godaprātu, pašreizējību un veiktspēju, cenšoties ar to visu tikt galā, par ko mūsdienās ar ne sevišķām sekmēm atbild vairākas valsts institūcijas (Zvejniecības un Vides aizsardzības likums).

Apdullinošu un sprāgstošu vielu lietošana Latvijā bija gana populāra arī padomju okupācijas laikā, it sevišķi sākuma gados (galvenokārt nomaļākās lauku vietās), savukārt *duramos rīkus (žebērķļus u.t.t.)* joprojām izmanto arī mūsdienās lašveidīgo zivju migrācijas un nārsta laikā rudenī.

Žebērķļus u.t.t. var aplūkot „Tautas zvejniecības aroda muzejā” Līgatnē, pašā Gaujas krastā. Tas ir vienīgais muzejs Latvijā, kurā maluzvejniecības „tautas daiļamata” rīku kolekcija ir izstādīta publiskai apskatei, un kuru daudzu gadu laikā vāca mūsu izcilais, tagad pensionētais Valsts vides dienesta inspektors cēsinieks Uldis Lenčbergs.

Zivju zagšanas tēma žurnālā „Mednieks un Makšķernieks” bija nemainīga daudzu gadu garumā, atklādama arī kādu valstisku problēmu, kas caurvijas no Latvijas brīvvalsts nodibināšanas pirmsākuma līdz pat mūsdienām – *pastāvošo likumu nerespektēšanu*.

- „Šinī nolūkā visās ar iekšējiem un ārējiem ūdeņiem bagātās valstīs ir izdoti daudzi likumi. Arī pie mums šādi likumi pastāv, bet zivju bagātības vienmēr turpina samazināties. Te nu rodas jautājums: kāpēc tas notiek? Atbilde nevienam nebūs ilgi jāmeklē, jo visiem tāpat būs skaidrs, ka tas notiek pastāvošo likumu nerespektēšanas dēļ. Šo likumu pārāk lielās saudzības dēļ pret viņu pārkāpējiem un, galvenais – mūsu pašu iedzīvošanās kāre, neprasot, kas būs rīt, un neapdomājot, vai garšīgā un veselīgā zivju barība būs pieejama arī mūsu bērniem un bērnu – bērniem.” (1934.g., Nr.12);
- „Skumjākais pie tam tas, ka nekādi zvejniecības likumā publicētie zivju minimālie garuma mēri tiek maz jeb nemaz netiek ievēroti.” (1932.g., Nr.12);
- „(..), bet neģēli – brakonjeri, kurš noziedzas pret dabu un tautas mantu, – lai trāpa bargs sods. Citas izejas te nav.” (1931.g., Nr.6).

II daļa.

Mazo upju likteņi padomju okupācijas laikā.

Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte

Vides aizsardzības prasības šajā laikā Latvijā tika noteiktas atbilstoši *hierarhiski centralizētas valsts pārvaldes piramīdas principam*, t.i., normatīvi, noteikumi, standarti, pavēles, rīkojumi, instrukcijas, lēmumi u.tml. vispirms tika pieņemti un izdoti *vissavienības* (PSRS) līmenī, kuru ievērošana un izpilde bija obligāta visām PSRS republikām. Pēc tam tā pati procedūra tika veikta *republikāniskā* līmenī, strikti ievērojot visu, ko *centrālā* vara bija noteikusi *vissavienības* līmenī.

Pašsaprotami, ka iepriekš minētā praktiskai īstenošanai bija nepieciešams milzīgs administratīvais resurss, jeb aparāts, kura galvenais uzdevums *republikāniskā* līmenī bija nodrošināt visu *centra varas* lēmumu, normatīvu, standartu, noteikumu, pavēļu, rīkojumu, instrukciju u.tml. izpildi, kā arī sagatavot un iesniegt *centram* atskaites, pārskatus un ziņojumus par to izpildi, vai vēlams – pārpildi.

Tā tika izveidota arī milzīga birokrātijas sistēma, kas daļēji saglabājusies arī mūsdienā Latvijā, jo itin bieži dzirdam un lasām par nepieciešamību padarīt valsts pārvaldi *efektīvāku, atbildīgāku un elastīgāku*, par *administratīvā sloga un birokrātijas samazināšanu* u.tml.

Tai pašā laikā ne mazāks par valsts pārvaldes aparātu bija ideoloģiskais aparāts, kura funkcija nepārprotami bija noteikta jau proletariāta diktatūras pašā pirmsākumā – „Visa vara padomēm, bet noteicošais vārds – partijai”. Ideoloģiskā aparāta galvenais uzdevums *vissavienības un republikāniskā līmenī* bija padomju tautas *ideoloģiskās* apziņas veidošana, uzturēšana un uzraudzība.

Var teikt, ka dabas un vides aizsardzības jomas padomju ideologiem galvassāpes nesagādāja, jo, no vienas puses viss šajā jomās noritēja *ideoloģiski un plānveidīgi pareizi*, bet no otras puses – šīs jomas netika uzskatītas par apdraudējumu ne pastāvošās varas ideoloģijai, ne pašai pastāvošajai varai. Respektīvi, šīs jomas netika noteiktas kā *riska sektori*.

Iepriekš minēto simboliski apliecina divi citāti no nu jau *ideoloģiski pareizā* biļetena (žurnāla) „Mednieks un Makšķernieks”:

- „Mūsu svētākais pienākums – saudzēt dabu un tās lielās bagātības, izlietot šīs bagātības saprātīgi, zinātniski pamatoti, lai tās kalpotu padomju ļaužu interesēm – komunisma celtniecības dižajai lietai.” (1957., Nr.1);
- „Nodibinādami padomju varu, esam kļuvuši par visu mūsu zemes bagātību saimniekiem. Sen aizgājusi nebūtībā privileģēto ļaužu šķira, kas bija sagrābusi sev tiesības uz to, kas pieder visai tautai. Tā bija. To šodien derētu atcerēties katram dabas draugam, lai viņš labāk prastu novērtēt un cienīt visu to, ko devusi padomju vara. Ne vien novērtēt un cienīt, bet arī sargāt un kopt, kā tas pienākas īstiem saimniekiem.” (A.Vilks, Dabas aizsardzības komitejas zinātniskais sekretārs, 1961., Nr.1).

Grūti spriest, cik no dabas un vides aizsardzības jomas pārstāvjiem kļuva par patiesi pārliecinātiem padomju ideoloģijas un varas aizstāvjiem kā tādiem, un cik bija tādu, kuri to pieņēma formāli kā iespēju nodrošināt savu karjeru un labklājību.

Tai pašā laikā ir zināms par atsevišķiem gadījumiem, kad *ideoloģiskās pareizības un uzticamības* demonstrēšana notika apzināti, lai ar to palīdzētu jomai kaut ko „izsist”, galvenokārt finansiālā ziņā.

Arī dabas un vides aizsardzības normatīvo aktu bāzes pilnveidošana notika plānveidīgi. Tā 1959.gadā tika izdots likums „Par Latvijas PSR dabas aizsardzību”, kurā cita starpā minēts:

„1.pants. Ar šo likumu valsts aizsardzībā ir:

- a) augsnes, meži, zemes dzīles, ūdens resursi (jūra, upes, ezeri, avoti, apakšzemes ūdeņi u.t.t.) un dabas pieminekļi (unikāli ģeoloģiski veidojumi, alas, atsevišķi simtgadīgi koki, parki, ūdenskritumi u.t.t.);
- b) brīvajā dabā mītoši zvēri, putni, zivis un citi dzīvnieki, kas sāk iznīkt vai kas aizsargājami to zinātniskās vai praktiskās vērtības dēļ.

2.pants. Šis Likums nosaka šādus dabas aizsardzības veidus:

- a) vietas, kur saudzējams viss dabas komplekss zinātniskiem nolūkiem vai dabas bagātību saglabāšanai un vairošanai, tiek izsludinātas par rezervātiem (..);
- b) vietas, kur jāsaglabā tikai daļa dabas kompleksa (augu vai dzīvnieku valsts u.tml.), tiek izsludinātas par liegumiem (..);

c) citus dabas objektus, kas minēti šā Likuma 1.pantā, sargā valsts iestādes un sabiedriskās organizācijas, izmantojot pasākumus, kas paredzēti šo resursu saglabāšanai, atjaunošanai un racionālai izlietošanai, plaši propagandējot dabas aizsardzības idejas iedzīvotāju vidū.”

Apskatā “Dabas aizsardzības vēsture, attīstība Latvijā un pasaulē” (Prof. Oļģerts Nikodemus, LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultāte, 2015) minēts, ka dabas aizsardzība Latvijā padomju periodā tika īstenota galvenokārt trīs veidos:

- “pamatojoties uz normatīviem, standartiem, noteikumiem, tika izvirzītas vispārīgas prasības visās cilvēka dzīves jomās;
- vides un dabas resursu aizsardzībai tika īstenoti specifiski dabas aizsardzības pasākumi, to skaitā tika noteiktas aizsargjoslas gar upēm un ezeriem (šo joslu kopplatība bija aptuveni 5% no Latvijas teritorijas), gar Baltijas jūras un Rīgas līča piekrasti, tika organizēti pasākumi augu un dzīvnieku sugu aizsardzībai;
- tika aizsargāti īpaši vērtīgie dabas objekti (aptuveni 5% no Latvijas teritorijas).”

Īpaši jāatzīmē aizsargjoslas noteikšanu arī mazajām upēm, jo no vides aizsardzības viedokļa mazās upes ko tādu „piedzīvoja” pirmo reizi.

Tā kā tautsaimniecības piecgadu plānu izpilde bija neapstrīdama prioritāte, daudz kas no likumā minētā *valsts aizsardzībā ir* tā arī palika uz papīra, tai skaitā upes:

- “Vēl viens faktors, kas graujoši iedarbojas uz Latvijas ūdeņu ekosistēmām un biotopiem, ir mazo un daudzus gadījumos arī vidējo upju regulēšanas un iztaisnošanas kampaņa 50. – 60. gados, kad vairums mazo upju tika pārvērstas grāvjos un kanālos.” („Vides aizsardzības politikas plāns Latvijai”, 1995);
- “1986. gadā regulēto upju kopgarums sasniedza 2814 km, bet nosusinātājgrāvju, regulētājgrāvju un maģistrālo grāvju kopgarums - 66 350 km (salīdzinājumam Latvijas upju kopējais garums ir 37 500 km). Tā rezultātā masveidīgi iznīca ūdeņu dabīgās ekosistēmas un stipri vājinājās ūdensteču pašattīrīšanās spējas.” („Vides aizsardzības politikas plāns Latvijai”, 1995);
- „Apmēram 35% no upēm, kuru garums pārsniedz 10 km, ir daļēji vai pilnīgi regulētas” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, anonīms 1996, anonīms 1999, Urtāns 1989);
- “Iztaisnoto un izbagarēto upju kopējais garums ir samazinājies un līdz ar to arī to posmu garums, kuros notiek upes pašattīrīšanās process. Pašattīrīšanās samazinās pat desmitkārtīgi. Bagarēšanas rezultātā krasta veģetācija, t.i., koku, krūmāju, zāles sega tiek iznīcināta un radīti labi apstākļi augsnes erozijai. Tādējādi izzudušas daudzas dzīvnieku un augu sugas. Šo sugu ekoloģiskās nišas aizņēmušas atsevišķu sugu monokultūras” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, anonīms 1999, Cimdiņš, Liepa 1983, Eipurs, Zīverts 1998);
- “Masveida industrializācija radīja arī ekoloģiskas problēmas. (..) ražošanas atkritumu dēļ nereti cieta arī augsne un tuvumā esošās ūdenstilpes. Atcerēsimies kaut vai smirdošo kloāku, par kādu bija pārvērsta Lielupe pie Slokas celulozes un papīrfabrikas. (..) Padomju tautsaimniecība neveltīja pārāk daudz uzmanības ekoloģijas problēmām. Gaisa un ūdens filtrēšanas iekārtas bija stipri novecojušas un neefektīvas.” (“Laikmeta zīmes”, 2017).

Milzīgu kaitējumu mazo upju baseinu piesārņošanai radīja ārkārtīgi plašais *nosusinātājgrāvju, regulētājgrāvju un maģistrālo grāvju* tīkls, mazajās upēs, upītēs un strautos novadot to tiešā vai netiešā tuvumā uzbūvēto lopkopības, putnkopības kompleksu un lauksaimniecības zemju radīto organisko vielu piesārņojumu, kā arī PSRS armijas objektu un mašīnu un traktoru staciju (MTS) radīto ķīmisko piesārņojumu:

- “1952. – 1967. gados tika uzceltas kūtis 481 000 govīm un telēm, 716 000 cūkām, 57 000 aitām, 439 4000 putniem.”;
- “1967. gadā bija 769 kolhozi, 753 lauksaimniecības arteļi un 197 padomju saimniecības.”;
- “1967.gadā jau bija 24000 traktoru, 4500 labības kombainu, 13000 kravas automobiļu, 77000 elektrodzinēju.” (lv.wikipedia.org/wiki/Latvijas_PSR, sadaļa “Lauksaimniecība”);
- “(..) no 1944. līdz 1994.gadam Latvijā bija dislocēts vairāk nekā 3000 padomju karaspēka vienību, kuras bija izvietotas vairāk nekā 700 objektos 24 no 26 Latvijas rajoniem.” (J.Ciganovs, “Latvija – Padomju Savienības karabāze”, republika.lv, 2006).

Visvairāk cieta tās mazās upes un upītes, kurās minētie piesārņojumi tika ievadīti to augštecēs.

Tā laika centrālajos un lauku rajonu laikrakstos ik pa laikam varēja lasīt arī par atsevišķu *beztbildīgu pilsoņu necilvēcisku attieksmi pret dabu*, t.i., – mazajās upēs izgāza un mazgāja amonjaka mucas un piena kannas, smagās automašīnas pēc kūtsmēsļu, lopu un kokmateriālu pārvadāšanas u.tml.

Savukārt makšķernieki – *forelisti* zina stāstīt, ka dažviet mazās upes un to krasti bija pārvērsti par vietējo iedzīvotāju sadzīves atkritumu izgāztuvēm, it sevišķi nomaļākās vietās, kas dažviet novērojams arī mūsdienās.

Normatīvajos aktos rakstītā nesakritība ar īstenību dabā nepalika nepamanīta arī sabiedrībai, tāpēc, prasmīgi piesaucot partijas noteikto valstisko uzdevumu svarīgumu, preses izdevumos ik pa laikam tika izteikta arī kritika:

„Dabas aizsardzība ir valstiski ļoti svarīgs uzdevums. Diemžēl, šiem jautājumiem līdz šim veltīta nepietiekama vērība, tāpēc daudzi dabas objekti stipri cietuši. Maz līdz šim domāts un darīts mežu, putnu un zivju aizsardzībā, kā arī atsevišķu nozīmīgu dabas pieminekļu aizsardzībā. Tas vietām novedis pie dabas bagātību straujas samazināšanās.” (biļetens „Mednieks un Makšķernieks”1957., Nr.1).

Lai arī likumā „Par Latvijas PSR dabas aizsardzību” tika noteikta valsts aizsardzība arī upēm, mazo HES būvniecība turpinājās, un 1960.gadā to skaits jau saniedza 80. Bet sakarā ar Rīgas HES būvniecības uzsākšanu 1963.gadā sākās mazo HES likvidācija, kas turpinājās līdz 1977.gadam, kā rezultātā 1998.gada beigās Latvijā darbojās 35 mazās HES.

Būtisku kaitējumu Daugavas pieteku – mazo upju sateces baseinu ekosistēmu bioloģiskajai daudzveidībai nodarīja uzbūvētās Ķeguma HES (1939) un Pļaviņu HES (1968), bet jo īpaši – Rīgas HES (1974), kā rezultātā tika pilnībā pārtraukta nēģu, lašu, taimiņu, zušu, vimbu un citu zivju migrācija, kā arī tika iznīcinātas nārsta vietas leļpus Rīgas HES:

- „Lasis pieder pie visvērtīgākām un dārgākām zivju sugām. Daugavu pieskaita pie bagātākām Eiropas upēm ar šo zivju sugu; viņā katru gadu noķer līdz 60 tūkstoši klgr. šo zivju.” (žurnāls „Mednieks un Makšķernieks”, 1933);
- “Būtiskus un neatgriezeniskus zaudējumus Latvijas laša populācijai ir radījusi Daugavas aizsprostošana ar HES kaskādi. Šos zaudējumus nekādi nevarētu kompensēt ar iespējamo

zivju ceļu izbūvi HES dambjos, jo zem ūdenskrātuvēm ir pilnīgi pazudušas lašu nārsta un mazuļu dzīvotņu krāces.” (Andis Mitāns, Dr.biol., “Laša dzīves stāsts jautājumos un atbildēs”, Latvijas Zivsaimniecības pētniecības institūts, 2004).

A.Mitāna atzinums par *zem ūdenskrātuvēm pilnīgi pazudušajām lašu nārsta un mazuļu dzīvotņu krācēm* 100% ir attiecināms arī uz mazajām straujteču upēm, uz kurām uzbūvētas mazās HES.

Varam dažādi attiekties pret *talkošānu*, kas padomju Krievijā pirmo reizi tika izsludināta 1920.gadā, un turpinājās arī padomju okupācijas laikā Latvijā. Lai arī piedalīšanās talkās bija brīvprātīga, tomēr bija pieņemts, ka piedalīšanās tajās ir *katra PSRS pilsoņa pienākums* (mūsdienu Latvijā talku sauc par Lielo Talku).

Savs labums no talkām tika arī vairākām mazajām upēm (to krasti tika attīrīti no atkritumiem, bet pašas upes atbrīvotas no iekritušiem kokiem un zariem), kuras galvenokārt tika izmantotas *pilsoņu aktīvai atpūtai* – makšķerēšanai un ūdenssportam (laivošanai), kas laika gaitā kļuva arvien populārāks.

Zivju resursi

Augstāk minētajam A.Vilka, Dabas aizsardzības komitejas zinātniskā sekretāra citātam attiecībā uz zivju resursiem ir šāds turpinājums:

„Diemžēl, makšķernieku vidū vēl atrodas atsevišķi, kam tuva ir kapitālistu šķiras morāle: „Ņem un rauj, kur vari, ņem, cik vari aiznest!”. Šie cilvēki vēl nesaprot, ka viņi paši ir saimnieki, ka viņi apzog paši sevi.”

Nav nekāds noslēpums, ka nihilistiska attieksme pret dabas resursu izmantošanu izsenis bija latviešu nācijas mentalitātes raksturīga iezīme, gribot negribot liekot domāt, ka par tautas dainās pausto tikumisko attieksmi pret tēvzemes dabu un tās bagātībām rakstījuši *citi* latvieši.

Tomēr biedrs Vilks nebija ņēmis vērā kādu būtisku faktu – pēc Latvijas okupācijas un 2.Pasaules kara Latvijā no PSRS iecerēja desmitiem tūkstošu dažādu tautību cilvēku, kas bija viens no padomju ideoloģijas un *padomju tautas* izveides plāna praktiskiem pasākumiem. “Jau 1959.gadā tautas skaitīšana parādīja, ka krievu īpatsvars iedzīvotāju vidū bija audzis no 8,8 % līdz 26,6%. Katru gadu Latvijā iebrauca tūkstošiem cilvēku – no kuriem liela daļa bija krievi, – bet tūkstoši to arī atstāja. Tas negatīvi ietekmēja iebraucēju adaptācijas spējas, bremzēja intereses veidošanos par Latvijas dabu un kultūru.” (lv.wikipedia.org/wiki/Latvijas_PSR, sadaļa “Vēsture”).

Tāpēc *ņem un rauj, kur vari, ņem, cik vari aiznest!* piedēvēšana tikai vietējiem *kapitālistu šķiras morāles* pārstāvjiem ir neapzināti vai apzināti neobjektīva, vēl jo vairāk ņemot vērā, ka Latvijā iecerējušie ieradās ar proletariāta diktatūras pirmsākumā iedibinātu un laika gaitā nostiprinājušos *padomju morāli* – *mēs esam saimnieki, viss pieder visiem*.

Tās laika makšķernieki zina stāstīt, ka *līdz ar Latvijā iebraukušajiem cilvēku tūkstošiem ļoti būtiski pieauga arī makšķernieku skaits un spiediens uz ūdeņiem un zivju resursiem, tomēr mazās upes tas skāra ļoti maz, jo iebraucējus daudz vairāk interesēja lielās upes un ezeri*.

Zivju resursu izmantošanu Padomju okupācijas laika Latvijā sākuma gados regulēja „Noteikumi par zvejniecību Latvijas PSR ūdeņos”, kas tika izdoti saskaņā ar PSRS Zivrupniecības ministra 1955. gadā parakstītu pavēli. Tolaik tā bija vispārpieņemta norma, ka zvejniecības noteikumus, kuri attiecās arī uz makšķerēšanu, izdod PSRS Zivrupniecības ministrija.

Attiecībā uz makšķerēšanu šajos noteikumos minēts:

„Zivju zveja sporta nolūkā personīgām vajadzībām (bez tiesībām tās pārdot) atļauta visiem darbaļaudīm bez maksas visos Latvijas PSR ūdensbaseinos, izņemot ūdeņus zivju audzētavās, dīkšsaimniecībās un citās zivsaimniecībās, kā arī aizliegtās vietās un aizliegtā laikā.”

Vēlākajos gados makšķerēšanas organizācija piedzīvoja būtiskas izmaiņas. Visbūtiskākā bija ūdenstilpju vai to iecirkņu nodošana sabiedriskām organizācijām – Latvijas PSR Mednieku un makšķernieku biedrībai, Karavīru mednieku biedrībai vai citām sporta biedrībām un organizācijām *sporta un amatieru zvejas organizēšanai*, kas tika īstenots ar Latvijas PSR Ministru padomes lēmumiem un rīkojumiem.

Tāda prakse tika ieviesta ne tikai Latvijā, bet visā Padomju Savienībā atbilstoši tā laika varas atziņai, kurai nevar nepiekrīst:

„Zinātniskie izmēģinājumi rādīja, ka cilvēka darba spējas var atjaunot ar tā saucamo aktīvo atpūtu. Šis atzinums deva spēcīgu impulsu makšķerēšanas sporta uzplaukumam.” (A.Priedītis, „Zivis un makšķerēšana”, 1995).

Piešķirot sporta biedrībām un organizācijām plašas tiesības, tām tika noteikta arī virkne pienākumu, no kuriem kā galvenos jāmin *sporta un amatieru zvejas organizēšanu tām nodotajās ūdenstilpēs vai to iecirkņos, informācijas sagatavošanu un iesniegšanu zivju aizsardzības iestādēm par to, kā makšķernieki apmeklējuši ūdenstilpes vai to iecirkņus, par noķerto zivju skaitu un sugām, par veikto darbu zivju krājumu aizsardzībā un ataudzēšanā*.

Biedrību un organizāciju pienākumos ietilpa arī prasība *organizēt amatieru zvejas noteikumu apmācību un zināšanu pārbaudi saviem biedriem*. Līdz ar ūdenstilpju vai to iecirkņu nodošanu sabiedriskām organizācijām *zivju krājumu aizsardzībā* (kontrolē) tika iesaistīti arī sabiedriskie zvejas inspektori, kuriem, atšķirībā no VVD vai pašvaldību pilnvarotajām personām – sabiedriskajiem vides inspektoriem mūsdienās, bija tiesības piedalīties kontroles reidos tikai kopā ar valsts inspektoriem.

Ūdenstilpju vai to iecirkņu nodošana sabiedriskām organizācijām mūsdienu izpratnē būtībā bija valsts funkciju deleģēšana sabiedriskām organizācijām šo ūdeņu pārvaldības un apsaimniekošanas nodrošināšanai.

Nav noliedzams, ka organizētas makšķerēšanas ieviešana ne tikai praktiski apvienoja un disciplinēja makšķernieku nevienmērīgo masu, bet arī radīja un lielā sabiedrības daļā uzturēja piederības sajūtu ūdeņu apsaimniekošanai kā tādai – „Makšķerēšanas sportam ir sevišķi liela nozīme dzimtenes pazīšanā un padomju patriotisma jūtu audzināšanā.” (A.Priedītis, „Ar makšķeri Latvijas PSR ezeros un upēs”, 1960).

Ja *padomju patriotisma jūtu* pieminēšanu pieņemam kā obligātu nodevu tā laika varai, tad nevar noliegt šajā atzinumā ietvertu patiesību par to, ka *makšķerēšanai ir sevišķi liela nozīme dzimtenes pazīšanā*.

Piederība kādai organizācijai nodrošināja to biedriem arī dažādas privilēģijas salīdzinājumā ar *nebiedriem* – makšķerniekiem *amatierzvejniekiem*, kuras bija saistītas ar zivju resursu izmantošanas lieguma laiku un vietu, loma lieluma, laivu un makšķerēšanas rīku skaita lietošanas u.c. atšķirībām.

Latvijas PSR zivju aizsardzības, zivju resursu papildināšanas un zvejniecības regulēšanas Valsts inspekcija 1959.gadā izdeva nelielu brošūru „Likumi un rīkojumi par zivju aizsardzību un zvejniecības regulēšanu Latvijas PSR ūdeņos”, kurā apkopoti vairāki izraksti no Latvijas PSR valdības lēmumiem.

Cita starpā brošūrā, kuras saturs apskats publicēts žurnālā „Mednieks un Makšķernieks”, kas nu bija pārtapis par *ideoloģiski pareizu* biļetenu, privilēģiju sakarā minēts:

„Upēs, kurās nārsto laši un taimiņi, proti: Daugavā, Gaujā, Salacā, Amatā, Vitrupē, Abavā, Lielirbē, Ogrē un Līčupē – ar spinningu un velci atļauts ķert zivis no ledus iziešanas līdz 1.septembrim, bet pēc šī termiņa Daugavā, Gaujā, Salacā un Ventā atļauts spinningot tikai sporta biedrību biedriem zivju aizsardzības orgānu paredzētos iecirkņos.” (1959., Nr.2).

Privilēģiju piešķiršana gan īsti neatbilda *proletāriskajam vienlīdzības principam*, tomēr ļoti stimulēja tūkstošiem darbaļaužu iesaistīšanos sporta biedrību un organizāciju makšķernieku sekcijās, līdz ar to iegūstot arī gana prestižo *makšķernieka – sportista* statusu.

Pastāvošās varas augstākais ešelons neaizmirsā arī par privilēģijām sev – saskaņā ar Latvijas PSR Ministru Padomes ieteikumiem, PSRS Zivsaimniecības ministrs izdeva pavēli par vairāku Latvijas *ūdensbaseinu* nodošanu izmantošanai tikai konkrētiem vissavienības un vietējas nozīmes politiskās un izpildvaras resoriem, kas tika praktizēts arī citās padomju republikās.

Līdz ar to šie *ūdensbaseini darbaļaudīm* – makšķerniekiem nebija pieejami. Šajā ziņā viszināmākais bija Kaņiera ezers, kuru dēvēja par „cekas ezeru”, kur *biedri no resoriem* ne tikai makšķerēja, bet arī nodarbojās ar ūdensputnu medībām.

Tā kā visu valstī notiekošo procesu kontrole bija neatņemama pastāvošās varas sastāvdaļa, par zivsaimniecības nozari atbildīgās valsts iestādes labi saprata un apzinājās, ka bez stingras zivju resursu ieguves kontroles tā laika augstākajā zivsaimniecības plānošanas dokumentā „Nolikums par zivju bagātību aizsardzību un zvejas regulēšanu PSRS ūdeņos” noteikto prasību izpilde nebūs iespējama.

Tomēr sākumā ar zivju resursu likumpaklausīgu ieguvu un krājumu aizsardzību valstij un sporta biedrībām un organizācijām veicās ne sevišķi labi. No zivju resursu nelikumīgas ieguves visvairāk cieta mazās upes, jo sakarā ar to, ka galvenie kontroles objekti bija lielās upes un ezeri (it sevišķi apdzīvoto vietu tuvumā), kur makšķernieku pieplūdums bija vislielākais, kontroli mazajās upēs veica neregulāri – galvenokārt nēģu un lašveidīgo zivju migrācijas un nārsta laikā (attiecīgi pavasarī un rudenī).

Tāpēc zivju aizsardzības, zivju krājumu papildināšanas un zvejniecības regulēšanas valsts inspekcijas „Latgosribvod” un vēlāk pārvaldes „Baltribvod” inspektoru skaits laika gaitā sasniedza pat 400. Tas ir neiedomājams skaits salīdzinājumā ar 58 Valsts vides dienesta (VVD) inspektoru skaitu mūsdienās, no kuriem 32 kontrolē iekšējos ūdeņus, bet 26 – jūras un tās piekrastes ūdeņus (VVD dati, 2018). Pastāv pamatotas bažas, ka saskaņā ar valsts pārvaldes reformas plānu, kas paredz vismaz 6% amata vietu likvidēšanu 2018.–2020.gadā, VVD inspektoru skaits kļūs vēl mazāks.

Kopumā kontroles darbs šajā laika periodā sabiedrību neapmierināja, tāpēc biļetenā „Mednieks un Makšķernieks”, kuram brīnumainā kārtā no Latvijas pirmās brīvvalsts laika izdevās nedaudz sagalabāt *dumpīgo garu*, ik pa laikam parādījās kritiskas piezīmes:

„Lai realizētu LPSR Ministru padomes lēmumus par zivju aizsardzību, rajonos uz vietām un arī Rīgas pilsētas nodaļa ir izvirzījusi sabiedriskos zvejas inspektorus. To uzdevums ir apkarot uz visstingrāko nelikumīgas zivju izķeršanas ezeros un upēs, sevišķi nārsta laikā, lai neiznīcinātu vēl vairāk jau tā nelielās zivju bagātības.

Sabiedriskajiem inspektoriem jāapkaro nelikumīgas zivju izķeršanas ar līdz šim vēl neredzētu enerģiju, un neraugoties uz to, kādu stāvokli pārkāpējs ieņemtu sabiedrībā, jāsauca tas pie atbildības. Līdzšinējo darbu zivju nelikumīgas izķeršanas apkarošanā var atzīt par

neapmierinošu. Visiem nepieciešams kopējiem spēkiem uzsākt nesaudzīgu cīņu pret nelikumīgajām zivju izķeršanām un pilnīgi to izkaust. To prasa tautas intereses.” (1959., Nr.2).

Attīstoties organizētās makšķerēšanas kustībai un zvejniecībai, kā arī pakāpeniski uzlabojoties zivju resursu ieguves kontrolei, PSRS Zivsaimniecības ministrija labākas zivju resursu pārvaldības nodrošināšanas nolūkā noteikumus makšķerēšanai un rūpnieciskajai zvejai sāka izdot atsevišķi:

„Noteikumi sporta un amatieru zvejai Latvijas PSR ūdenstilpēs” (apstiprināti ar PSRS Zivsaimniecības ministrijas pavēli 1981.gadā);

„Noteikumi rūpnieciskajai zvejai Latvijas PSR ūdenstilpēs” (apstiprināti ar PSRS Zivsaimniecības ministrijas pavēli 1982.gadā).

Līdz ar to no vienas puses šie noteikumi kļuva specifiskāki un detalizētāki, bet no otras puses – sabiedrībai labāk saprotami, arī *darbaļaudis* jaunajos noteikumos tika pārdēvēti par *pilsoņiem*. Sakarā ar jauno noteikumu izdošanu ieguva arī mazās upes, jo to saraksts zivju resursu aizsardzības nolūkā tika papildināts ar dažām jaunām upēm vai to posmiem.

Kā minēts augstāk, tā laika galvenais zivsaimniecības nozares plānošanas dokuments bija „Nolikums par zivju bagātību aizsardzību un zvejas regulēšanu PSRS ūdeņos”, tāpēc Latvijas PSR Ministru Padome 1979. gadā (jau pirms augstāk minēto noteikumu izdošanas) pieņēma virkni lēmumu, kuri precizēja valsts institūciju un sabiedrisko organizāciju atbildību un pienākumus zivsaimniecības nozares atbalstīšanai, no kuriem daļu iekļāva arī jaunajos noteikumos.

Starp šiem lēmumiem bija kāds īpašs, kas mūsdienās šķistu gluži vai utopisks:

„Latvijas PSR Valsts kinematogrāfijas komitejai, Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejai, Latvijas PSR Valsts televīzijas un radoraidījumu komitejai un Latvijas PSR Zinību biedrībai regulāri atspoguļot zivju bagātību aizsardzības un ataudzēšanas pasākumus, it īpaši – nārstojošo zivju aizsardzības pastiprināšanas divmēnešu pasākumu sagatavošanas un veikšanas laikā.” (Latvijas PSR Ministru padomes lēmums Nr.460, 1979.).

Tas var šķist neticami, bet tā laika makšķernieki (galvenokārt *forelisti*) apliecina, ka daudzās mazajās upēs zivju krājumu stāvoklis bija ievērojami labāks nekā mūsdienās, ko var izskaidrot ar šādiem faktoriem:

- mazo upju nepārtrauktība bija lielāka, jo padomju okupācijas laikā mazajās upēs darbojošos mazo HES skaits bija nesalīdzināmi mazāks kā mūsdienās (līdz 1998.g. – 35, no 2002.g. – 149), līdz ar mazāka bija arī mazo upju fragmentācija, un tās radītās hidroloģiskā režīma un bioloģiskās daudzveidības izmaiņas nebija tik dramatiskas;
- mazo upju, uz kurām nebija uzbūvētas mazās HES, pašattīrīšanās spēja bija ievērojami lielāka, līdz ar to lielākas bija arī zivju migrācijas un dabiskā nārsta iespējas;
- bebru dambju skaits bija ievērojami mazāks;
- ņemot vērā salīdzinoši lielo upju skaitu – 880, kuras ir garākas par 10 km, daļēja vai pilnīga regulācija skāra apmēram 35% upju;
- eitrofikācija bija ievērojami mazāka, jo klimata pārmaiņu kontrasts un biežums nebija tik izteikts kā mūsdienās;
- makšķernieku spiediens uz mazo upju zivju resursiem bija ievērojami mazāks kā mūsdienās.

Tāpēc, ņemot vērā minēto faktu kopumu un struktūru, kā arī makšķernieku ilggadējus novērojumus tajā laikā un mūsdienās, nevar nepieņemt viņu vērtējumam, ka *tolaik daudzās mazajās upēs zivju krājumu stāvoklis bija ievērojami labāks nekā mūsdienās*.

Īpaši jānorāda, ka iepriekš minētais attiecināms uz mazajām upēm, jo lielajās upēs un ezeros situācija bija savādāka:

“Ņemot vērā, ka cilvēka negatīvā ietekme uz ūdeņiem un to iemītniekiem arvien pieaug, un zinot arī to, ka mūsu iekšējos ūdeņos (izņemot dīķus) zivju paliek arvien mazāk, varēsim labāk novērtēt savu ieguldījumu zivju krājumu pavairošanā, saglabāšanā un aizsardzībā.” (I.Eipurs, “Mūsu saldūdeņu zivis”, izdevniecība “Zinātne”, 1984).

III daļa

Mazo upju likteņi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas

Lai labāk izprastu mazo upju likteņus no vides aizsardzības un klimata pārmaiņu, iekšējo ūdeņu zivsaimniecības, meliorācijas, lauksaimniecības un mežsaimniecības politikas savstarpējo kopsakarību viedokļa, laika periodu pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991.gadā jādala divos, lai arī nosacītos laika periodos – pirms un pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) 2004.gadā. Gan viens, gan otrs laika periods lielā mērā ietekmēja arī mazo upju likteņus.

Laika periods pirms iestāšanās ES būtībā bija pārejais, jeb iestāšanās sagatavošanas periods, savukārt laika periods pēc iestāšanās ir periods, kad Latvija kā ES dalībvalsts sāka pildīt savas saistības praktiski visās dzīves jomās.

Diemžēl šajos laika periodos, bet it sevišķi pēc Latvijas iestāšanās ES, sāka iezīmēties atšķirības starp atsevišķu tautsaimniecības nozaru politiku stratēģijām un to īstenošanu, kas pēdējos gados izpaužas arvien krasāk, gribot negribot liekot uzdot jautājumu – vai atsevišķas no tām patiesi atbilst ilgtspējības attīstības jēdzienam, t.i., vai tās ir inteliģentas savā būtībā?

Vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politika

Par vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politikas izstrādi un īstenošanu, kā arī par „tādu pasākumu integrēšanu citu nozaru plānošanas dokumentos un normatīvajos aktos, kas vērsti uz šo politiku mērķu sasniegšanu (tai skaitā dabas aizsardzības politikas un klimata politikas mērķu sasniegšanu” (VARAM nolikums, 5.1.4.), atbild VARAM.

Vides aizsardzības politika ir ietverta šīs politikas plānošanas dokumentos (pamatnostādnēs, plānos un ziņojumos), “Vides aizsardzības likumā” (izdots 2006.) un no tā izrietošajos Ministru kabineta noteikumos.

Likumā noteikts šāds mērķis:

„Likuma mērķis ir nodrošināt vides kvalitātes saglabāšanu un atjaunošanu, kā arī dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu.”

Savukārt klimata pārmaiņu politiku Latvijā nosaka valsts starptautiskās saistības, parakstot ANO Vispārējo konvenciju par klimata pārmaiņām, tās Kioto protokolu un Parīzes nolīgumu. Šī politika tiek īstenota divos pamatvirzienos – *klimata pārmaiņu mazināšana un pielāgošanās klimata pārmaiņām*.

Lielie plūdi 2017.gadā un ilgstošais karstums un sausums 2018.gadā uzskatāmi apliecināja, ka nekavējoši jāpieņem konkrētus lēmumus, lai iespēju robežās mazinātu klimata pārmaiņu ietekmi. Karstuma un sausuma rezultātā smagi cieta gan virszemes, gan pazemes

ūdeņi, arī mazās upes, it sevišķi tās, uz kurām uzbūvētas mazās HES – daudzviet lejas bēfos ievērojamos attālumos tās bija vairāk vai mazāk izžuvušas.

„Mūsu valstī esam palikuši pie citas pārlicības – ka varam “iekarot dabu” ar savām dārgajām betona būvēm un būt labāki dabas inženieri nekā daba pati. No sabiedriskās naudas paredzēts ieguldīt vēl 80 miljonus, lai pārbūvētu hidrobūves un meliorētu ūdensnotekas. Vai tas palīdzēs stiprināt ekosistēmu noturību pret sausumu, vai arī tikai veicinās to, ka ūdens tiks vēl efektīvāk novadīts prom no jau tā izžuvušajiem laukiem un pļavām?

Lielu daļu šo jautājumu mēs varam risināt ar saprātīgu politiku. Taču tam ir nepieciešami ilgtspējīgi lēmumi – iekļaut Lauku attīstības programmā noteikumus, kas samazinātu ūdeņu piesārņojumu, pārdomāt mežu un purvu apsaimniekošanas principus un mūsu valsts meliorācijas stratēģiju, pieņemt lēmumu, ka Latvija virzās uz "zaļās infrastruktūras" valsti.” (“Inga Račinska: Dabas izaicinājumi un karstuma mācība”, DELFI, 15.08.2018.).

Latvijas vides politika jau no valsts neatkarības atjaunošanas paša sākuma idejiski un praktiski tika orientēta uz eiropēiskām vērtībām, ko uzskatāmi apliecina VARAM 1995.gadā izstrādātais “Vides aizsardzības politikas plāns Latvijai”:

“Mūsdienu vides aizsardzības ideoloģija ir relatīvi jauna un sakņojas izpratnē, ka no atsevišķu dabas elementu aizsardzības un resursu taupīgas izmantošanas ir nepieciešams pāriet uz ekosistēmu visaptverošu aizsardzību, cilvēka dzīvesvides kvalitatīvo parametru nodrošināšanu un tādu vides politiku, kas nodrošinātu ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību.”

Plāns ir ļoti nozīmīgs tā laika stratēģiska rakstura vides aizsardzības nozares plānošanas dokuments, kas sniedza visaptverošu un detalizētu vides stāvokļa analīzi, kā arī iezīmēja nozares konkrētus attīstības virzienus, principus un dažāda līmeņa prioritātes ilgtermiņam gan laikā, gan telpā. Daudz kas no plānā minētā tika iekļauts arī daudzos jaunos nozares normatīvajos aktos.

Cita starpā plānā tika izteikta cerība, ka “plānu varētu izmantot atsevišķas nozaru ministrijas savu stratēģiju izstrādāšanā”. Tā bija pamatota ar šādu plānā minētu ļoti būtisku stratēģiska rakstura atziņu, kas nav zaudējusi aktualitāti joprojām:

“Pašreiz Latvijā pastāv tendence sociālistiskajai tautsaimniecībai raksturīgo dabas resursu neefektīvu izmantošanu vai vienkārši izšķērdēšanu aizstāt ar esošo resursu pārmērīgu izsmelšanu.”

Diemžēl cerība nepiepildījās. Domājams tāpēc, ka *atsevišķu nozaru ministriju* politikajām vadībām nebija pieņemams, ka vides politika būs tā, kas *nodrošinās ilgtspējīgu un līdzsvarotu attīstību*. Arī aicinājums attīstīties *līdzsvaroti* acīmredzot šķita gana aizdomīgs un droši vien tika uztverts kā šajā vārdā iekodēts ierobežojums pašu politiku īstenošanai.

Respektīvi, vides aizsardzības politikas stratēģiju *atsevišķas ministrijas* jau sākotnēji uztvēra kā potenciālu traucēkli pašu nozaru politiku un interešu īstenošanai.

Šādai resoru tuvredzīgai attieksmei, domāšanai un rīcībai bija tālejošas sekas, kuras redzamas joprojām, jo Latvija pēc neatkarības atjaunošanas jau pārejas periodā izdarīja milzīgu kļūdu – tolaik pie varas esošie politiskie spēki acīmredzot neuzskatīja par nepieciešamu (varbūt par to pat neiedomājās) vienoties un rakstiskā veidā (deklarācijas, memoranda vai kāda cita dokumenta formā) apstiprināt sava veida politiski pārmantojamu tabu – *neatkarīgi no politiskās varas maiņas valsts attīstības stratēģiskos virsmērķus mainīt nedrīkst*, un vides aizsardzības politikas mērķi ir vieni no valsts attīstības stratēģiskajiem virsmērķiem. Diemžēl tas netika izdarīts arī turpmākajos gados.

Respektīvi – runa ir par valsts ekonomisko un vides aizsardzības interešu savstarpēja līdzsvara nodrošināšanu. Arī katras jaunās valdības deklarācijas par iecerēto darbību īstenošanu minēto problēmu nerisināja, tieši otrādi – vēl vairāk saasināja.

Plānā minētas arī citas joprojām aktuālas atziņas:

- “Vides un tautsaimniecības līdzsvara saglabāšana. Tas nozīmē, ka tautsaimniecības attīstībai jānotiek, ņemot vērā ekosistēmu ietilpību.”;
- “Individuālās atbildības princips. Tas nozīmē, ka katrs – privātpersonas un amatpersonas – uzņemsies individuālu atbildību par vidi un atbilstoši mainīs savu uzvedību.”

Diemžēl iepriekš minētā tautsaimniecības attīstības iespējamā formula – *tautsaimniecības attīstībai jānotiek, ņemot vērā ekosistēmu ietilpību* krasi atšķiras no Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerētās darbības dokumentos minētajām formulām:

- “Dabas resursu izmantošanas produktivitātes pieaugums no katras resursu vienības (par 5% gadā), vides un klimata politikas mērķu noteikšana atbilstoši tautsaimniecības interesēm, vienlaikus sabalansējot dabas un vides politikas mērķus ar tautsaimniecības attīstību, saglabājot dabas, bioloģisko un ainavisko daudzveidību, mazinot radīto piesārņojumu un veidojot augstvērtīgu dzīves vidi un kvalitatīvus rekreācijas pakalpojumus.” (“Deklarācija par Māra Kučinska vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību” (02.2016).);
- “Ekonomiski nozīmīgu vietējo resursu (mežs, aramzeme, ūdens, vējš, nemetāliskie derīgie izrakteņi u. c.) izmantošanas intensifikācija, pastiprinot privātā sektora ilgtspējīgu iesaisti šo resursu izmantošanā.” (Māra Kučinska vadītā “Ministru kabineta prioritārie rīcības virzieni tautsaimniecības attīstībai”, 2.pielikums).

Kā redzams, skaidri un nepārprotami noteiktais, ka *vides un klimata pārmaiņu politikas mērķus jānosaka atbilstoši tautsaimniecības interesēm*, faktiski nenozīmē neko citu kā šo politiku mērķu *pielāgošanu tautsaimniecības interesēm*, it kā vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politikas ir kaut kādas atsevišķas, pašas par sevi pastāvošas un ar tautsaimniecību it kā nesaistīta “lietas”, kuras citām politikām jāpacies gandrīz vai kā *nepārvaramu varu*, jo aiz tās “stāv” Latvijai saistošās ES vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politikas.

Diezin vai šādas formulas, it sevišķi *ekonomiski nozīmīgu vietējo resursu izmantošanas intensifikācija* ir saskanīgas ar ES *zaļās ekonomikas* pamatprincipiem un *stratēģiju dabas resursu efektīvai izmantošanai*, kuras pamatā jābūt „ekonomisko aktivitāšu pieaugumam, vienlaikus samazinot resursu patēriņu.”

Diemžēl arī šajā gadījumā gribot negribot rodas jautājums – vai pastāvot šādai attieksmei pret *vides un klimata pārmaiņu politikas mērķiem*, Latvijas tautsaimniecības politika ir patiesi ilgtspējīga un inteliģenta savā būtībā?

Valsts vēlme un spēja nodrošināt un uzturēt ekonomisko un vides interešu savstarpējo līdzsvaru ilgtermiņā ir viena no jebkuras valsts inteliģentuma pazīmēm, ar ko var lepoties pavisam nedaudzas pasaules valstis. Lai arī kā mēs to vēlētos, bet, diemžēl, uz Latviju to pašlaik attiecināt nevar. Tas būtu vienkārši pašapmāns.

Protams, būs tādi, kas tam piekritīs, un tādi, kas nepiekritīs. Arī eksprezidentes Vairas Vīķes – Freibergas atklātajam un gana skarbajam vērtējumam, ko var attiecināt arī pietiekami lielu sabiedrības daļu, kaut vai uz tiem, kuri nepiedalījās Saeimas 2018.gada vēlēšanās:

“Latvijā trūkst dziļi iesakņotas valstisko interešu izpratnes. Ir nepieciešama vīzija, par to, kas ir valsts un Latvija. Latvieši māk dziedāt kopā, bet nemāk rīkoties kopā. Tā ir mūsu vājība. Igauniem un lietuviešiem iet labāk šajā ziņā (..)” (eksprezidente Vaira Vīķe – Freiberga, “DELFI TV ar Jāni Domburu”, 01.11.2018.).

Tā vien šķiet, ka Satversmes preambulā minētais „Ikviens rūpējas par sevi, saviem tuviniekiem un sabiedrības kopējo labumu, izturoties atbildīgi pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu.” attiecas uz jebkuru citu *ikvienu*, tikai ne uz tautsaimniecības politikas veidotājiem. Jāpiebilst, ka vārdi *ikviena rūpes par sabiedrības kopējo labumu un atbildība pret citiem, nākamajām paaudzēm, vidi un dabu* ir vieni no inteliģentuma *atslēgas vārdiem*.

Vai mazo upju pārvaldības un plānveidīgas apsaimniekošanas ieviešana nebūtu Satversmes preambulā minētās *atbildības pret vidi un dabu* praktisks apliecinājums?

Jau 2010.gadā Saeimas akceptētajā “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģiju līdz 2030.gadam” gana paškritiski un brīdinoši norādīts uz sekām, kas notiek gadījumā, ja *vides un klimata pārmaiņu politikas mērķi netiek noteikti un īstenoti līdzsvarā ar citām tautsaimniecības politikām*:

- “Bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu pakalpojumu samazināšanos izraisa izmaiņas biotopos, ko pamatā izsauc zemes izmantojuma maiņa, invazīvo sugu izplatīšanās, vides piesārņojums un klimata izmaiņas. Arī pašreizējie neilgtspējīgie patēriņa un ražošanas modeļi veicina dabas resursu noplicināšanu un apdraud ekosistēmu sniegtos pakalpojumus.”;
- “Tāpēc jāveic visaptveroša Latvijas dabas kapitāla trūkumu analīze (*gap analysis*), kas salīdzinātu esošo stāvokli ar tā atskaites jeb etalona līmeni. Šādas analīzes rezultātā varētu izvirzīt ilgtermiņa prasības attiecībā uz resursu ilgtspējīgu apsaimniekošanu, dažādiem biotopiem un tiem nepieciešamajām platībām, izvērtējot, kurām ekosistēmām ir vajadzīga aizsardzība, kurām – aktīva apsaimniekošana, bet kuras prasa dzīvotņu restaurāciju.”;
- “Izstrādātā ekosistēmu trūkumu analīze un nacionālā dabas kapitāla aprēķini jāņem par pamatu dabas kapitāla attīstības programmas izstrādē. Šai programmai ir jānovērš ar dabas kapitāla attīstību saistītos riskus un draudus: zemes izmantojuma maiņa, invazīvo sugu izplatīšanās, vides piesārņojums un klimata izmaiņas, kā arī neilgtspējīgie patēriņa un ražošanas modeļi. Šai programmai ir arī jānodrošina dabas kapitāla attīstības mērķu, principu un uzdevumu integrācija citu nozaru politikās, t.sk. ārpolitikā.”

Vai Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģijā minētās atziņas savu aktualitāti nav zaudējušas arī tagad – gandrīz pēc 10 gadiem?

Ļoti būtisks vides aizsardzības politikas normatīvais akts ir „Vides aizsardzības likums”, kas, pielāgots ES vides aizsardzības principiem, stājās spēkā 2006.gadā, aizstājot no 1991.gada spēkā esošo likumu „Par vides aizsardzību.”

Tajā tika iekļauta arī šāda, sabiedrībai un vides aizsardzības nevalstiskajām organizācijām ārkārtīgi svarīga norma, kas, domājams, *atsevišķās nozaru ministrijās* sajūsmu neizraisīja:

„Ikvienai privātpersonai, kā arī personu apvienībām, organizācijām un grupām ir tiesības prasīt, lai valsts iestādes un pašvaldības, amatpersonas vai privātpersonas izbeidz tādu darbību vai

bezdarbību, kas pasliktina vides kvalitāti, kaitē cilvēku veselībai vai apdraud viņu dzīvību, likumiskās intereses vai īpašumu.”

Iepriekš minētā norma tieši izriet no Orhūsas konvencijas, kuru Latvija ratificēja 2002.gadā. Tās nozīmību ir grūti pārvērtēt, jo tā sasaista *vides tiesības* ar *cilvēktiesībām*.

Toreizējais vides ministrs Raimonds Vējonis konvencijas nozīmību novērtēja šādi: “Orhūsas konvencija ir uzstādījusi ļoti augstus standartus vides pārvaldībā un ir pat grūti iedomāties citu līdzvērtīgu instrumentu, kas nosaka rūpes par pieeju informācijai, sabiedrības iesaistīšanos un iespēju vērsties tiesu iestādēs.”

Vides aizsardzības likuma ietvarā VARAM izveidoja Vides konsultatīvo padomi ar likumā un Ministru kabineta apstiprinātajā padomes nolikumā noteiktām tiesībām, ieskaitot:

- „sniegt Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijai un citām nozaru ministrijām priekšlikumus par normatīvo aktu projektiem un politikas plānošanas dokumentu projektiem, kā arī Eiropas Savienības starptautisko tiesību aktu projektiem, kas skar vides politiku”;
- „uzaicināt uz padomes sēdēm Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un citu institūciju amatpersonas, nozaru ekspertus un sabiedrības pārstāvjus”;
- „pieprasīt no Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas un tās padotības iestādēm, kā arī no citām institūcijām padomes darbībai nepieciešamo informāciju”
- „pilnvarot padomes pārstāvi paust padomes viedokli valsts un pašvaldību institūcijās”;
- „informēt sabiedrību par aktualitātēm vides jomā, kā arī veicināt vides jautājumu integrēšanu nozaru politikā”.

Līdz ar Vides konsultatīvās padomes izveidošanu VARAM ieguva svarīgu atbalsta instrumentu vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politikas veidošanai un īstenošanai, lai gan padomes un VARAM viedokļi ne vienmēr bija/ir saskanīgi.

Padomes sastāvā ilggadēji ir arī vairākas starptautiski atzītas organizācijas un starptautisko organizāciju biedres.

Pēdējos gados padomei nācās pārliecināties, ka tās izveidošanu kā tādu un darbību, piemēram, ZM un tai pietuvinātās un paklausīgās nevalstiskās organizācijas sāka uztvert kā potenciālu risku un traucēkli ZM politiku un interešu īstenošanai.

Viens no iemesliem – pateicoties padomes profesionālai, konsekventai un aktīvai darbībai, tās ietekme likumdevējvaras un izpildvaras institūcijās ar katru gadu pieauga.

Ja sākotnēji šī nepatika izpaudās vairāk vai mazāk slēptā veidā, tad pēdējos gados tā pārtapa par atklāti neiecietīgu attieksmi ne tikai pret atsevišķu padomē esošo vides NVO darbību, bet arī pret pašas padomes darbību, ignorējot priekšlikumus, kuri bija vērsti uz dabas resursu aizsardzību un saglabāšanu pretstatā to izmantošanas intensificēšanai, piemēram, saistībā ar mežsaimniecības, lauksaimniecības un iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politikām, kā arī priekšlikumus dabas un vides aizsardzībai.

Un tā nebūt nav šo organizāciju sadomāta sazvērestības teorija, ko uzskatāmi apliecina arī Latvijas Pilsioniskās Alianses “Ziņojums par nevalstiskā sektora attīstības tendencēm un problemātiku”, kas tika sniegts nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memoranda padomes sēdē 30.05.2018., kurā cita starpā skaidri un atklāti norādīts:

- “Manāma valsts iestāžu negatīva, dažkārt pat naidīga retorika par sabiedriskajām organizācijām (noniecina pilsonisko sabiedrību un tās nozīmi, radot negatīvu publisko tēlu un pazeminot sabiedrības uzticību nevalstiskajam sektoram)”;
- “Valdība savā rīcībā nonivelē sabiedrības līdzdalības būtību, uzklausot viedokli no pietuvinātām personām vai nozares pārstāvjiem, kas nav konkrētā jautājuma eksperti, bet pēc juridiskās formas atbilst sabiedrības līdzdalības prasībām”;
- “Valdība pati vēlas veidot sev paklausīgas organizācijas jeb GONGO, kas ir raksturīgi autoritārās valstīs un mērķis: valdībai diriģēt sabiedrisko organizāciju darbu un nodrošināties pret kritiku.”

Īpaši izceļami vārdi – *valdībai pietuvinātu personu uzklauššana un valdībai paklausīgu organizāciju veidošana un to darba diriģēšana*, no kā loģiski izriet *valsts iestāžu negatīva, dažkārt pat naidīga retorika par sabiedriskajām organizācijām un sabiedrības līdzdalības būtības nonivelēšana*.

Iepriekš minētās atziņas nebūt nav sagādīšanās vai negadījumi, bet progresējoša tendence valsts pārvaldē, kas kopumā rada arvien lielāku risku patiesas pilsoniskās sabiedrības izveidei valstī.

Tomēr bažas par *risku* un *traucēkli* bija/ir gana pārspīlētas, jo padomes darbības virsmērķis ir vienkāršs un pašsaprotams – lai *vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politika* būtu patiesi līdztiesīga tautsaimniecības interešu un attīstības sastāvdaļa, t.i., lai šo politiku mērķi netiktu *noteikti atbilstoši tautsaimniecības interesēm*, bet būtu *savstarpēji vienlīdzīgā līdzsvarā* ar citām tautsaimniecības politikām, bez kā *dabas resursu un bioloģiskās daudzveidības ilgtspējības nodrošināšana* praktiski nav iespējama, kas atzīts gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī.

Zivsaimniecības politika

Par zivsaimniecības politikas izstrādi un īstenošanu atbild ZM.

Tā ir ietverta “Zvejniecības likumā” (izdots 1995.) un no tā izrietošajos politikas plānošanas dokumentos un Ministru kabineta noteikumos.

Līdz pat 2014.gadam likumā nebija noteikts tā mērķis, kas tā saturā tika iekļauts nevalstiskas organizācijas (Latvijas Makšķernieku asociācijas) priekšlikuma rezultātā. Acīmredzot ZM kā par zivsaimniecības politiku atbildīgā ministrija 19 gadus uzskatīja, ka tas nav nepieciešams.

Galarezultātā likuma mērķa saturu izstrādāja ZM:

„Šā likuma mērķis ir tāda Latvijas Republikas iekšējo ūdeņu, teritoriālo jūras ūdeņu un ekonomiskās zonas ūdeņu apsaimniekošana, kas, ievērojot bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas nepieciešamību, nodrošina zivju resursu ilgtspējīgu izmantošanu, aizsardzību, pavairošanu un pētīšanu valsts zivsaimniecības nozares ilgtermiņa attīstībai”.

Zvejniecības likumu, kas tika izdots 1995.gadā, tā izstrādātāji sauca par “jaunu” likumu. Tomēr satura ziņā likumu uzkaīt par jaunu var tikai daļēji, jo tajā tika iekļautas daudzas normas no “Likuma par zvejniecību”, kas darbojās līdz 1940.gadam, kā arī juridiska rakstura normas, kuras izrietēja no valsts pārvaldes iekārtas maiņas un Civillikumā noteiktās ūdeņu un zvejas tiesību piederības.

Diemžēl jaunajā – 1995.gadā izdotajā likumā netika iekļauta ļoti būtiska norma, kura, lai cik neticami tas nešķistu, zivju resursu saglabāšanas nolūkā bija noteikta padomju okupācijas laika “Noteikumos rūpnieciskajai zvejai Latvijas PSR ūdenstilpēs” (1982): “nepārsniegt zivju nozvejai noteiktos limitus (maksimāli pieļaujamās normas), zvejas rīku skaitu un izmērus”.

Atļaujot zivju resursu nelimitētu nozveju iekšējos ūdeņos, jaunā Zvejniecības likuma izstrādātāji pieļāva stratēģisku kļūdu ar visām no tā izrietošām sekām līdz pat mūsdienām, jo: *pirmkārt* – šādai zivju resursu pārvaldības un apsaimniekošanas politikai nav nekāda sakara ar to patiesi ilgtspējīgas izmantošanas un bioloģiskās daudzveidības nodrošināšanu; *otrkārt* – zivju resursu aizsardzības un izmantošanas uzraudzības valsts un sabiedriskā inspekcija var kontrolēt jebkuru rūpnieciskās zvejas normatīvajos aktos noteikto prasību ievērošanu, izņemot nozvejas limita ievērošanas kontroli, jo tāds faktiski netika noteikts.

Līdz ar to zvejnieki zvejas žurnālos varēja norādīt jebkādu nozvejas apjomu, kā rezultātā nozvejas statistika faktiski tika izkropļota un neatbilda īstenībai: „Precīzs nozveju raksturojums ir viens no zivju krājumu novērtēšanas stūrakmeņiem.” (J.Birzaks, M.Vītiņš, „LZRA pētnieciskā darbība. Zveja īpašām vajadzībām”).

Viens no iemesliem, kāpēc tika atļauta nelimitēta nozveja un likumā tika noteikti arī citi *mīkstinājumi* rūpnieciskajai zvejai, bija zivsaimniecības politikas stratēģijas noteicējiem labi zināmais fakts, ka ES “Kopējās zivsaimniecības politikas” (*Common Fisheries Policy*) jurisdikcija neattiecas uz dalībvalstu iekšējiem ūdeņiem. Tas nozīmē, ka dalībvalstis savu iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politiku nosaka un īsteno kā pašas vēlas.

“Zivsaimniecības nozares Nacionālā stratēģiskā plāna 2007. – 2013.gadam” informācija liecina, ka “Latvijā rūpnieciskā zveja ir atļauta lielākajā daļā iekšējo ūdeņu – ap 300 ezeros, 15 ūdenskrātuvēs, vairāk nekā 20 upēs vai to posmos, bet nēģu zveja – 16 upēs.” (iekšējo ūdeņu skaits, kuros notiek komerciālā zveja, pēdējos gados ir samazinājies).

Pēc 2009.gadā veiktās zemnieku un zvejnieku saimniecību reformas bijušās zvejnieku kolektīvās saimniecības kļuva par zvejnieku saimniecībām, kas ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību paveids. Uzņēmumu reģistra dati liecina, ka pēc reformas no 143 zvejnieku saimniecībām tika reģistrētas 136. Savukārt VVD 2018.gada dati liecina, ka *Latvijas iekšējos ir ap 300 komerczvejnieku (uzņēmumu)* (“Par Valsts vides dienesta kapacitāti, attīstību un prioritātēm”).

Zivsaimniecības iekšējo ūdeņu politiku raksturoja un joprojām raksturo vēl kāds ļoti būtisks fakts, kas tiešā veidā ietekmē arī mazo upju zivju resursus – gandrīz 100% tā ir vērsta uz *zivju resursu mākslīgu atražošanu un pavairošanu*, nevis uz resursu *dzīves vides kvalitātes un dabiskā nārsta nodrošināšanu*.

Šādai politikai būtībā nav nekāda sakara ar likuma mērķi formāli pieminēto *bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas nepieciešamību un zivju resursu ilgtspējīgu izmantošanu*, jo daudzviet pasaulē zivju resursu mākslīga atražošana un pavairošana ir zivju resursu pārvaldības un apsaimniekošanas *palīginstruments*, nevis *pamatinstruments* kā Latvijā.

Kopumā – līdz ar to valsts *iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politika* salīdzinājumā ar *vides aizsardzības un klimata pārmaiņu politiku*, kas pēc Latvijas iestāšanās ES kļuva arvien stingrāka, stagnēja arvien vairāk un vairāk, jo būtībā šāda politika ir *saimniekošana vienai dienai*, t.i., īstenībā tai nav nekāda sakara ar likuma mērķi minēto *nozares ilgtermiņa attīstību*.

Latvijas Makšķernieku asociācija vairākkārtīgi aicināja ZM Zivsaimniecības departamenta vadību kaut vai idejiski pārņemt atsevišķus ES “Kopējā zivsaimniecības politikā” noteiktos komerciālo zveju regulējošos pamatprincipus, kā arī Skandināvijas valstu iekšējos ūdeņos īstenotās zivsaimniecības politikas pamatprincipus, kuri patiesi ir vērsti uz zivju resursu bioloģiskās daudzveidības un ilgtspējīgas izmantošanas nodrošināšanu. Diemžēl departaments nekādu interesi par asociācijas priekšlikumiem neizrādīja.

Vēlākajos gados kādā no Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas sēdēm, kad tika apspriesti iespējamie grozījumi Zvejniecības likumā, Saeimas Juridiskā biroja pārstāve piekrita Latvijas Makšķernieku asociācijas viedoklim, ka *Latvijas Zvejniecības likums ir ļoti arhaisks*.

Meliorācijas politika

Par meliorācijas politikas izstrādi un īstenošanu atbild ZM.

Tā ir ietverta “Meliorācijas likumā” (izdots 2003.) un no tā izrietošajos Ministru kabineta noteikumos.

Viens no likuma mērķiem ir “nodrošināt racionālu meliorācijas sistēmu būvniecību, ekspluatāciju, uzturēšanu un pārvaldību.”

ZM dati (2018) liecina, ka „Latvijā ir meliorēta gandrīz trešdaļa, jeb 2,4 miljoni ha visas valsts teritorijas, tostarp aptuveni 1,6 miljoni ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes un vairāk nekā 0,8 miljoni ha meža zemes.”

Nenoliedzami – padomju okupācijas laikā īstenotās meliorācijas mantojums bija gana smags ne tikai mazajām upēm (tolaik par meliorāciju atbildēja 1965.gadā izveidotā „Latvijas PSR Meliorācijas un ūdenssaimniecības ministrija”):

- “Iedarbību uz ekosistēmu vēl pastiprināja plaši izvērsta, bieži vien nepārdomātā un nekvalitatīvi veiktā lauksaimniecības zemju un mežu meliorācija.” („Vides aizsardzības politikas plāns Latvijai”, 1995);
- “Mazo upju ekoloģiskā kvalitāte lielā mērā kļūst atkarīga no meliorācijas kvalitātes to sateces baseinos. Tā kā ne reti novērota diezgan pavirša attieksme, pārmērīgas un nepārdomātas meliorācijas rezultātā dabai ticis nodarīts neatgriezenisks postījums. Regulējot upes gultni, tām raksturīgā ekosistēma tiek iznīcināta. Lielu projekti ar iesāktām hidrotehniskajām būvēm ir pamesti nepabeigti, kas, manuprāt, tikai apliecina cilvēka nevērību pret dabu.” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, raksti.daba.lv, Cimdiņš, Liepa 1983, Dzosenā u.c. 1997, Šķiņķis 1995);
- “1946.–1967. gados tika nosusināti 861 3000 ha mitro augšņu, t.sk. ar segto drenāžu 516 000 ha.” (lv.wikipedia.org/wiki/Latvijas_PSR, sadaļa “Lauksaimniecība”).

Diemžēl jāsecina, ka padomju okupācijas laika pieļautā meliorācijas prakses paviršība lielākā vai mazākā mērā tika turpināta arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, par ko atklāti un skarbi izsakās ar meliorāciju saistīti speciālisti:

- “Valstī nav izveidota sistemātiska un līdzsvarota pieeja meliorācijas nozarei. Ir jāizmirst vecie stereotipi, jāpieņem sistemātiska pieeja un līdzsvarota attīstība.” (Latvijas hidromelioratīvo būvnieku asociācija, 2016);
- “Pēc 90.gadu privatizācijas un sekojošās lauku zemju nonākšanas atpakaļ bijušo īpašnieku rokās Latvijas lauku meliorācijas sistēma nav tikusi pienācīgi uzturēta un

apkopta, tādēļ nespēj funkcionēt pietiekami efektīvi.” (Juris Kalniņš, Valsts SIA “Melioprojekts” valdes priekšsēdētājs, 2018);

- “Pašreizējā ekonomiskā situācija izveidojusies tāda, ka lauku meliorācija lielākoties jau ir ar vēsturisku sūbējumu. Labākā gadījumā tiek uzturēta līdzšinējā ūdens novadīšanas sistēma, nebūvējot neko jaunu.” (V.Gabrāns, vides zinātņu maģistrs, “Aizaugušie bezgaisa ūdeņi uz arāja sirdsapziņas”, žurnāls “Vides Vēstis”, 2002).

Latvijā dažādos gados dažādās vietās ir notikuši lielāki vai mazāki plūdi.

Savukārt 2017. gada ilgstošo lietavu izraisītie plūdi bija vieni no pēdējā laikā lielākajiem, kā lakmusa papīrs uzrādot, ka ZM 15 gadu laikā kopš “Meliorācijas likuma” stāšanās spēkā nav spējusi kaut vai daļēji īstenot likumā definēto mērķi, jo meliorācija nav bijusi ministrijas pienācīgā uzmanībā.

To apliecina arī ZM darbības plānošanas 25 lapaspušu garais dokuments “Darbības stratēģijas 2017.–2019.gadam”, kurā vārds “meliorācija” ir pieminēts vienu vienīgu reizi – nodaļā “Ministrijas prioritātes 2017. – 2019. gada periodā”:

“Īstenot meliorēto zemju ilgtspējīgu apsaimniekošanu un valsts meliorācijas sistēmu uzturēšanu, tostarp saistībā ar ES struktūrfondu projektiem un plūdu riska faktoru samazināšanas pasākumiem.”

Ja notikušie plūdi nebūtu bijuši tik plaši un nebūtu izraisījuši kritisku attieksmi sabiedrībā un atspoguļojumu plašsaziņas līdzekļos, tad, visticamākais, viss turpinātos pa vecam, un pret nekvalitatīvo meliorācijas sistēmu turpinātu iebilst tikai atsevišķas vides NVO, Vides konsultatīvā padome un atsevišķas fiziskas personas.

Kaut gan par nepastrīdami neapmierinošo meliorācijas sistēmu apsaimniekošanu ZM bija zināms jau sen:

“Lai darba kārtībā uzturētu valsts ūdensnotekas, tās ik gadu jāsakopj 9000 kilometru garumā. Kaut gan pēdējos gados ir mēģināts šos darbus mehanizēt, pērn sakopti tikai 3923 km, ar uzdevuma izpildi nav sekmējies arī iepriekšējos gados. Tie ir jautājumi, kas jārisina arī tāpēc, lai Latvijas zemnieki būtu konkurētspējīgi apvienotajā Eiropas tirgū.” (LLU profesors Ansis Zīverts, “Latvijas Vēstnesis”, Nr. 59, 2002.).

Pašlaik ZM darbojas pie konceptuāla meliorācijas attīstības plānošanas dokumenta izstrādes, kura ietvaros *tikšot meklēti kompleksi risinājumi meliorācijas stāvokļa uzlabošanā valstī kopumā*, kaut gan šādam dokumentam vajadzēja būt izstrādātam jau sen. Diemžēl ministrija nav veikusi salīdzinošus aprēķinus par nepieciešamajiem izdevumiem *meliorācijas stāvokļa uzlabošanai* un izdevumiem, kuri būtu bijuši nepieciešami, ja *meliorācijas stāvokļa uzlabošana* tiktu uzsākta savlaicīgi.

Notikušie plūdi apliecināja ne tikai meliorācijas sistēmu neveiksmīgu pārvaldību, bet arī izgaismoja citas ar meliorāciju saistītas problēmas:

- “Plūdu iemesls lielu nokrišņu gadījumā nav tikai meliorācijas vaina, tā ir kompleksa problēma, jo meliorācija kā tāda nav vienīgais ūdeņi novadošais tīkls Latvijā. Bez tās vēl ir 12 tūkstoši mazo vai vidējo upju, kurās tiek ievadītas lielākā daļa meliorācijas sistēmu un kuras šobrīd praktiski netiek tīrītas. Tām neviens neķeras klāt, jo acīmredzot nav īsti saimnieka, nav skaidri kritēriji un izpratnes, kā risināt šos jautājumus. Upes tīrīt drīkst un vajag, bet tas ir tikpat sarežģīti, kā uzturēt meliorācijas sistēmas.” (Valdis Pētersons,

Zemkopības ministrijas Zemes pārvaldības un meliorācijas nodaļas vadītāja vietnieks, “Diena”, 2018.);

- “Lasot lekcijas jauniekiem, esmu secinājis, ka viņi par meliorāciju vispār neko nezina. Tādēļ pozitīvi, ka Latvijas Lauku konsultāciju centrs rīko apmācības par meliorāciju, skaidrojot, kas tā ir par pievienoto vērtību viņu īpašumā – kas ar to jādara un kā to saglabāt. Tomēr zemniekiem trūkst kompetences, kā dēļ arī meliorācijas sistēmas daudzviet vispār nefunkcionē.” (Valdis Pētersons, Zemkopības ministrijas Zemes pārvaldības un meliorācijas nodaļas vadītāja vietnieks, “Diena”, 2018.);
- “Tas, ko es ieteiktu pārskatīt, steidzīgi pārskatīt visus būvnormatīvus par caurtecēm un novadgrāvjiem, tos vajag pārskatīt, jo tie tiešām vairs neatbilst klimata pārmaiņām un ūdens novadīšanas vajadzībām.” (Guntis Zilberts, hidrotehnisko būvju inženieris, pretplūdu pasākumu speciālists, LSM.LV, 2018);
- “Pēc plūdiem, analizējot ārkārtas situāciju izraisījušos iemeslus, atbildīgie dienesti atzīmē ne vien kritiskos laika apstākļus, reģiona reljefu un ģeoloģiskās īpatnības, bet arī neapmierinošo, pat kritiskā stāvoklī esošo valsts meliorācijas sistēmu.” (Ilze Zilvere, „Latvijas mazās upes”, raksti.daba.lv, I.Čigāne, 2017.).

Diemžēl nekur nav rakstīts vai runāts, ka viens no būtiskiem iemesliem, kāpēc *valsts meliorācijas sistēma ir kritiskā stāvoklī*, ir ZM līdz šim nevērīgā attieksme pret klimata pārmaiņu arvien pieaugošo ietekmi.

To apliecina arī informatīvā ziņojuma “Latvijas Ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par Ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu” (2018) sadaļā “Mērķis Nr.13. Mazināt klimata pārmaiņas un to ietekmi” ekspertu sniegtais vērtējums par “plūdu un erozijas procesu apdraudēto iedzīvotāju skaitu” – “nelielas pozitīvas vai negatīvas izmaiņas, izmaiņu tendence nenodrošina Ilgtspējīgas attīstības mērķa īstenošanu.”

Tai pašā laikā ZM pēc Latvijas iestāšanās ES ir veiksmīgi pielāgojusies savas neveiksmīgas meliorācijas politikas (arī ne sevišķi veiksmīgās lauksaimniecības politikas) sekas kompensēt ar finanšu līdzekļu piešķiršanu plūdos patiesi un it kā cietušajiem.

No vienas puses tas ir normāli, ja tādas iespējas pastāv. No otras puses tas nav normāli, jo kompensācijas mehānisma izmantošana savu neizdarību seku piesegšanai ir kļuvusi par ZM ierastu praksi, kā rezultātā ministrija būtībā nav motivēta paškritiski izvērtēt savu politiku efektivitāti, lai novērstu vai samazinātu neizdarību cēloņus.

Tomēr būtu netaisnīgi visas mazo upju likteņiem sagādātās likstas piedēvēt tikai iekšējo ūdeņu zivsaimniecības un meliorācijas politikām, jo ne mazākas likstas tām sagādāja un turpina sagādāt lauksaimniecības politikas īstenošana, kas notiek saskaņā ar pašreizējās valdības atbalstīto *mežu un aramzemes izmantošanas intensifikāciju*.

Lauksaimniecības politika

Par lauksaimniecības politikas izstrādi un īstenošanu atbild ZM.

Tā ir ietverta “Lauksaimniecības un lauku attīstības likumā” (izdots 2004.) un no tā izrietošajos politikas plānošanas dokumentos un Ministru kabineta noteikumos.

Likumā ir noteikts šāds mērķis:

“Likuma mērķis ir radīt tiesisku pamatu lauksaimniecības attīstībai un noteikt ilglaicīgu lauksaimniecības un lauku attīstības politiku saskaņā ar Eiropas Savienības kopējo

lauksaimniecības politiku un kopējo zivsaimniecības politiku.” (ES *kopējā zivsaimniecības politika* likuma mērķī ir minēta saistībā ar ES sniegto atbalstu zivsaimniecības infrastruktūras un akvakultūras attīstībai no Eiropas Jūrlietu un zivsaimniecības fonda).

Lauksaimniecības negatīvā ietekme uz ūdeņu ekosistēmām un to bioloģisko daudzveidību jau sen ir konstatēta ne tikai Latvijā, bet praktiski visās ES dalībvalstīs, un tas nebūt nav “zaļo ekstrēmistu” izdomājums:

- “Kā liecina Eiropas Savienības (ES) mērogā un tepat Latvijā veiktie pētījumi, ārēji šķietami nekaitīgā lauksaimnieciskā darbība slēpj sevī nopietnu piesārņojuma risku (Haraldsen et al., 1998; Jansons et al., 2002; 2003). To galvenokārt veido organiskās vielas un biogēnie elementi (īpaši fosfors un slāpekļis), kas izraisa virszemes ūdensteču un ūdenstilpju pastiprinātu aizaugšanu jeb eitrofikāciju un ietekmē arī pazemes ūdeņu kvalitāti.” (“Lauksaimniecība un ūdens vide”, LLU Vides un ūdenssaimniecības katedra, 2012);
- “Vairāk nekā 50 % nokopējā virszemes ūdeņos iepludinātā slāpekļa daudzuma rodas lauksaimniecības dēļ. Lauksaimniecība joprojām ir galvenais ar ūdeni saistīto problēmu cēlonis.” [Fact sheet on Nitrates Directive. EU, 2010];
- “Dažās Eiropas daļās sliktas ūdens kvalitātes galvenais cēlonis ir lauksaimniecībā izmantoto pesticīdu un mēslošanas līdzekļu piesārņojums.” (Eiropas Vides aģentūra, 2012);
- „Lauksaimniecības sektors veido 86% no kopējām amonjaka emisijām Latvijā. Galvenie emisiju avoti ir kūsmēsļu apsaimniekošana un sintētisko minerālmēsļu lietošana. Lai sasniegtu ES direktīvā [Nr.2016/2284] izvirzītos mērķus, nepieciešama papildus pasākumu īstenošana lauksaimniecībā.” (ZM izstrādātās ES Kopējās lauksaimniecības politikas (KLP) pozīcijas projekts par nākotnes KLP regulu priekšlikumiem, 2018);
- „Komisija ievērojami pastiprinās centienus iekļaut bioloģiskās daudzveidības un ekosistēmu aizsardzību citās Kopienas politikās, jo īpaši uzsverot lauksaimniecību un zivsaimniecību (pastāvīgi).” (Eiropas Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai, 2011);
- „Latvijai ir jāpieliek lielākas pūles, lai nodrošinātu, ka upju baseinu apsaimniekošanas plānos minētie pasākumi palīdz novērst attiecīgās problēmas un īstenošanas trūkumus, jo īpaši tie pasākumi, kas paredzēti lauksaimniecības radītā piesārņojuma novēršanai.”(ES „Vides politikas īstenošanas pārskats”, 2017).

EK paziņojumā par “Pārtikas un lauksaimniecības nākotni” (2017) norādīts:

- “Eiropas lauksaimniecībai ir jāpalielina arī savs ieguldījums virzībā uz ES mērķu sasniegšanu vides jomā.”;
- “Kopējā lauksaimniecības politikā būtu jāpalielina tās ES pievienotā vērtība, atspoguļojot augsta līmeņa vides un klimata centienus”;
- “Gatavojot KLP stratēģiskos plānus, dalībvalstis ņems vērā plānošanas instrumentus, kas pieņemti, balstoties uz ES tiesību aktiem un rīcībpolitikām vides un klimata jomā”;
- “Dalībvalstīm būs jānosaka skaitliski mērķrādītāji, kuri nodrošinās ES līmenī noteikto un saskaņoto vides un klimata mērķu izpildi.”

ES jaunās “Kopējās lauksaimniecības politikas” (KLP) sakarā EK starp KLP politikas nākotnes mērķiem, prioritātēm un principiem norāda:

- „Veicināt vidrūpi un rīcību klimata jomā, sniegt ieguldījumu ES mērķu sasniegšanu vides un klimata jomā”;
- „ES klimata un vides politikas ciešāka integrācija”;
- “Komisijas priekšlikums paredz, ka dalībvalstis ieguldīs 40% no KLP kopējā finansējuma vides un klimata mērķu sasniegšanai”;

ZM dati (2018) liecina, ka „Latvijā ir meliorēti aptuveni 1,6 miljoni ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes.”

Mežsaimniecības politika

Par mežsaimniecības politikas izstrādi un īstenošanu atbild ZM.

Tā ir ietverta “Meža likumā” (izdots 2000.) un no tā izrietošajos politikas plānošanas dokumentos un Ministru kabineta noteikumos.

Likumā ir noteikti šādi mērķi:

“1) veicināt meža ekonomiski, ekoloģiski un sociāli ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu, visiem meža īpašniekiem vai tiesiskajiem valdītājiem nodrošinot vienādas tiesības, īpašuma tiesību neaizskaramību un saimnieciskās darbības patstāvību un nosakot vienādus pienākumus;

2) reglamentēt valsts meža zemes pārvaldības un atsavināšanas nosacījumus.”

Meža nozarei, atšķirībā no zivsaimniecības un lauksaimniecības nozarēm, EK kopējo meža politiku nav izstrādājusi, tāpēc dalībvalstis ir vienojušās nodrošināt 2013.gadā izstrādātajā ES Meža Stratēģijā iezīmēto principu realizāciju nacionālajās politikās, attīstības plānos un programmās.

Galvenais meža nozares vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā ir “Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnes 2015. – 2020.gadam”. Šim dokumentam ir sniegts stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējums, kura mērķis ir nodrošināt vides apsvērumu integrāciju šā plānošanas dokumenta izstrādē un īstenošanā ar mērķi veicināt ilgtspējīgu attīstību, un kura ietvarā ZM sagatavoja vides pārskatu (tā saturu nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr.157 „Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums”).

Attiecībā uz iekšzemes ūdeņiem vides pārskatā minēts:

- “Lai novērstu krastu eroziju un ūdens kvalitātes pasliktināšanos, upju un strautu krastos augošajiem mežiem pamatoti pievērsta pastiprināta uzmanība. Tomēr joprojām ir maz tādu pētījumu, kuros tiktu izvērtēta Latvijas meža upju un strautu krastos augošo koku sugu ietekme uz vielu apriti piekrastes joslā. Tā kā arvien palielinās vides eitrofikācija, pašreiz ekoloģiski nozīmīgākā ir biogēno vielu, it īpaši, slāpekļa aprīte.”
- “Slāpekļa un fosfora noplūdes no mežiem ir mazākas nekā no lauksaimniecībā intensīvi izmantotām platībām. Vislielākās kopējā slāpekļa un fosfora noplūdes no mežiem noteiktas Baltijas jūras piekrastes mazo upju baseinos Liepājas un Ventspils rajonos, kā arī Salacas un Ogres baseinos. Turpretī mazākās noplūdes gan slāpeklim, gan fosforam konstatētas Lielupes baseina augšteces daļā (Latvijas teritorijā), kā arī Abavas un Rēzeknes upju baseinos un Daugavas augšteces daļā (Latvijas teritorijā).”
- “Meliorācijas sistēmas izbūvētas apmēram 40% no pārmitrajiem mežiem. Pavasara plūdu intensitāte nosusinātajās teritorijās ir zemāka, jo pa grāvjiem ūdens plūst arī ziemā,

tādējādi drenējot augsni un pavasarī meliorētā platība ir labāk sagatavota plūdiem nekā nemeliorēta, kur augsne ir pilnīgi piesātināta ar ūdeni. Meža teritorijām ir raksturīgs vaļējo grāvju tīkls. Vairāk kā 0,5 % miljonu ha meža zemēs meliorācijas sistēmas ir novecojušas un nekoptas.”;

- “Lai samazinātu iespējamo negatīvo ietekmi uz ūdeņu kvalitāti un skartās teritorijas hidroloģisko apstākļu stabilitāti, papildināt atjaunotās meliorācijas sistēmas ar mitrzemju laukiem un sedimentācijas dīķiem/baseiniem jeb nosēdbedrēm.”;
- “Pamatnostādņu īstenošana neradīs būtiskas izmaiņas uz ūdens resursu kvalitāti, jo netiek plānotas darbības un pasākumi, kas tiešā veidā ietekmē ūdens resursu kvalitāti. Savukārt izvirzītā mērķa ilgtspējīga meža apsaimniekošana ietvaros, atbalstot zemes rentablu izmantošanu un meža apsaimniekošanu, nodrošinot meža resursu pieejamību tagad un nākamajām paaudzēm, pozitīvi ietekmēs arī ūdeņu kvalitāti, jo pieaugs meža kā ūdens kvalitātes uzlabotāja nozīme. Tas attiecas arī uz plānoto atbalstu meža meliorācijas sistēmu renovācijai, jo ūdens upēs un ezeros, kur tas ieplūst no drenētām meža minerālaugsnēm, ir tīrāks. Pozitīvu ietekmi uz ūdeņu kvalitāti meža upītēs un strautos, kā arī ezeros atstās valdošās koku sugas nomaīņa baltalkšņa sugu mežaudzēs no 30 gadu vecuma. Neīstenojot pamatnostādnes, ūdeņu kvalitāte neuzlabosies.”;
- “Katra konkrēta meža apsaimniekojamā teritorija ir unikāla, tāpēc lēmumu par pareizāko vidi draudzīga pasākuma veidu jāpieņem individuāli.”

AS “Latvijas valsts meži” 2017.gadā izstrādāja “Vides prasības meža darbos”, kuru mērķis ir “samazināt saimnieciskās darbības ietekmi uz vidi – dabu un cilvēkiem, katrā meža darbu vietā.” Cita starpā prasībās noteikts:

- ✓ “Saglabāt meža robežjoslas gar dabiskiem ūdeņiem vismaz 10 m platumā, bet meža robežjoslas gar lašveidīgo zivju ūdeņiem – vismaz 25 m platumā.”;
- ✓ “Virszemes ūdensobjektu aizsargjoslā/ierobežojuma joslā neveic koku ciršanu, ja nogāzes slīpums ir lielāks par 30 grādiem.”;
- ✓ “Ja iespējams, ūdensnotekas tīrīšanu veic virzienā pret straumi.”

Dokumentā atsevišķi izdalītas prasības ūdensnoteku posmiem, kuri atbilst aizsargājamam saldūdens biotopam. Šajā gadījumā runa ir gan tikai par ES nozīmes biotopiem Latvijas upēs:

- *upju straujtecēs* – upju posmi ar granšainu, oļainu vai akmeņainu gultni un vidējo straumes ātrumu lielāku par 0,2 m/s. (šāds biotops visvairāk izplatīts mazajās upēs);
- *dabiski upju posmi* – dabiski, nepārveidoti upju posmi neatkarīgi no gultnes struktūras un straumes ātruma.

Attiecībā uz meža meliorācijas sistēmas tīrīšanu dokumentā noteikts:

“Ūdensnoteku tīra pēc iespējas mazākā apjomā, ievērojot šādas prasības:

- ja iespējams, tīrīšanu veic tikai no vienas ūdensnotekas malas, saglabājot pretējo ūdensnoteku krastu neskartu;
- saglabā ūdensnotekas līkumus;
- saglabā lokālas bedres ūdensnotekas gultnē;
- ja ūdensnotekā ir koku stumbri vai to daļas ($D > 30$ cm), kas pilnībā vai daļēji ir iegremdētas ūdenī un/vai pārkritušas pāri ūdensnotekai, iespēju robežās saglabā palu joslā atsevišķus stumbrus vai to daļas, kas netraucē ūdens plūsmai;

- variē tīrāmos ūdensnotekas posmus ar dabiskā stāvoklī (neskartiem) atstājamiem posmiem, t.sk. sliekšņiem ar nostiprinātiem gultnes posmiem zem tiltiem, caurtekām, pamatiežu pacēlumiem, ciktāl tas netraucē meliorācijas sistēmas darbību;
- variē gultnes dziļākos posmus ar seklākiem, platākos – ar šaurākiem;
- straujtecēs gultnē (tekne un nogāzes) saglabā un/vai ievieto akmeņus, akmeņu krājumus, lai sekmētu apskābekļošanu un lokālu mikrodzīvotņu veidošanu.”

“Vides prasības meža darbos” ir visnotaļ pozitīvi vērtējams dokuments. Diemžēl novērojumi liecina, ka labi iecerētās vides prasības meža darbos, kas tiek veikti praktiski jebkurā gada laikā, ne vienmēr tiek ievērotas vai tiek ievērotas minimāli, it sevišķi gadījumos, kad notiek jaunu meža infrastruktūras objektu veidošana vai esošo uzturēšana, piemēram – izbūvējot jaunus un uzturot esošus meža ceļus, atjaunojot grāvju gultnes un profilus, ar meža tehniku šķēršojot ūdensteces, attīrot caurtekas no ūdensplūsmas radītiem lokāliem šķēršļiem.

Vides stāvoklis un ūdens kvalitāte

Ļoti smaga nasta bija/ir vēsturiski mantotie piesārņotie ūdeņi, ko dažādās devās saņēma ne tikai mazās upes, bet praktiski visi Latvijas iekšzemes ūdeņi:

- “Eitrotifikācijas [ūdensobjektu bagātināšanās ar augu barības (biogēnajām) vielām] tempi Latvijā ievērojami pieauguši, sākot ar piecdesmito gadu otro pusi. Šā paātrinājuma galvenais cēlonis ir pilsētu un ciematu neattīrīto komunālo notekūdeņu ievadīšana virsūdeņos (noteicošais fosfora avots) un lauksaimniecības radītais punktveida un izkļiedētais piesārņojums gan no lielfermām, gan nepareizas un nekontrolētas minerālmēsli lietošanas (noteicošais slāpekļa avots), kā arī ūdens objektu un to piekrastes joslu atbilstošas apsaimniekošanas trūkums.”;
- “Neapdomātas un nesaudzīgas saimnieciskās darbības rezultātā Latvijas ūdeņu dabīgās ekosistēmas ir stipri cietušas.” (“Vides aizsardzības politikas plāns Latvijai”, 1995).

Jāņem vērā, ka apmēram puse no Latvijas upju kopējās gada noteces veidojas Latvijā, bet otra puse tek no kaimiņvalstīm – Lietuvas, Baltkrievijas un Krievijas kopā ar šo valstu tautsaimniecību radīto piesārņojumu. Pēdējās divas nav ES dalībvalstis, tāpēc tām nav saistošas ES vides aizsardzības prasības, tāpat kā princips “piesārņotājs maksā”.

Latvijas iespējas pašai samazināt pārrobežu piesārņojumu ir nelielas sava ģeogrāfiskā izvietojuma dēļ. Kā zināms, upju lejteču ūdens un vides kvalitāte ir ļoti atkarīga no tā, kas un kā norisinās upju augštecēs, tāpēc domājams, ka pārrobežu radītais piesārņojums Daugavā, Ventā un Lielupē mūsdienās būtībā ir palicis nemainīgs, jo arī Lietuva turpina “grēkot”:

“No Lietuvas atnākusi kārtējā «dāvana». Diemžēl Lietuvas ieguldījums Lielupes baseina upju piesārņošanā un aizaugšanā ir apmēram puse no visa, tādēļ var teikt, ka puse no tā piesārņojuma, kas ar Lielupes ūdeņiem ieplūst jūrā, ir no Lietuvas, jo Lielupes baseina upes sākas tur.” (V.Gabrāns, vides zinātņu maģistrs, “Valērijs Gabrāns par upēm”, žurnāls “Vides Vēstis”, 2008).

Fakts, ka Latvija objektīvi pati nespēj samazināt pārrobežu piesārņojumu, 2010.gadā veikto grozījumu rezultātā tika iekļauts “Ūdens apsaimniekošanas likumā” (14.pants, pirmā daļa, 3.punkts):

„virszemes ūdensobjekta labu stāvokli neizdodas sasniegt pārrobežu piesārņojuma dēļ”.

Iepriekš minētais pēc pieciem gadiem (2015) tika atzīts arī “Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādņu 2015.–2020.gadam” stratēģiskās ietekmes uz vidi novērtējumā:

“Vairāk nekā 55% no ūdens daudzuma, kas caur Latvijas teritoriju ietek Rīgas līcī vai tieši Baltijas jūrā, veidojas aiz valsts robežām, un Latvija tikai nosacīti var ietekmēt tā kvalitātes aizsardzību. Līdz ar to Latvija raksturojas ar vislielāko pārrobežu ietekmi un riskiem Baltijas jūras ekoreģionā attiecībā uz virszemes ūdeņu kvalitāti.”

Tomēr pārrobežu piesārņojumu būtu maldīgi uzskatīt par Latvijas ūdeņu piesārņošanas galveno problēmu, jo vislielāko iekšzemes ūdeņu, tai skaitā mazo upju piesārņojumu, Latvija rada pati.

Iepriekš minētā sakarā Vides ministrijas (uz kādu laiku VARAM tika pārveidota par Vides ministriju) informatīvajā pārskatā “Komunālo notekūdeņu un notekūdeņu dūņu apsaimniekošana Latvijā” (2010) minēti ļoti nopietni fakti:

- “Latvijas iekšējo ūdensobjektu un Baltijas jūras eitrofikācija ir viena no prioritārajām vides problēmām reģionā, tāpēc visa valsts teritorija ir noteikta kā īpaši jutīga teritorija, uz kuru attiecas paaugstinātās prasības komunālo notekūdeņu attīrīšanai”;
- “Gandrīz puses Latvijas upju un ezeru ūdensobjektu ūdens ekoloģiskā kvalitāte ir novērtēta kā vidēja vai sliktāka, tātad šeit būtu jāveic pasākumi ūdens kvalitātes uzlabošanai. Bez tam, 32 no 470 virszemes (upju, ezeru, piekrastes un pārejas) ūdensobjektiem notekūdeņu novadīšana atzīta par būtisku ūdens kvalitāti pasliktinošu faktoru. Visi piekrastes un pārejas ūdensobjekti – tātad Baltijas jūra un Rīgas līcis – ir atzīti par vidējas vai sliktākas kvalitātes ūdensobjektiem.”

Savukārt VARAM pētījumā “Decentralizēto notekūdeņu attīrīšanas sistēmu pielietojums Latvijā” (SIA “ISMADE”, 2015) minēts:

“Pēdējo divdesmit gadu laikā Latvijas Republikā izmantojot dažādus starptautiskus finanšu resursus, kā arī ieguldot pašu līdzekļus ir no jauna izbūvētas, rekonstruētas un modernizētas komunālo notekūdeņu attīrīšanas iekārtas visās Latvijas pilsētās, kā arī lielā skaitā Latvijas ciemu. Ir likvidēts liels apjoms iepriekš esošu punktveida piesārņojošo objektu un šobrīd notekūdeņu attīrīšanas iekārtu ar jaudu vairāk kā 20 m³ /d dabā novadītā piesārņojuma apjoms tiek stingri kontrolēts un uzraudzīts.”

Paškritiski izvērtējot situāciju, pētījumā izteikti priekšlikumi, kuri ir tieši vērsti arī uz mazo upju krastos esošo māsjsaimniecību radīto notekūdeņu attīrīšanu:

- “Iesakām normatīvajos aktos noteikt regulējumu un stingrākus nosacījumus notekūdeņu attīrīšanai pirms novadīšanas dabā ar jaudu līdz 20 m³ /d.”;
- “Normatīvajos aktos ir nepieciešami stingrāki nosacījumi un regulējumi, kas attiecas uz māsjsaimniecībām, kas atrodas ārpus pilsētu un ciemu robežām.”

Ņemot vērā, ka Latvijā ir vairāk nekā 12000 upes, mazās upes un upītes un nezināms strautu un strautiņu skaits, kas plašā tīklā pārklāj visu valsts teritoriju, pret augstāk minēto – *visa valsts teritorija ir noteikta kā īpaši jutīga teritorija, uz kuru attiecas paaugstinātās prasības komunālo notekūdeņu attīrīšanai nepieciešams attiekties ar vislielāko nopietnību.*

Atzinīgi vērtējot VARAM pētījumā minēto par *liela apjoma iepriekš esošu punktveida piesārņojošo objektu likvidāciju*, tai pašā laikā jāatzīst – Latvijas Makšķernieku asociācijas rīcībā (un ne tikai) ir informācija, ka punktveida piesārņojuma objektu skaits mazajās upēs joprojām ir milzīgs, kurus identificēt ir gana sarežģīti, jo tie ir prasmīgi nomaskēti.

Norādīt uz kontroles mazspēju šajā gadījumā būtu neobjektīvi, jo, kā minēts augstāk, vides aizsardzības normatīvo aktu prasību neievērošana valstī ir gana izplatīta parādība gan no fizisko, gan juridisko personu puses.

Lai pilnveidotu valsts notekūdeņu apsaimniekošanas sistēmu, 2016.gadā stājās spēkā “Ūdenssaimniecības pakalpojumu likums”, kura mērķis ir:

“veicināt kvalitatīvu un vides prasībām atbilstošu ūdenssaimniecības pakalpojumu pieejamību, lai nodrošinātu pakalpojumu lietotājus ar nepārtrauktiem un drošiem pakalpojumiem, līdzsvarojot vides aizsardzības, dabas resursu ilgspejīgas izmantošanas un sabiedrības ekonomiskās intereses.”

Tā kā ūdens kvalitātes problēmu risināšana bija/ir/būs vitāli svarīga arī Latvijai, tā ar 2002.gadā (vēl pirms iestāšanās ES) izdoto “Ūdens apsaimniekošanas likumu” pārņēma Eiropas Parlamenta un Padomes 2000.gadā pieņemto “Ūdens struktūrdirektīvu” (2000/60/EC), kuras preambulā ir norādīts:

“Ūdens nav komerciāls produkts kā jebkurš cits no produktu veidiem, bet drīzāk mantojums, kurš jāaizsargā, jā saglabā un ar kuru jā rīkojas kā ar mantojumu.”

Savukārt direktīvas mērķis ir šāds:

“aizsargāt un uzlabot virszemes un pazemes ūdeņu ekosistēmu stāvokli un veicināt ilgspejīgu ūdeņu lietošanu ieviešot integrētu upju baseinu apsaimniekošanas procesu.”

“Ūdens apsaimniekošanas likuma” ietvarā ir izstrādāti Daugavas, Gaujas, Lielupes un Ventas upes baseina apgabala apsaimniekošanas plāni. Tie ir reģionāla mēroga ūdensobjektu pārvaldības un apsaimniekošanas vidēja termiņa plānošanas dokumenti, kuri tiek izstrādāti katriem sešiem nākamajiem gadiem.

Svarīgi zināt, ka plānos noteiktie ūdeņu aizsardzības un ilgspejīgas izmantošanas nodrošināšanas pasākumi tiek plānoti un īstenoti upju sateču baseinu, nevis administratīvo teritoriju robežās, jo upes sateču baseinos visi ūdeņi ir savstarpēji saistīti un pastāv paši par sevi neatkarīgi no administratīvo teritoriju robežām un Civillikumā noteiktā tiesiskā statusa, ko kopumā var saukt par *ūdeņu savstarpējo vienlīdzību un neatkarību*.

Tomēr Latvijai, tāpat kā paraktiski visām ES dalībvalstīm, līdz šim nav izdevies nodrošināt labas kvalitātes ūdeni “Ūdens struktūrdirektīvā” paredzētajā termiņā 2015.gadā, kas, pēc zinātnieku aplēsēm, netiks sasniegts pat līdz 2020.gadam

Pavisam nesen portālā “The Guardian” tika minēts – “Lielākajā daļā Eiropas upju un ezeru ūdens kvalitāte neatbilst pat minimāliem ekoloģiskajiem standartiem. Tikai 40 procenti virszemes ūdenstilpju Eiropā pēc Eiropas Vides aģentūras veiktajiem testiem atrodas labā ekoloģiskā stāvoklī, kas nozīmē – nav pārāk piesārņotas.”

Uz problēmas nopietnību laikrakstam norādīja arī ES vides, jūrlietu un zivsaimniecības komisārs Karmellu Vella: “Ir vēl daudz kas jādara, lai visas upes, ezeri, piekrastes un pazemes ūdeņi būtu labā stāvoklī. Lai novērstu piesārņojumu no lauksaimniecības, rūpniecības un mājsaimniecībām, jāpieliek kopīgas pūles no visiem ūdens lietotājiem visā Eiropā.” (14.07.2018., TVNET).

Minētajā portālā sniegta arī šāda informācija: “Baltijas jūras piekrastes ūdeņos skābekļa līmenis samazinājies līdz zemākajam 1500 gadu laikā. Zinātnieki uzskata, ka pie tā galvenokārt vainojama saimnieciskā darbība – lauksaimniecības atkritumu notekūdeņu iepludināšana jūrā. Pašlaik Baltijas jūras “mirusī zona” aptver 70 000 kvadrātkilometru lielu platību.

Augstāk minētais uzskatāmi apliecina, ka ūdeņu piesārņojums ir daudz lielāka, sarežģītāka un grūtāk risināma problēma nekā sākotnēji bija cerēts. Viens no būtiskiem iemesliem ir norādīts arī „Ūdens apsaimniekošanas likumā” (14.pants, pirmā daļa, 2.punkts): „virszemes ūdensobjekta kvalitātes pasliktināšanos no augstas uz labu neizdodas novērst jaunu saimniecisko darbību uzsākšanas dēļ”.

Iepriekš minētais ir tiešā veidā saistīts arī ar informatīvā ziņojuma “Latvijas Ziņojums Apvienoto Nāciju Organizācijai par Ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu” (2018) sadaļā “Mērķis Nr.6. Tīrs ūdens un piemēroti sanitārie apstākļi” par “fosfātu piesārņojumu un bioķīmiskā skābekļa patēriņu upēs” ekspertu sniegto vērtējumu – “nelielas pozitīvas vai negatīvas izmaiņas, izmaiņu tendence nenodrošina Ilgtspējīgas attīstības mērķa īstenošanu.”

Tā kā labas kvalitātes ūdeni “Ūdens struktūrdirektīvā” paredzētajā termiņā nodrošināt nebūs iespējams, Ministru kabinets 2011.gadā izdeva „Noteikumus par riska ūdensobjektiem” (Nr.418), kur sadalījumā pa upju baseinu apgabaliem kā riska ūdensobjekti kopumā norādītas 87 upes (arī mazās upes) vai to posmi:

- Daugavas upes baseina apgabalā – 34,
- Gaujas upes baseina apgabalā – 11,
- Lielupes upes baseina apgabalā – 23,
- Ventas upes baseina apgabalā – 19.

Kā būtiskākie riska cēloņi noteikumos norādīti: izkļiedētais piesārņojums, pārrobežu piesārņojums, kā arī hidromorfoloģiskie pārveidojumi un plūdu riski, bet visbiežāk ir minēts punktveida piesārņojums (notekūdeņos esošie biogēni).

Apzīmējums „riskā ūdensobjekti” gan nenozīmē, ka šajos ūdensobjektos vai to posmos ir riskanti peldēties, nodarboties ar ūdenssportu, maksšķerēt u.tml., jo vārds „risks” ir saistīts ar ūdens ķīmisko un ekoloģisko kvalitāti.

Starp upju baseinu apgabalos norādītajiem riska ūdensobjektiem dažādu piesārņojuma dēļ ir minētas arī starptautiski atzītas lašu dabiskā nārsta upes:

- ✓ Bārta (no Vārtājas līdz ietekai Liepājas ezerā);
- ✓ Saka (no Durbes un Tebras satekas līdz ietekai Baltijas jūrā);
- ✓ Venta (no Packules līdz grīvai, no Ēdas līdz Abavai, no Cieceres līdz Ēdai);
- ✓ Gauja (no Braslas līdz Lorupei, no Amatas līdz Braslai, no Abula līdz Strīķupei) + 8 mazās HES augštecē;
- ✓ Aģe (visā garumā) + 1 mazā HES;
- ✓ Salaca – Baltijas jūras laša dabiskā nārsta Latvijas nacionālā indeksa upe (no iztekas līdz Iģei, no Korģes līdz grīvai) + Staiceles vecās papīrfabrikas sliexsnis.

Atbilstoši upju baseinu apgabalu ģeogrāfiskajam lielumam un tajā esošo ūdensobjektu skaitam punktveida piesārņojuma avotu skaits ir atšķirīgs (Valsts statistikas pārskats „Nr. 2 – Ūdens”, LVĢMA). Šis pārskats katru gadu tiek aktualizēts, tāpēc avotu skaits var atšķirties arī viena apgabala robežās. Pēdējie pieejamie dati liecina, ka:

- Daugavas apgabalā – 494 būtiski punktveida piesārņojuma avoti;
- Gaujas apgabalā – 231 būtisks punktveida piesārņojuma avots;
- Lielupes apgabalā – 211 būtiski punktveida piesārņojuma avoti;
- Ventas apgabalā – 341 būtisks punktveida piesārņojuma avots.

Iepriekš minētā sakarā “Meža un saistīto nozaru attīstības pamatnostādnēs 2015. – 2020.gadam” minēts:

- “Visos apgabalos vislielāko punktteida piesārņojumu no rūpnieciskās ražošanas dod lauksaimniecības produktu pārstrāde un pārtikas ražošana.”;
- “Novērtējot punktteida piesārņojuma slodzes būtiskumu, nozīmīgi ir ne tikai analizēt notekūdeņu apjomu, kas gada laikā novadīts virszemes ūdensobjektos, bet arī piesārņojuma daudzumu, kas notekūdeņos saglabājas pēc attīrīšanas.”

Nacionālā un starptautiskā līmenī Latvijas Makšķernieku asociācija vienmēr ir norādījusi, ka runāt par *labu ūdens kvalitāti* daudzās mazajās upēs, uz kurām ir uzbūvētas mazās HES un dambji, faktiski ir neiespējami, jo bieži mazūdens periodā, bet it sevišķi ilgstoša sausuma laikā upju gultnes posmā leļpus mazajām HES un dambjiem (lejas bjeļfā) gluži vienkārši ir sausas, “labākajā” gadījumā – mitras ar mazām ūdens urdziņām, t.i., šajos upju posmos *ūdens kvantitātes faktiski nav*.

Lai vai kā, bet valsts VARAM personā lielu uzmanību un pūles pamatoti veltīja un velta ūdensobjektu, tai skaitā arī mazo upju ūdens kvalitātes uzlabošanai, pakāpeniski gūstot atzīstamus panākumus.

Piemēram, “Latvijas Ziņojuma Apvienoto Nāciju Organizācijai par Ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu” sadaļā „Mērķis Nr.14. Ilgtspējīgi ūdens resursi” par slāpekļa/fosfora savienojumu ieplūdi virszemes saldūdens objektos (tonnas gadā) ekspertu vērtējums ir pozitīvs – “būtisks progress, izmaiņu tendence pilnībā atbilst Ilgtspējīgas attīstības mērķim”.

Tomēr vārdus *valsts lielu uzmanību un pūles pamatoti veltīja* nepieciešams precizēt, jo arī ūdens kvalitātes uzlabošanas sakarā gana uzskatāmi izpaudās *valstiskā kopmērķa apziņas un rīcības iztrūkums*.

Runa ir par 2015.gadā notikušo likumdošanas procesu iespējamiem grozījumiem „Aizsargjoslu likumā”. ZM priekšlikums konceptuāli paredzēja aizsargjoslu platuma samazināšanu ap ūdeņiem no 10 m uz 2 m. Šāda platuma samazināšana samazinātu arī augsnes daļiņu un erozijas produktu aizturi par 40–50%, kas konkrētos laika apstākļos ūdensobjektus negatīvi ietekmētu vēl vairāk kā līdz šim.

Lai dabai kompensētu ZM paredzēto aizsargjoslu platuma samazināšanu ap ūdeņiem, kas neizbēgami negatīvi ietekmētu arī mazās upes, Latvijas Makšķernieku asociācija vienā no ZM notikušajām sanāksmēm izteica šādu priekšlikumu – *noteikt 1 metru platu aizsargjoslu gar ūdensnotekām, novadgrāvjiem un susinātājgrāvjiem, mērot no to kroles, kā arī 1 metra robežās ap drenu akām un virszemes noteces uztvērējiem aizliegt apstrādāt augsni, audzēt lauksaimniecības kultūraugus un lietot mēslošanas līdzekļus, jo aizsargjosla gar melioratīvām būvēm likumā līdz šim nebija noteikta*.

Asociācijas priekšlikumu atbalstīja ne tikai VARAM un meliorācijas speciālisti, bet sākotnēji arī ZM, to iekļaujot savu priekšlikumu paketē šādā redakcijā:

“Papildināt likuma 47.pantu ar trešo daļu šādā redakcijā:

(3) Gar ūdens notekām, novadgrāvjiem un kanāliem vienu metru platā joslā, mērot no to kroles, aizliegts apstrādāt augsni, audzēt lauksaimniecības kultūraugus un lietot mēslošanas līdzekļus.”

Tomēr pašā pēdējā brīdī ZM šo priekšlikumu atsauc, ko Zemnieku Saeimas pārstāve pamatoja šādi, kas acīmredzot bija saskaņots “augšā” – *Latvijā ir ļoti daudz grāvju, tāpēc 1 m aizsargjoslas noteikšana samazinās atbalsttiesīgās platības un platībmaksājumu saņemšanu*.

Lai vai kā, bet mazo upju ekosistēmu stāvoklis dažādu faktoru ietekmē turpināja pasliktināties arvien vairāk, jo, kā minēts ievadā, par to pārvaldību un apsaimniekošanu faktiski neviens neatbild.

Lai šai samilzušajai problēmai pievērstu arī valsts augstāko amatpersonu – Valsts prezidenta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta uzmanību, Vides konsultatīvā padome 2017.gadā vēstulē “Par valsts iekšējo ūdeņu un ūdens bioloģisko resursu pārvaldības problēmām.” cita starpā norādīja:

- “ūdensobjektu ekosistēmu vides stāvoklis un to sniegto pakalpojumu degradēšanās valstī arvien pieaug, ko apliecina arī valsts riska ūdensobjektu skaita nepārtraukta palielināšanās”;
- “valstī nepastāv normatīvais akts, kas noteiktu vienotas prasības, pienākumus un atbildību ūdensobjektu apsaimniekošanā, lai ilgtermiņā nodrošinātu dabas resursu saglabāšanas un izmantošanas savstarpēju līdzsvaru, bez kā ekosistēmu bioloģiskā daudzveidība un sniegto pakalpojumu ilgtspējība praktiski nav iespējama.”

Uz Vides konsultatīvās padomes vēstuli atbildēja Saeimas Tautsaimniecības agrārās, vides un reģionālās attīstības politikas komisija, cita starpā minot:

„Apakškomisija vērsa abu iepriekš minēto ministriju [VARAM un ZM] uzmanību uz to, ka, lai nodrošinātu ilgtspējīgu iekšējo ūdeņu apsaimniekošanu, jādomā par vienotu regulējumu ūdenstilpēm un ūdenstecēm kā ekosistēmām, ne tikai no to ekspluatācijas viedokļa.

Komisija gaidīs abu ministriju informāciju par paveikto iekšējo ūdeņu un ūdens resursu pārvaldības nodrošināšanā, kā arī turpinās sekot līdzi, kā atbildīgi un ilgtspējīgi apsaimniekot valsts dabas bagātības un saglabāt dabas daudzveidību.”

Valsts prezidents un Ministru prezidents uz Vides konsultatīvās padomes vēstuli neatbildēja.

Mazās HES neatkarību atjaunojušajā Latvijā un citi faktori

Tā kā mazo HES būvniecības bums Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas mazajām upēm nodarīja vislielāko kaitējumu, šīs afēras cēloņus, radītās sekas un seku samazināšanas pasākumus nepieciešams aplūkot atsevišķi.

Līdz ar Latvijas neatkarības atjaunošanu daudzi cerēja, ka uz labo pusi izmainīsies arī mazo upju likteņi. Diemžēl cerības nepiepildījās. Tieši otrādi – līdz ar mazo HES būvniecības bumu mazās upes vārda tiešā nozīmē saņēma vissmagāko triecienu.

Raksta darbā “Mazās hidroenerģētikas izmantošanas perspektīvas” (O.Heniņš, MHEA valdes priekšsēdētājs) minēti šādi dati:

“1998.gada beigās Latvijā darbojās 35 mazās hidroelektrostacijas;

1999.gada beigās darbojās 55 mazās HES;

2002.g. beigās to skaits sasniedza 149 (šobrīd – 145).”

Tas nozīmē, ka 4 gadu laikā (1998. – 2002.) tika uzbūvētas 114 mazās HES, kas kļuva iespējams, „pateicoties” Ministru kabineta 1995.gadā izdotajiem noteikumiem Nr.54 “Par Latvijas Republikā ražotās elektroenerģijas iepirkuma cenām”, kuros tika noteikta dubultā tarifa piemērošana elektroenerģijas iepirkšanai no mazajām HES.

Kopumā mazās HES Latvijā ir uzbūvētas uz 106 upēm, no kurām lielākā daļa (vai to posmi) saskaņā ar Ministru kabineta noteikumiem Nr.118 “Noteikumi par virszemes un pazemes ūdeņu kvalitāti” (2.¹ pielikums) ir noteikti par prioritāriem lašveidīgo zivju ūdeņiem.

Mazo HES būvniecības fanāti ar biedrību “Mazās hidroenerģētikas asociācija” (MHEA) priekšgalā nemaz neslēpa savus nodomus par mazo HES būvniecības turpināšanu, kā, viņuprāt, būtisku argumentu minot, ka Latvijā vēl ir neizmantoti apmēram 700 ūdensdzirnavu aizsprosti un dambji, kā arī papildus minot tradicionālus argumentus – “reģionālu attīstību; vietējās darba vietas; videi draudzīgas, vietējās elektroenerģijas ražošanu; degradēto dzirnavu ūdenskrātuvju sakārtošanu; ūdens apgādes attīstību” u.c.

Tika minēts arī konkrēts mazo HES skaits, kuras varētu tikt uzbūvētas – “Potenciālo jauno hidrostaciju skaits (uz 01.01.2022) – 210” (O.Heniņš, “Mazās hidroenerģētikas izmantošanas perspektīvas”).

Tai pašā laikā faktu, ka apmēram 150 mazo HES saražotās elektroenerģijas kopapjoms sastāda vien 1%-1,5% no valstī saražotās elektroenerģijas kopapjoma, fanāti laida gar ausīm.

Tas ir saprotams, jo vienīgais patiesais motīvs un mērķis bija dubultais tarifs, kura apmaksai izlietoti miljoni.

Arī “Latvijas Ziņojuma Apvienoto Nāciju Organizācijai par Ilgtspējīgas attīstības mērķu ieviešanu” sadaļā “Mērķis Nr.7. Atjaunojamā enerģija, energoefektivitāte, pieejamas cenas” ekspertu sniegtais vērtējums par “mājsaimniecību izdevumiem par elektroenerģiju uz vienu mājsaimniecības locekli gadā” ir šāds – “būtiskas negatīvas izmaiņas, izmaiņu tendence pretēja Ilgtspējīgas attīstības mērķa īstenošanai.”, ko mazo HES būvniecības fanāti droši vien komentētu šādi – *tas tāpēc, ka mazo HES būvniecībai vēl ir neizmantoti apmēram 700 ūdensdzirnavu aizsprosti un dambji.*

Lai arī kādus argumentus fanāti minētu par labu mazo HES būvniecības intensificēšanai, un ar kādu degsmi netiktu likta vienādības zīme starp mazajām HES un zaļo enerģiju, mūsdienās, salīdzinājumā ar Latvijas pirmās brīvvalsts laiku, mazo HES būvniecību nekādi nav iespējams uzskatīt par objektīvu tautsaimniecības attīstības nepieciešamību, bet gan kā par valsts garantētu biznesa projektu atsevišķu personu interesēs.

Mazo HES būvniecības buma apturēšana

Tā kā valsts atbalstītā mazo HES būvniecība strauji turpinājās un MHEA nodomi par vēl lielāka mazo HES skaita būvniecību bija gana nopietni, Latvijas Makšķernieku asociācija 2001.gada sākumā ZM toreizējās Makšķernieku konsultatīvās padomes sēdes laikā izteica priekšlikumu izveidot mazo upju sarakstu, uz kurām mazo HES būvniecība turpmāk būtu aizliegta.

Asociācijai aktīvi piedaloties saraksta izstrādē un lobējot procesu toreizējā valdībā, kā arī likumdošanas procesa laikā pārvarot ļoti lielu dažāda rakstura pretestību, 15.01.2002. stājās spēkā jauns, mazajām upēm stratēģiski ļoti svarīgs normatīvais akts – Ministru kabineta noteikumi Nr.27 „Noteikumi par upēm (upju posmiem), uz kurām zivju resursu aizsardzības nolūkā aizliegts būvēt un atjaunot hidroelektrostaciju aizsprostus un veidot jebkādas mehāniskus šķēršļus”, kas tika izstrādāts un pieņemts mazāk kā viena gada laikā.

Noteikumos kopumā iekļautas 214 upes vai to posmi.

Pētījumi par mazajām HES

Tā kā dažādu iemeslu dēļ jaunais normatīvais akts tika pieņemts no zivju resursu aizsardzības viedokļa, Pasaules Dabas fonds (WWF) 2003.gadā izstrādāja pētījumu „Mazās HES Latvijā un to ietekme uz vidi, 2001–2003”, kurā cita starpā norāda:

- “Bieži leļpus aizsprosta upe tiek padziļināta (bagarēta). Izbagarētais posms kļūst dziļāks, izzūd starpība starp piekrastes zonu un upes vidusdaļu, tiek iznīcināti ūdensaugi un biotops kopumā. Upju krastos tiek iznīcināta arī krūmu josla. Upe kļūst līdzīga lielam grāvim.”;
- “Mazūdens periodā ūdens tiek uzkrāts ūdenskrātuvē un tikai periodiski izlaists caur turbīnām. Uzkrāšanas laikā HES lejaspusē veidojas ūdens deficīts un ūdens upē nereti izsīkst gandrīz pilnībā.”;
- “Upes krasti tiek regulāri, pastiprināti izskaloti. Izskalotais materiāls, pamatā smiltis, nosēžas uz gultnes, nokļājot oļainos un grants upes posmus ar biezu smilšu slāni. Tiek pieskalotas arī zemūdens bedres, kas kalpo kā slēptuves zivīm, kā arī patvērums no spēcīgās straumes citiem dzīvniekiem. Savukārt, aizskalojoties oļainajiem posmiem ar nogulām, izzūd daudzas augu un dzīvnieku sugas, kas raksturīgas tikai šādiem biotopiem.”;
- “Ūdens līmeņa svārstību dēļ upes krasta līnijas ir nepastāvīgas, gar krastmalu veidojas melna, dubļaina līnija, kura nespēj apaugt un stabilizēties, jo ūdensaugi atmirst un pūst.”;
- “HES turbīnās tiek traumētas migrējošās zivis. Aizsargsieti un novirzītājzālūzijas ir mazefektīvi un grūti ekspluatējami. Liela daļa zivju mazuļu (pat līdz 45%) iet bojā, mēģinot pārvarēt aizsprostus.”

ZM Zivsaimniecības pārvalde (tagad – Zivsaimniecības departaments) 2003.gadā izstrādāja pētījumus (pētījumu izpildītājs – “Latvijas Zivsaimniecības pētniecības institūts”, tagad – „Pārtikas drošības, dzīvnieku veselības un vides zinātniskā institūts „BIOR””) “HES inventarizācija un negatīvo zivsaimniecisko seku novērtēšanas metožu analīze” un “HES izpēte saistībā ar zivju resursiem nodarīto zaudējumu un kompensācijas veidu noteikšanu”, kuros norāda:

- „ūdenskrātuves visnegatīvāk ietekmē upi, jo, veidojot ūdenskrātuvi, pilnībā izmainās upes iepriekšējais ekoloģiskais līdzsvars.”;
- „tādējādi var prognozēt sekojošu situācijas attīstību HES darbības skartajās upēs: samazināsies to ekoloģiski jutīgo zivju sugu izplatība un daudzums, kuru dzīves cikls kāda no to posmiem saistīts ar straujteču biotopiem (tādi ir, piemēram, laši, foreles, nēģi)”;
- „jebkura straujteču upju posma appludināšana, iztaisnošana vai padziļināšana samazina vai pilnībā iznīcina ekoloģiski jutīgo zivju sugu eksistencei nepieciešamos biotopus”;
- „tādējādi pieaugs ekoloģiski tolerantu zivju sugu izplatība, pieaugs upēm “netipisku” un ezeriem tipisku zivju sugu sastopamība un izplatība”;
- „ļoti būtisks negatīvs aspekts mazai sanitārai caurtecei izpaužas derivācijas tipa HES, jo tā nespēj nodrošināt zivju dzīvotņu normālu produktivitāti apietajā upes pamatgultnē un rada ievērojamus zaudējumus zivju resursiem”;
- „Tomēr gadījumos, kad HES lejas bjeķā ir foreļu, alatu, nēģu vai citu vērtīgo zivju dotajai populācijai svarīgas dzīvotnes, nav pieļaujamas nekādas mākslīgi izsuktas ūdens līmeņa svārstības, tāpēc šādām HES jāstrādā vai jāpārlaiž ūdens tikai tā dabiskās pieteces režīmā.”

Varētu šķist, ka pēc institūta “BIOR” konstatētā mazo HES nodarītā kaitējuma zivju resursiem un biotopiem institūts izstrādās konkrētus priekšlikumus situācijas uzlabošanai. Tomēr nekas tamlīdzīgs nenotika.

Tieši otrādi – saskaņā ar institūta zivsaimnieciskajām ekspertīzēm VVD savulaik pieņēma lēmumus par mazo HES atbrīvošanu no saimnieciskās darbības rezultātā zivju resursiem nodarītā zaudējuma kompensācijas, kā rezultātā no 146 mazajām HES no kompensācijas ir atbrīvotas 92 (VVD dati, 2018).

Iepriekš minētajam ir tieša saikne ar institūta “BIOR” 2011.gadā atbildes vēstulē Vides konsultatīvajai padomei minēto:

- “Atsevišķos gadījumos HES izveidošanas un ekspluatācijas ietekme ir tik niecīga, ka to aprēķināt naudas izteiksmē faktiski nav iespējams, piemēram – HES izveidots uz eksistējoša ūdens uzpludinājuma un tiek ekspluatēts tuvu upes dabiskā caurplūduma režīmam. Šādos gadījumos ekspertīzē tiek norādīts, zivju resursiem nodarītie zaudējumi ir nenozīmīgi, tāpēc to aprēķināšana un kompensēšana nebūtu nepieciešama.”;
- „Gadījumos, kad jauni HES tiek izveidoti izmantojot jau eksistējošus uzpludinājumus, zivju ceļu izbūve netiek rekomendēta, jo elektroenerģijas ražošanas uzsākšana kā tāda zivju migrācijas iespējas nesamazina un saimnieciskās darbības veicējam nevar uzdot kompensēt zaudējumus, kurus tas nav nodarījis.”;
- „Priekšlikumi par zivju nārsta vietu rekultivāciju un renovāciju konkrētās mazo HES potenciāli ietekmētām upēm nav izstrādāti, jo tie nav tikuši pieprasīti.”

Lai precizētu iemeslus par apmēram 75% mazo HES atbrīvošanu no zivju resursiem nodarītā zaudējuma kompensācijas, Vides konsultatīvā padome 07.05.2018. rakstiski vērsās pie VVD ar lūgumu sniegt atbildes uz konkrētiem jautājumiem.

Atbildes vēstulē, kuru sagatavoja Madonas RVP kā VVD kompetences centrs HES jautājumos, cita starpā sakarā ar toreizējās Latvijas Zivju resursu aģentūras (tagad – vides zinātniskais institūts “BIOR”) atzinumiem minēts:

- 1) “Atzinumos galvenokārt ir norādīts, ja HES darbosies atbilstoši HES ŪEN, t.sk. nodrošinot ekoloģisko caurplūdumu upē, ievērojot diennakts ūdens līmeņa svārstību ierobežojumu 20 cm diapazonā, kā arī, ja pirms ieplūdes turbīnās ir uzstādītas zivju aizsargrestes, HES ietekme uz zivju resursiem ir vērtējama kā nebūtiska, tāpēc iespējamie nelielie zaudējumi zivju resursiem nav jāaprēķina un jākompensē.”.

Gandrīz vai anekdotiski – ja mazās HES ievēros ūdens objektu ekspluatācijas noteikumus (ŪEN) noteiktās prasības, tad *iespējamie nelielie zaudējumi zivju resursiem nav jāaprēķina un jākompensē*. Ar to jāsaprot, ka tām, kuras neievēros, būtu jākompensē. Par šādiem gadījumiem nekas nav dzirdēts, kaut gan VVD 2008.gadā Saeimas Tautsaimniecības komisijas Enerģētikas apakškomisijai sagatavotajā informācijā skaidri un nepārprotami norādīts:

“visizplatītākais mazo HES ekspluatācijas noteikumu pārkāpums ir ūdens režīma prasību neievērošana”.

Par atbrīvošanu no kompensācijas Ministru kabineta noteikumos Nr.188 (stājās spēkā 2001.gada maijā) gan ir minēts pavisam kas cits:

“Juridisko un fizisko personu, kas nodarījusi zaudējumu zivju resursiem, var atbrīvot no zaudējuma kompensācijas, ja zaudējums radies nepārvaramas varas dēļ.” (35.p.).

- 2) “Attiecībā uz zivju ceļu būvniecības nepieciešamību, visās HES, kurās saskaņā ar zivsaimnieciskās ekspertīzes priekšprojekta slēdzieniem, tika rekomendēta zivju ceļa būvniecība, zivju ceļa būvniecība ir veikta.”

Šajā sakarā jāatkārto 2011.gadā atbildes vēstulē Vides konsultatīvajai padomei minēto institūta “BIOR” viedokli:

„Gadījumos, kad jauni HES tiek izveidoti izmantojot jau eksistējošus uzpludinājumus, zivju ceļu izbūve netiek rekomendēta, jo elektroenerģijas ražošanas uzsākšana kā tāda zivju migrācijas iespējas nesamazina un saimnieciskās darbības veicējam nevar uzdot kompensēt zaudējumus, kurus tas nav nodarījis.”

Augstāk minētais ir viens no spilgtākajiem piemēriem zivsaimniecības nozares kompetento valsts institūciju valstiskā kopmērķa apziņas, rīcības un ieinteresētības iztrūkumam.

Institūta “BIOR” Ētikas kodeksā citu starpā minēti arī šādi *pamatprincipi, kurus jāievēro institūta darbiniekiem*: “godprātīgums, objektivitāte, profesionāla kompetence un pienācīga rūpība, profesionalitāte jebkurā rīcībā.”

Ir zināms, ka no 146 mazajām HES zivju ceļi ir uzbūvēti 3 HES – Kārļu HES uz Amatas, Aiviekstes HES uz Aiviekstes un Dobelnieku HES uz Mazās Juglas. Tiek uzskatīts, ka zivju ceļš ir uzbūvēts arī Karvas HES uz Vaidavas, kaut gan īstenībā tas ir zivju ceļu imitējošs grāvis, kas faktiski izveidots bez projekta. Zivju ceļi vēl ir uzbūvēti Ķeguma HES uz Daugavas un uz Līgatnes, kur gan nav HES.

Bet, piemēram, zivju ceļa uzbūvi Aģes HES, kas atrodas uz starptautiski atzītas Latvijas lašu upes Aģes, instūta BIOR priekšteči rekomendēt nav uzskatījuši par vajadzīgu.

Pētījumu par mazajām HES 2005.gadā izstrādāja arī valsts SIA „Vides projekti” – “Mazo hidroelektrostaciju darbības izvērtējums”, kurā norāda:

- „Līdz šim brīdim pirms mazo hidroelektrostaciju būvniecības ir ticis pieprasīts tikai zivsaimnieciskās ekspertīzes slēdziens, bet ekoloģiskā ekspertīze – atzinums par īpaši aizsargājamo sugu un biotopu esamību, HES ietekmei pakļautajās teritorijās, ir tikusi veikta tikai atsevišķos gadījumos. Jāatzīmē, ka, vairumā gadījumu līdz šim veiktās ekoloģiskās ekspertīzes nav izmantojamas mazo HES ietekmes novērtēšanai, jo tās ir veiktas nekvalitatīvi un neatbilstoši situācijai dabā.”;
- “Latvijā līdz šim ir veikti tikai atsevišķi pētījumi par upju regulēšanas un ar to saistītā hidroloģiskā režīma izmaiņu ietekmi uz upi un tās apkārtni, kā arī visi iespējamie upju regulēšanas ietekmes faktori šobrīd vēl nav apzināti. Nav arī pētīta jaunizveidoto upju aizsprostu kopējā ietekme uz upes bioloģisko stāvokli, gruntsūdeņu izmaiņām apkārtējās teritorijās pēc uzpludināšanas un ūdens līmeņu regulārām svārstībām.”;
- “Nav vērtētas arī upju aizsprostošanas un straujteču appludināšanas netiešās sekas – iespējamā negatīvā ietekme uz ekosistēmas un ihtiofaunas bioloģiskās daudzveidības izmaiņām nākotnē. Tāpat nav aprēķināms kopējais zaudējums, ko upes ekoloģijai un apkārtējām ietekmētajām platībām nodara aizsprostojums, caurplūduma neritmiskums, zivju un citu ūdens dzīvnieku migrācijas pārtraukšana (..)”;;
- “Ritrāla upēs vai ritrāla upju posmos mazajām HES būtu jāstrādā dabiskā caurplūduma režīmā.”

Augstāk minēta sakarā joprojām aktuālās īstenības kopsavilkums ir šāds:

- *zivsaimnieciskās ekspertīzes*, lai noteiktu mazo HES ekspluatācijas rezultātā *zivju resursiem, zivju barības objektiem, zivju dabiskā nārsta vietām un dzīvotnēm nodarītajiem zaudējumiem* ir veiktas kabinetos, nevis dabā;
- *atsevišķos gadījumos veiktās ekoloģiskās ekspertīzes nav izmantojamas mazo HES ietekmes novērtēšanai, jo tās ir veiktas nekvalitatīvi un neatbilstoši situācijai dabā, t.i., acīmredzot arī tās ir veiktas kabinetos, nevis dabā;*

- *priekšlikumi par zivju nārsta vietu rekultivāciju un renovāciju konkrētās mazo HES potenciāli ietekmētām upēm nav izstrādāti, jo tie nav tikuši pieprasīti;*
- *gadījumos, kad jauni HES tiek izveidoti izmantojot jau eksistējošus uzpludinājumus, zivju ceļu izbūve netiek rekomendēta;*
- *jaunizveidoto upju aizsprostu kopējā ietekme uz upes bioloģisko stāvokli nav pētīta;*
- *upju aizsprostošanas un straujteču appludināšanas netiešās sekas – iespējamā negatīvā ietekme uz ekosistēmas un ihtiofaunas bioloģiskās daudzveidības izmaiņām nākotnē nav vērtētas.*

Valsts vides dienesta informācija par mazo HES ekspluatāciju

Mazo HES darbības kontroli veic VVD atbilstoši Vides ministrijas 2005.gadā izdotajam rīkojumam (Nr.69.) „Par HES ietekmes uz vidi uzraudzības un kontroles nodrošināšanu”.

Kā minēts augstāk, vienā no Saeimas Tautsaimniecības komisijas Enerģētikas apakškomisijas sēdēm (2008) bija paredzēts izskatīt mazo HES ekspluatācijas atbilstību vides aizsardzības normatīvo aktu prasībām, tāpēc VVD bija sagatavojis detalizētu informāciju, kurā cita starpā norādīts:

- “visizplatītākais mazo HES ekspluatācijas noteikumu pārkāpums ir ūdens režīma prasību neievērošana”;
- “Upes ūdens režīma izmaiņām var būt tālejošas negatīvas sekas ne tikai pārveidotos posmos un tiem pieguļošajā teritorijā, bet arī uz leju pat vairāku kilometru garumā. Īpaši raksturīgs tas ir mazām upēm un strautiem, kuru ekosistēma ir daudzveidīgāka un jutīgāka pret izmaiņām.”;
- “Vizuāli vērtējot, vislielākā un tūlītēja mazo HES darbības ietekme ir novērojama ūdenskrātuviņu krastos tajās vietās, kur ir izteikta seklūdens zona, un mazā HES tiek ekspluatēta cikliski, nostrādājot noteikto ūdens līmeņu starpību.”;
- “Apsēkojot un vizuāli novērtējot upju posmus lejpus novadbūvēm, ir novērota krastu pārstrāde (erozija) atvadkanālos. Šajā mazo HES darbības ietekmes joslā veidojas arī t.s. mirusī zona, kurā pastāvīga augu seguma izveidošanās praktiski vairs nav iespējama.”;
- “Tajās mazajās HES, kur ir gari derivācijas un atvadkanāli, ļoti bieži ir novērota ūdens nepietiekamība upes „tukšajā posmā” (upes posmā starp novadbūvi un savienojumu ar mazās HES atvadkanālu). Lai gan formāli tiek nodrošināts ŪRLA noteiktais minimālais caurplūdums caur novadbūvi, tomēr, ja ir ilgstošs mazūdens periods, ūdens plūst tikai pa upes gultnes viszemākajām vietām, bet pārējā daļa praktiski ir bez ūdens. Sevišķi izteikti tas ir mazajās HES, kur tiek izmantotas vecas un līdz ar to neefektīvas hidroturbīnas, kas darbojas cikliskā režīmā”;
- “nesakopta HES hidrotehnisko būvju aizsargjosla – netiek applauta zāle, netiek aizvesti no ūdenskrātuves izvāktie un krastos atstātie sanesumi.”;
- “Par administratīvajiem pārkāpumiem atbilstoši LAPK attiecīgiem pantiem sodītas 29 mazās HES par kopējo summu Ls 3500”;
- “Jānorāda, ka ir mazās HES, kuras apzināti atkārtoti veic pārkāpumus un būtībā ignorē valsts vides inspektoru konstatētos pārkāpumus un aizrādījumus.”;
- “mazo HES ekspluatācijas ietekmi uz vidi nevar izvērtēt tikai viens eksperts, jo katrs eksperts ir kompetents konkrētā vides aizsardzības jomā, bet mazo HES ietekmes

izvērtēšanai ir nepieciešami kompleksi pētījumi, kas noteikti apliecinātu, ka mazo HES ietekme uz vidi ir daudz negatīvāka un plašāka, nekā uzskatīts līdz šim.”;

- “Valstī principiāli jāizmaina attieksmi pret ūdenstilpju apsaimniekošanu un zivju resursu aizsardzību.”;
- “Attiecīgajos normatīvajos aktos jānosaka konkrētas prasības mazo HES valdītājiem iekārtu (turbīnu) modernizēšanai, videi nodarītā kaitējuma novēršanai un zivju ceļu izbūvei.”

Vides ministrija Tautsaimniecības komisijai sagatavoto VVD informāciju neiesniedza, jo komisija jautājumu par mazo HES darbību tālāk nenskatīja, t.i., MHEA priekšlikums revidēt augstāk minētos Ministru kabineta noteikumus tika noraidīts jau pirmajā sēdē.

Dambji

Tā kā augstāk minētie pētījumi bija saistīti ar mazajām HES, Latvijas Makšķernieku asociācija nolēma veikt pētījumu par dambju radītās negatīvās ietekmes uz mazo upju vides stāvokli izvērtēšanu, ar Latvijas Vides aizsardzības fonda finansiālu atbalstu 2005.gadā īstenojot projektu “Aizsprosti Latvijas upēs. Situācijas izpēte, novērtējums un veicamie pasākumi upju atjaunošanā saistībā ar EK “Ūdens struktūrdirektīvas” (2000/60/EC) ieviešanu un izpildi”.

Projekta laikā tika apsekoti 112 aizsprosti (dambji) Gaujas upes un Salacas upes baseinos, apkopojot arī iepriekšējos gados ekspedīcijās ievāktos datus un informāciju.

Informāciju par īstenoto projektu kopsavilkuma formā asociācija iekļāva arī Latvijas Vides aizsardzības fonda finansētā projekta “Zivju resursu aizsardzības akcija “Dzīvais ūdens 2011”” pārskatā.

Priekšstats par mazo upju likteņus iespaidojušajiem faktoriem būtu nepilnīgs, ja neminētu vēl kādu bumu, kas intensīvi noritēja paralēli mazo HES būvniecības bumam, un turpinājās arī pēc pēdējās (cerams, ka pēdējās) mazās HES – Karvas HES uz Vaidavas upes nodošanu ekspluatācijā 2012.gadā. Runa ir par bebru dambju celtniecības bumu. Lai arī tas ir dabisks process, tomēr bebru dambju milzīgā skaita dēļ to nodarītais kaitējums mazajām upēm, to krastiem un pieguļošajām zemēm nav noliedzams un palielinās arvien vairāk.

“Latvijā aprēķini un nosacījumi bebru izplatības ierobežošanai nav veikti, lai gan pie mums šo “ūdeņu inženieru” skaits tiek lēsts vismaz četrreizes lielāks nekā Igaunijā”. (Baiba Ābelniece, “Diena”, 2017).

Bebru dambju skaits mazajās upēs nav zināms, bet, kā liecina Latgales reģionālā televīzija (11.04.2016.) “Šobrīd bebru populācija valstī sasniegusi gandrīz 80 000.” Nav šaubu, ka to skaits ir kļuvis vēl lielāks un nepārtraukti palielinās.

Priekšlikumi mazo HES radītās ietekmes mazināšanai

Latvijas Makšķernieku asociācija īstenojot projekta “Zivju resursu aizsardzības akcija “Dzīvais ūdens 2011”” pārskatā sniedza ne tikai strukturētu kopsavilkumu par vides stāvokli mazajās upēs, bet sniedza arī konkrētus pamatotus priekšlikumus situācijas uzlabošanai (www.dzivaisudens.lv – Vides aizsardzība – Zivju resursu aizsardzība).

Cita starpā asociācija izvirzīja šādus priekšlikumus:

- mazo HES jāuzstāda slūžu aizvēršanas – atvēršanas regulēšanas elektroniski automatizētas iekārtas, kas izslēgtu to īpašnieku patvaļīgu rīcību ūdens līmeņu regulēšanā

(tādējādi arī samazinot valsts vides inspektoru slogu, veicot mazo HES ūdens režīma ievērošanas prasību ievērošanas kontroli);

- jāizbūvē zivju ceļus, vienlaicīgi izvērtējot nepieciešamību uz lašveidīgo zivju migrācijas upēm uzstādīt zivju skaitītājus;
- jānojauc bezsaimnieka dambjus (mehāniskus šķēršļus) ūdens brīvas plūsmas (upes nepārtrauktības) nodrošināšanai;
- jāpārskata HES darbībai izsniegto ūdens resursu lietošanas atļauju nosacījumus.”

Diemžēl nekas iepriekš minētā sakarā nav mainījies, tāpēc asociācijas priekšlikumi joprojām ir aktuāli.

Neatkarīgi no tā, kas un kad būtu veicis pētījumus par mazo HES darbību Latvijā (arī ārvalstīs), tajos minētie novērojumi, viedokļi un secinājumi par mazo HES negatīvo ietekmi uz mazo upju vides, ūdens un ūdens bioloģiskajiem resursiem pilnībā sakrīt.

Mazās upes un Baltijas jūras laša pārvaldības plāns

Lai risinātu Latvijas mazo upju apsaimniekošanas problēmas, Latvijas Makšķernieku asociācija šādu iespēju izmantoja arī sakarā ar Baltijas jūras laša pārvaldības jaunā plāna izstrādi, ZM 2009.gadā iesniedzot priekšlikumu paketi, kurā cita starpā norādīja:

- “ņemot vērā, ka Baltijas savvaļas lasis nārsto un savas dzīvas sākuma stadiju pavada iekšējos ūdeņos, no kā primāri un vislielākajā mērā ir atkarīgs populācijas stāvoklis Baltijas jūrā, kā arī ņemot vērā cilvēku saimnieciskās darbības pieaugošo negatīvo ietekmi uz ūdens resursiem, principiāli noteikt, ka Baltijas jūras valstīm turpmāk jāvelta daudz lielākas pūles un jāpalielina to atbildību Baltijas savvaļas laša dabiskās populācijas dzīves vides kvalitātes nodrošināšanai un aizsardzībai savos iekšējos ūdeņos”;
- “jāizstrādā Baltijas jūras valstu nacionālo lašu upju (arī potenciālo) pārvaldīšanas (rīcības) plānus ar vienotām galvenajām vadlīnijām (kritērijiem) un iekļaut tos EK Baltijas jūras laša pārvaldības (rīcības) plānā kā neatņemamas sastāvdaļas”;
- “iekļaut šos plānus Baltijas jūras valstu attiecīgajos nacionālajos normatīvajos aktos, paredzot tajos veikt konkrētus obligātus pasākumus arī dambju nojaukšanai, mazo HES ekspluatācijas dabiskās caurplūdes režīmā nodrošināšanai un nepieciešamības gadījumā zivju ceļu ierīkošanai saskaņā ar ekspertīzes slēdzieniem”.

Uz Latvijas lašu upju (tai skaitā uz mazo lašu upju) neapmierinošo vides stāvokli ikgadēji tiek norādīts arī gadagrāmatā “Latvijas zivsaimniecība”:

“Daudzu upju populācijas atrodas sliktā stāvoklī, un, lai tās atjaunotu, ir nepieciešama gan zvejas ierobežošana, gan nārsta vietu atjaunošana un dažādu mākslīgo šķēršļu nojaukšana.” (G.Korņilovs, institūta “BIOR” Zivju resursu pētniecības departamenta vadītājs).

Nav gan lasīts vai dzirdēts, ka institūts vai par zivsaimniecības politiku atbildīgā ZM būtu izstrādājusi priekšlikumus *dažādu mākslīgo šķēršļu nojaukšanai*.

Būdama Eiropas Makšķernieku alianses (*European Anglers Alliance, EAA*) biedre, asociācija savu priekšlikumu paketi iesniedza arī aliansei. Tas dalībvalstis priekšlikumus novērtēja ļoti atzinīgi un pilnvaroja asociāciju pārstāvēt aliansi EK Konsultāciju sanāsmē Briselē (2009.), kas bija veltīta Baltijas laša pārvaldības plāna izstrādei.

Sanāsmē būtībā tika atbalstīts asociācijas/alianses priekšlikums par *individuālu pieeju un īpašiem pasākumiem mazajām upēm*, kuru starp septiņiem svarīgiem plāna elementiem

sanāksmes laikā minēja ne tikai Starptautiskās Jūras pētniecības padomes (ICES) pārstāvis, bet arī citu valstu pārstāvji un asociācijas ilggadēja sadarbības partnera – starptautiskās organizācijas “*Coalition Clean Baltic*” (CCB) pārstāvis, pievienojoties asociācijas/alianse viedoklim, ka “upes ir ļoti dažādas, tāpēc tām nepieciešama dažāda pieeja.”

Diemžēl dažādu iemeslu dēļ Baltijas jūras laša jaunā pārvaldības plāna pieņemšana ieilga uz vairākiem gadiem (pašlaik darbs tā izstrādes turpināšanai ir atsācies), tomēr zinātnieki un vides nevalstiskās organizācijas savu viedokli nav mainījušas – vājo laša populāciju atjaunošanos negatīvi ietekmē *neapmierinošais upju vides stāvoklis*, kas visvairāk attiecas uz post padomju valstīm, tai skaitā uz Latviju, un, lai atjaunošanās varētu notikt, nepieciešama plānveidīga un sistemātiska nārsta vietu atjaunošana, jaunu nārsta vietu ierīkošana un dažādu mākslīgo šķēršļu nojaukšana.

Arī citos starptautiskos (arī nacionālos) pasākumos Latvijas Makšķernieku asociācija vienmēr ir uzsvērusi, ka *izpratne* un *attieksme* pret katru atsevišķu mazo upi kā pret *individuālu un neatkarīgu ekosistēmu* ir galvenais priekšnosacījums mazo upju labas pārvaldības nodrošināšanai ilgtermiņā.

Zivju resursi

Plašākai sabiedrībai nav zināms, ka zivju resursu faktiskā izzagšana ļoti lielos apmēros notika uzreiz pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1991.gadā, un tā tas turpinājās apmēram piecus gadus, zivju resursiem nodarot milzīgu kaitējumu ilgtermiņā.

Ja *pastāvošo likumu nerespektēšana* Latvijas pirmās brīvvalsts laikā notika galvenokārt slēptā veidā, tad pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas tā kļuva atklāta un nesalīdzināmi lielākos apmēros. Nav šaubu, ka pietiekami lielā mērā to veicināja ne tikai vides aizsardzības un tiesībsargājošo valsts iestāžu mazspēja, bet arī kriminogēnā situācija valstī.

Šie apstākļi būtiski ietekmēja arī mazo upju zivju resursu stāvokli. Lai arī tajās netika praktizēta rūpnieciskā zveja (izņemot nēģu un zušu specializēto zveju atsevišķās upēs un kanālos), lielu kaitējumu resursiem nodarīja makšķernieki, visbiežāk neievērojot noteiktās prasības attiecībā uz lieguma vietām un laikiem, rīku skaitu, loma lielumu un lomā paturamo zivju minimālajiem garumiem (šo prasību neievērošana ir aktuāla arī mūsdienās).

Ievērojamu kaitējumu nodarīja arī dabiskās ēsmas lietošana lašveidīgo zivju makšķerēšanā, tāpēc makšķerēšanas noteikumos, kuri stājās spēkā 2006.gadā, tika noteikts (tas bija Latvijas Makšķernieku asociācijas priekšlikums):

„Lietojot makšķerēšanas rīkus, nav atļauts izmantot dabisko ēsmu īpaši aizsargājamo ierobežoti izmantojamo sugu zivju – lašu, taimiņu un alatu, kā arī strauta foreļu makšķerēšanai un uztveramo āķi (gafu) šo zivju uztveršanai”.

Latvijas neatkarības atjaunošanas sākuma gados ļoti būtisku kaitējumu mazo upju (un ne tikai) zivju resursiem nodarīja arī elektroaparātu izmantošana. Tas ir visbarbariskākais zivju ieguves veids, par ko paredzēta kriminālatbildība. Mūsdienās to izmantošana gan ir mazinājusies, un likumpārkāpēji šos aparātus tagad izmanto galvenokārt lašveidīgo zivju migrācijas un nārsta laikā rudenī.

Par elektroaparātu izmantošanas postu “Makšķernieka gadagrāmatā 1999” minēts: “Latvijas foreļu vislielākais ienaidnieks ir cilvēks ar elektrozvejas ķeseli rokās. Savulaik kompartijas avīzē “Cīņa” jūsmīgi cildinātie elektrozvejas paņēmieni un rīki atstājuši ļaunu mantojumu. Cilvēki(?), kurus interesē tikai ņemt, gadu no gada izsit desmitiem strautu un upīšu.”

Lai arī salīdzinoši īslaicīga, bet pietiekami sāpīga sērga mazās upes piemeklēja Latvijas neatkarības atjaunošanas pirmajā desmitgadē, kad jaunie uzņēmēji – biznesmeņi diezgan masveidīgi piekopa *forelēšanu*, jo viņu vidū foreļu maksšķerēšana tika uzskatīta par prestižu nodarbi, kuru raksturoja nevis iegūtās zivju trofejas, bet zivju kvantums neatkarīgi no izmēriem.

Zivju resursu ieguves kontroli tajā laikā veica Vides valsts inspekcija, reģionālās vides aizsardzības komitejas un īpaši aizsargājamo dabas teritoriju administrācijas.

Tomēr jāņem vērā, ka šo vides aizsardzības valsts iestāžu kapacitāte bija nesalīdzināmi mazāka kā padomju okupācijas laikā, un to pienākumos ietilpa ne tikai vides un zivju resursu ieguves, bet arī būvniecības normatīvu prasību ievērošanas kontrole visā valsts teritorijā, tāpēc šo iestāžu veiktspēja zivju resursu ieguves kontroles jomā bija objektīvi nepietiekama.

Nākamajos gados zivju resursu nelikumīga ieguve vairs nenotika tik atklāti, un mūsdienās turpinās vairāk vai mazāk slēptā veidā. Lai vai kā, bet zivju resursu nelikumīgu ieguvi bez šaubīšanās var uzskatīt par valsts zivsaimniecības politikas neatņemamu problēmsastāvdaļu, kuru kompetentās institūcijas nespēj atrisināt vēl joprojām.

To apstiprina arī šāda atziņa (J.Birzaks, “Latvijas iekšējo ūdeņu zivju resursi un to izmantošana”, 2007):

- „Maluzvejnieku faktiskais guvums varētu būt pielīdzināms oficiālajai nozvejai, tātad 300 – 500t zivju gadā.”;
- „Rūpnieciskajā zvejā neuzrādīto lomu apjoms Latvijas iekšējos ūdeņos ir pielīdzināms faktiskajai nozvejai, tātad 200 – 300t zivju gadā.”;
- „Nozīmīga problēma zivju resursu pārvaldībā ir neregistrētā nozveja”.

Lai arī iepriekš minētās atziņas izteiktas pirms vairāk nekā desmit gadiem, tomēr, kā liecina VVD dati, kas šo gadu laikā publicēti gadagrāmatās “Latvijas zivsaimniecība”, situācijas uzlabošanās ir minimāla.

Zīmīgu un vaļsirdīgu raksturojumu saviem amata brāļiem sniedza arī kāds biedrības “Latvijas zvejnieku federācija” pārstāvis:

„Taču jāatzīst, ka mūsu Latvijas zvejnieku reputācija arī ir tāda... ka tikai kaut ko nofenderēt... Bijuši jau arī sižeti televīzijā par mencu zagšanu un slēpšanu kuģī... Kopējā aina nav patīkama, kaut gan nevar teikt par visiem zvejniekiem, tāpat kā par visiem ierēdņiem, par visiem deputātiem, ka viņi ir zagļi un blēži. Blēži un zagļi noteikumus nelasa.” („Tukuma ziņas”, 2008).

Šīs atziņas nepārprotami norāda, ka zivju resursu nelikumīgās ieguves augsto līmeni valstī uzturēja un joprojām uztur arī komerciālie zvejnieki.

Augstāk minētais ir loģiskas un neizbēgamas sekas ne tikai atļautajai nelimitētajai nozvejai, bet faktiski neefektīvai iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politikai kopumā, kuru ZM Zivsaimniecības pārvaldes/departamenta personā neuzskatīja par nepieciešamu paškritiski un analītiski izvērtēt, kā rezultātā šī politika kļuva arvien arhaiskāka un stagnējošāka.

Tai pašā laikā zivsaimniecības politikas noteicēji tajā demagoģiski vainoja dažādus blakus apstākļus, kas minēti ZM „Zivsaimniecības nozares Nacionālajā stratēģiskajā plānā 2007.–2013.gadam”, piemēram:

- „Intensīvas cilvēku darbības un saimnieciskās ietekmes rezultātā ir ievērojami pasliktinājies iekšējo ūdeņu zivju resursu stāvoklis.”;
- „atsevišķas nozarei nozīmīgas zivju sugas tiek iegūtas tādos apmēros, kas nenodrošina šo sugu krājumu atjaunošanos un ilgtspēju.”;

- „situāciju pasliktina arī zemais nozarē strādājošo izglītības līmenis.”;
- „zvejniekiem pietrūkst zināšanu zivju resursu ilgtspējīgā apsaimniekošanā.”

Vienīgais, ko varētu pieņemt kā paškritisku attieksmi arī pret iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politiku, ir stratēģiskajā plānā minētais – „Šobrīd zvejas resursu pārvaldība notiek ikgadēji, nevis ilgtermiņā, pamatojoties uz zivju krājumu izmaiņām (..)” Kaut gan nekādas praktiskas konsekvences tam nesekoja.

Pēdējos gados datu un faktu sagrozīšana, to demagoģiska pielāgošana dažādām situācijām un melošana pakāpeniski kļuvusi par neatņemamu sastāvdaļu valsts zivsaimniecības nozares politikas jautājumu risināšanā, kas iepriekšējos gados nebija tik krasi izteikta parādība.

Jāatzīst, ka *lielā* zivsaimniecības politika mazo upju zivju resursu stāvokli gandrīz neietekmēja, izņemot resursu pētniecību, kas tajās tika veikta minimāli:

„Monitoringa ieviešanas rīcības plānā norādīts, ka zivju pētījumi Latvijā līdz šim veikti tikai nelielā daļā upju, parasti tie bijuši ar saimniecisku ievirzi. Informācija par ūdensteču ihtiofaunu kopumā, it īpaši par saimnieciski mazsvarīgajām zivju sugām, ir visai ierobežota” (SIA „Carl Bro” – „Gala ziņojums „Bioloģiskās daudzveidības monitoringa veikšana sadaļā „Zivju monitorings” LVĢMA vajadzībām, 2006.).

Disonanse starp iekšējo ūdeņu zivsaimniecības un vides aizsardzības politikām

Tā kā laika gaitā šī disonanse kļuva arvien lielāka, un, lai iespēju robežās iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politiku padarītu *eiropeskāku*, t.i., lai tā būtu vairāk saskanīga ar vides aizsardzības politiku un patiesi atbilstu bioloģiskās daudzveidības un zivju resursu ilgtspējīgas izmantošanas, saglabāšanas un aizsardzības nodrošināšanai, Latvijas Makšķernieku asociācija izstrādāja virkni priekšlikumu, daudzi no kuriem grozījumu rezultātā tika iekļauti Zvejniecības likumā, piemēram:

aizliegums rūpnieciskajā zvejā izmantot zivju tīklus sestdienās, svētdienās un svētku dienās no ledus brīvajā zvejas sezonā visos publiskajos ezeros (izņemot atsevišķos publiskos ezeros vai to daļās); rūpnieciskās zvejas aizliegums virknē publiskajos ezeros (izņemot zušu, stagaru, ezera salaku un vīķu specializētu zveju un zveju īpašos nolūkos un zinātniskās izpētes nolūkos); rūpnieciskās zvejas aizliegums visās upēs un kanālos (izņemot zušu, nēģu un stagaru zveju, zveju īpašos nolūkos un zinātniskās izpētes nolūkos, kā arī zveju ar zivju mурdiem Daugavā (arī tās ūdenskrātuvēs) un Buļļupē); aizliegums rūpnieciskajā zvejā upēs izmantot zivju tīklus.

Starp 2014.gadā veiktajiem grozījumiem likumā īpaši izceļams šis:

“Kopējo nozvejas apjoma limitu, nozvejas apjoma limitu atsevišķām zivju sugām un zvejas rīku limitu sadalījumā pa ūdenstilpēm Latvijas Republikas iekšējos ūdeņos un to izmantošanas kārtību nosaka Ministru kabinets.”

Tā kā zivju resursu aizsardzības un izmantošanas uzraudzība bija tālu no vēlamā, tad saskaņā ar asociācijas priekšlikumu valstī tika iedibināta sabiedriskā vides inspekcija (2005), kas iespēju robežās sniedz savu ieguldījumu nelikumīgas zivju resursu ieguves apkarošanā.

Paralēli Latvijas Makšķernieku asociācija veica zvejniecību iekšējos ūdeņos regulējošo Ministru kabineta noteikumu bāzes analīzi. Atklājās, ka gadu gaitā vārdu pa vārdam, teikumu pa teikumam, skaitli pa skaitlim tika apzināti veikta šo noteikumu liberalizēšana.

Tāpēc asociācija 2006.gadā vērsās pie toreizējās valdības, kā rezultātā saskaņā ar Ministru prezidenta rezolūciju ZM tika izveidota plaši pārstāvēta darba grupa, kas strādāja apmēram divus gadus, kas laika un izskatīto normatīvo aktu skaita ziņā ir bezprecedenta

gadījums kā tāds. Kopumā notika vairāk nekā 40 darba grupas sēdes, kuras ir atspoguļotas tik pat daudzos protokolos. Darba grupas locekļi gan negribīgi atzina, ka asociācijas norādītās problēmas pastāv un tās nepieciešams kaut kā risināt. Būtiski, ka problēmu identificēšanas un risināšanas iniciatore bija nevalstiska organizācija, nevis ZM vai kāda cita valsts institūcija.

ZM Zivsaimniecības pārvaldes priekšnieks – darba grupas vadītājs Normunds Riekstiņš tās pirmajā sēdē (11.04.2007.) klātesošos aicināja:

“Darba grupas locekļiem acīmredzot būs ļoti dažādi viedokļi par apspriežamajiem jautājumiem, tāpēc vēlētos, lai netiktu radīti savstarpēji strīdi un nepamatoti apvainojumi, lai grupas darbs balstītos uz konstruktīviem priekšlikumiem, citādi veicamajam darbam nebūs efektivitātes un gūtajiem rezultātiem praktiskas nozīmes. Būtu jāņem vērā, ka galvenais darba grupā panākamais mērķis ir zivju resursu saglabāšana un ilgtspējīga izmantošana, kas ir visu darba grupas locekļu interesēs neatkarīgi no to pārstāvētās valsts institūcijas vai sabiedriskās organizācijas.”

Priekšnieka aicinājums bija gana pamatots, jo jau pirms darba grupas darba uzsākšanas nebija noslēpums, ka tās locekļu grupu viedokļi par *zivju resursu saglabāšanu un ilgtspējīgu izmantošanu* bija ne tikai *ļoti dažādi*, bet vairākos jautājumos pat kardināli atšķirīgi, tāpēc beigu beigās *gūtajiem rezultātiem* bija *kosmētisks* raksturs.

Vienu darba grupas locekļu grupu veidoja Latvijas Makšķernieku asociācija un VARAM, bet otru – ZM (tā gan centās ievērot it kā neitralitāti), Latvijas Pašvaldību savienība, toreizējā Latvijas Zivju resursu aģentūra un ar zvejniecību saistītās nevalstiskās organizācijas.

Veicot grozījumus zvejniecības normatīvajos aktos, bija objektīvi nepieciešams veikt dažus grozījumus arī makšķerēšanas noteikumos, arī tāpēc, lai tā būtu atbilstošāka jēdzienam *dabai un videi draudzīga makšķerēšana*, t.i., lai makšķernieki sava vaļasprieka ietvarā kļūtu atbildīgāki arī pret dabu un vidi, kas pirmkārt attiecās uz makšķerēšanu mazajās upēs.

Latvijas Makšķernieku asociācijai, ilgtermiņā piedaloties daudzos semināros, konferencēs un sanāksmēs ārvalstīs saistībā ar vides aizsardzību, zivju resursu saglabāšanu un makšķerēšanu ir nācies dzirdēt, ka mūsdienās veiksmīga makšķerēšana tikai 25% – 50% apmērā ir atkarīga no makšķerēšanas prasmes, makšķerēšanas rīku un piederumu kvalitātes un to prasmīgas izmantošanas, jo pārējais ir atkarīgs no *dabas vides kvalitātes*.

Diemžēl augstāk minētā darba grupa bija pēdējais gadījums, kad VARAM strikti iestājās par *zivju resursu saglabāšanu un patiesi ilgtspējīgas izmantošanas nodrošināšanu*, jo 2009.gadā notikušās valsts pārvaldes reformas rezultātā tika samazināts ministrijas darbinieku skaits, un pēc nākamajos gados notikušajām ministrijas politisko vadību maiņām VARAM faktiski vairs neiesaistījās ZM īstenotās iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politikas jautājumu risināšanā, to argumentējot šādi: “Mums [ministrijai] nav pamata apšaubīt BIOR kompetenci.”

Tuvredzīgās iekšējo ūdeņu zivsaimniecības politikas sekas jutīsim vēl ilgi. Bet vislielākās bažas ir par to, ka šī politika veicināja ēnu ekonomikas attīstību un “iesakņoja” tās pastāvēšanu, ko raksturo šādi faktori:

- *nelimitētas nozvejas faktiskā turpināšanās*, jo ZM faktiski neievēro Zvejniecības likumā noteikto prasību par *kopējā nozvejas apjoma limita un nozvejas apjoma limita noteikšanu atsevišķām zivju sugām sadalījumā pa ūdenstilpēm Latvijas Republikas iekšējos ūdeņos* (11.pants, 4¹ daļa). Kā liecina Ministru kabineta noteikumi Nr.796 „Noteikumi par rūpnieciskās zvejas limitiem un to izmantošanas kārtību iekšējos ūdeņos” (9. un 10.pielikums), *kopējais nozvejas apjoma limits un nozvejas apjoma limits atsevišķām*

zivju sugām komerciālajā zvejā ir noteikts tikai 38 ezeriem un 2 upēm (Buļļupei un Daugavai zem Rīgas HES);

- *datu izstrūkums par iekšējos ūdeņos nozvejoto zivju apriti;*
- *nesakārtota zivju resursu izmantošanas kontroles sistēma.*

Bažas par iespējamu ēnu ekonomikas pastāvēšanu zivsaimniecībā iekšējos ūdeņos Vides konsultatīvā padome skaidri un nepārprotami izteica valsts augstākajām amatpersonām augstāk minētajā vēstulē (2017).

Kopsavilkums

Fakti neapstrīdami pierāda, ka pāri nodarījums mazajām upēm ir milzīgs, un tas ir nesalīdzināmi lielāks kā pāri nodarījumu citiem iekšzemes ūdeņiem.

Būs grūti atrast kādu mazo upi vai upīti, kurās laika gaitā vairāk vai mazāk nebūtu notikuši cilvēka vai dabas radīti pārveidojumi. Tomēr pārveidojumu struktūra upēs ir atšķirīga, jo katrā atsevišķā gadījumā ir viens vai vairāku dominējošu pārveidojumu kopums, kas mazo upju vides, ūdens kvalitātes un zivju resursu stāvokli ietekmē visvairāk.

Visbūtiskākais ietekmējošais faktors, kas bez izņēmuma skāris praktiski visas pārveidotās mazās upes, ir to *izjauktā nepārtrauktība* (ūdens dabiskais tecējums), ko radīja uzceltie mazo HES aizsprosti, dambji un bebru dambji, kā rezultātā:

- mazās upes tika fragmentāri sadalītas hidroloģiski atšķirīgos posmos;
- samazinājās straumes ātrums, upju pašattīrīšanās spēja un spēja mazināt klimata pārmaiņu ietekmi, it sevišķi mazūdens un ilgstoša sausuma un karstuma laikā, kad upju gultnes leļpus mehāniskajiem šķēršļiem bieži paliek sausas, veicinot to intensīvu aizaugšanu, no kā pašattīrīšanās ceļā upes atbrīvoties vairs nespēj;
- daļēji vai pilnībā tika pārtraukts sedimentu un barības vielu transports;
- straujteču un dabiskie upju posmi (ES nozīmes biotopi) daudzviet tika iznīcināti un pārvērsti par ezera tipa upju posmiem, izjaucot ekosistēmu dabas un bioloģiskās daudzveidības struktūru;
- notika biotopu (dzīvotņu) fragmentācija un samazinājās zivju nārsta laukumi;
- daļēji vai pilnībā tika pārtraukta zivju migrācija;
- katastrofāli samazinājās un degradējās mazo upju ekosistēmu pakalpojumi.

Papildus jānorāda šādus mazo upju vides, ūdens kvalitātes un zivju resursu stāvokli ietekmējošus faktorus:

- ✓ mazajās upēs, uz kurām uzbūvētas mazās HES:
 - to radīto ūdens svārstību rezultātā krastu erozija ir ievērojami lielāka nekā upēs, uz kurām nav mazās HES;
 - to ekspluatācijas radīto ūdens līmeņa svārstību dēļ zivju resursi atrodas ekoloģiska stresa stāvoklī, it sevišķi mazūdens un ilgstoša sausuma un karstuma laikā, kad ūdens temperatūra diennakts gaišajā un tumšajā laikā augšas un lejas bjefos krasi atšķiras;
 - mazūdens un ilgstoša sausuma laikā rudenī, mazajām HES aizverot slūžas, lai ūdenskrātuvē uzkrātu ūdeni, seklākajās vietās lejas bjefā lašveidīgo zivju iznēršie ikri bieži aiziet bojā,

- ✓ daudzviet, kur uzbūvēti bebru dambji, atkarībā no krastu reljefa notiek tiem pieguļošo zemju pakāpeniska pārpurvošanās;
- ✓ meliorācijas rezultātā veiktā mazo upju iztaisnošana un gultnes bagarēšana izjaukusi upju dabiskumu un iznīcinājusi tām raksturīgo ekosistēmu;
- ✓ punkteida piesārņojums joprojām ir būtiskākais mazo upju ūdens kvalitātes piesārņojuma veids;
- ✓ lauksaimniecības piesārņojums;
- ✓ mežsaimniecības piesārņojums.

Varbūt valsts kādreiz atzīs, ka arī mazo HES būvniecība bija „fundamentāla, nacionāla, makroekonomiska kļūda”, kā to 2018.gada sākumā sakarā ar OIK (elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponente) izdarīja ekonomikas ministrs Arvils Ašeradens:

„OIK ieviešana ir fundamentāla, nacionāla, makroekonimiska kļūda. (..) Latvija ir viena no tām retajām valstīm, kura cēlu mērķu vārdā – enerģētiskā neatkarība un zaļās enerģijas vairošana, neizvērtējot savas reālās iespējas un nemācoties no citu valstu labajiem piemēriem, ar apskauzamu tuvredzību ir iekritusi viegla peļņas tīkotāju un vienkāršotu normatīvu lamatās.” (DELFI, 08.03.2018).

Zīmīgi ir vārdi *vienkāršoti normatīvi*, jo tas nebūt nebija nekvalitatīva likumdošanas procesa rezultāts, bet apzināta rīcība, lobējot atsevišķu personu intereses, kas bija novērojams arī mazo HES un zivsaimniecības iekšējos ūdeņos normatīvo aktu gadījumā.

No vienas puses – gana vaļširdīgs un atklāts atzinums, kādu neviena valsts amatpersona līdz šim nav sniegusi. Kaut gan Ekonomikas ministrijai un ministram ar OIK shēmas atklāšanu nebija nekāda sakara, jo to atklāja TV3 žurnālisti.

Ja žurnālisti to nebūtu atklājuši, tad OIK shēma, kuru 12. Saeimas deputāts Ivars Zariņš atklāti sauc – „(..) OIK ir politiski piesegta afēra (..)” (DELFI, 05.06.2018.), droši vien turpinātu darboties un sabiedrībai par to nebūtu pat nojausmas.

No otras puses – domājams, ka kaut kas tāds bija/ir/būs iespējams vienīgi tad, kad tiks prasīta kādas amatpersonas demisija. Mazās HES „gaida”...

Lai vai kā Latvijas mazajām upēm un upītēm laika gaitā ir veicies vai neveicies, bet mūsu izcilā aktiera Harija Liepiņa tām veltītais emocionālais apraksts prasīt prasās pēc papildinājuma: „Mūsu jaukajā tēvu zemītē kā vēnas, kā asinsvadi plūst neskaitāmas upes un upītes, (..)”, *cilvēku vajadzību, iegribu apmierināšanas, bezsaimnieciskuma un „videi draudzīgas” meliorācijas veiktās iztaisnošanas un bagarēšanas rezultātā zaudējot savu dabiskumu; daudzviet ar grūtībām izspraucoties starp mazo HES slūžām, sagruvušiem un pussagruvušiem dambjiem, erozijas sagrauztiem krastiem un sakritušo koku, zaru un u.tml. aizdambējumiem, karstuma viļņu radītā ilgstoša sausuma laikā pārtopot par sīkām urdziņām; zaglīgi pārlavoties pāri bebru dambjiem; vietām pārsteigumā „brīvi uzelpojot” un „iztaisnojot muguru”, lai pēc brīža atkal sarautos un turpinātu pludināt tālāk savu nešļavu – kā sūklī uzsūkto pieguļošajos krastos esošo vecbūvju un sacelto jaunbūvju notekūdeņu un lauksaimniecības zemju radīto piesārņojumu iepludinot lielākās upēs, kuras kopā ar savu uzkrāto nešļavu to visu beigu beigās „nodod” jūriņai – mūsu māmuliņai...*

Secinājumi

Fakti neapstrīdami pierāda, ka pāri nodarījums mazajām upēm ir milzīgs, un tas ir nesalīdzināmi lielāks kā pāri nodarījumu citiem iekšzemes ūdeņiem.

Būs grūti atrast kādu mazo upi vai upīti, kurās laika gaitā vairāk vai mazāk nebūtu notikuši cilvēka vai dabas radīti pārveidojumi. Tomēr pārveidojumu struktūra upēs ir atšķirīga, jo katrā atsevišķā gadījumā ir vairāku dominējošu pārveidojumu kopums, kas mazo upju vides, ūdens kvalitātes, bioloģiskās daudzveidības un zivju resursu stāvokli ietekmē visvairāk.

Visbūtiskākais ietekmējošais faktors, kas bez izņēmuma skāris praktiski visas pārveidotās mazās upes, ir to *izjauktā nepārtrauktība* (ūdens dabiskais tecējums), ko radīja uzceltie mazo HES aizsprosti, dambji un bebru dambji, kā rezultātā:

- mazās upes tika fragmentāri sadalītas hidroloģiski atšķirīgos posmos;
- samazinājās straumes ātrums, upju pašattīršanās spēja un spēja mazināt klimata pārmaiņu ietekmi, it sevišķi mazūdens un ilgstoša sausuma un karstuma laikā, kad upju gultnes leļpus mehāniskajiem šķēršļiem bieži paliek sausas, veicinot to intensīvu aizaugšanu, no kā pašattīršanās ceļā upes atbrīvoties vairs nespēj;
- daļēji vai pilnībā tika pārtraukts sedimentu un barības vielu transports;
- straujteču un dabiskie upju posmi (ES nozīmes biotopi) daudzviet tika iznīcināti un pārvērsti par ezera tipa upju posmiem, izjaucot ekosistēmu dabas un bioloģiskās daudzveidības struktūru;
- notika biotopu (dzīvotņu) fragmentācija un samazinājās zivju nārsta laukumi;
- daļēji vai pilnībā tika pārtraukta zivju migrācija;
- katastrofāli samazinājās un degradējās mazo upju ekosistēmu pakalpojumi.

Papildus jānorāda šādus mazo upju vides, ūdens kvalitātes un zivju resursu stāvokli ietekmējošus faktorus:

- ✓ mazajās upēs, uz kurām uzbūvētas mazās HES:
 - to radīto ūdens svārstību rezultātā krastu erozija ir ievērojami lielāka nekā upēs, uz kurām nav mazās HES;
 - to ekspluatācijas radīto ūdens līmeņa svārstību dēļ zivju resursi atrodas ekoloģiska stresa stāvoklī, it sevišķi mazūdens un ilgstoša sausuma un karstuma laikā, kad ūdens temperatūra diennakts gaišajā un tumšajā laikā augšas un lejas bjefos krasi atšķiras;
 - mazūdens un ilgstoša sausuma laikā rudenī, mazajām HES aizverot slūžas, lai ūdenskrātuvē uzkrātu ūdeni, seklākajās vietās lejas bjefā lašveidīgo zivju iznērstie ikri bieži aiziet bojā,
- ✓ daudzviet, kur uzbūvēti bebru dambji, atkarībā no krastu reljefa notiek tiem pieguļošo zemju pakāpeniska pārpuvošanās;
- ✓ meliorācijas rezultātā veiktā mazo upju iztaisnošana un gultnes bagarēšana izjaukusi upju dabiskumu un iznīcinājusi tām raksturīgo ekosistēmu;
- ✓ punkteida piesārņojums joprojām ir būtiskākais mazo upju ūdens kvalitātes piesārņojuma veids;
- ✓ lauksaimniecības piesārņojums;
- ✓ mežsaimniecības piesārņojums.

Varbūt valsts kādreiz atzīs, ka arī mazo HES būvniecība bija „fundamentāla, nacionāla, makroekonomiska kļūda”, kā to 2018.gada sākumā sakarā ar OIK (elektroenerģijas obligātā iepirkuma komponente) izdarīja ekonomikas ministrs Arvils Ašeradens:

„OIK ieviešana ir fundamentāla, nacionāla, makroekonimiska kļūda. (..) Latvija ir viena no tām retajām valstīm, kura cēlu mērķu vārdā – enerģētiskā neatkarība un zaļās enerģijas vairošana, neizvērtējot savas reālās iespējas un nemācoties no citu valstu labajiem piemēriem, ar apskaužamu tuvredzību ir iekritis viegla peļņas tīkotāju un vienkāršotu normatīvu lamatās.” (DELFI, 08.03.2018).

Zīmīgi ir vārdi *vienkāršoti normatīvi*, jo tas nebūt nebija nekvalitatīva likumdošanas procesa rezultāts, bet apzināta rīcība, lobējot atsevišķu personu intereses, kas bija novērojams arī mazo HES un zivsaimniecības iekšējos udeņos normatīvo aktu gadījumā.

No vienas puses – gana vaļsirdīgs un atklāts atzinums, kādu neviena valsts amatpersona līdz šim nav sniegusi. Kaut gan Ekonomikas ministrijai un ministram ar OIK shēmas atklāšanu nebija nekāda sakara, jo to atklāja TV3 žurnālisti.

Ja žurnālisti to nebūtu atklājuši, tad OIK shēma, kuru 12. Saeimas deputāts Ivars Zariņš atklāti sauc – „(..) OIK ir politiski piesegta afēra (..)” (DELFI, 05.06.2018.), droši vien turpinātu darboties un sabiedrībai par to nebūtu pat nojausmas.

No otras puses – domājams, ka kaut kas tāds bija/ir/būs iespējams vienīgi tad, kad tiks prasīta kādas amatpersonas demisija. Mazās HES „gaida”...

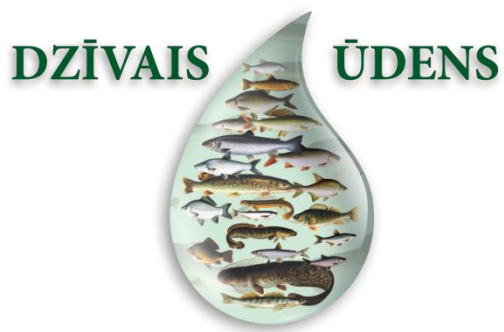
Lai vai kā Latvijas mazajām upēm un upītēm laika gaitā ir veicies vai neveicies, bet mūsu izcilā aktiera Harija Liepiņa tām veltītais emocionālais apraksts prasīt prasās pēc papildinājuma: „Mūsu jaukajā tēvu zemītē kā vēnas, kā asinsvadi plūst neskaitāmas upes un upītes, (..)”, *cilvēku vajadzību, iegribu apmierināšanas, bezsaimnieciskuma un „videi draudzīgas” meliorācijas veiktās iztaisnošanas un bagarēšanas rezultātā zaudējot savu dabiskumu; daudzviet ar grūtībām izspraucoties starp mazo HES slūžām, sagruvušiem un pussagruvušiem dambjiem, erozijas sagrauztiem krastiem un sakritušo koku, zaru un u.tml. aizdambējumiem, karstuma viļņu radītā ilgstoša sausuma laikā pārtopot par sīkām urdziņām; zaglīgi pārlavoties pāri bebru dambjiem; vietām pārsteigumā „brīvi uzelpojot” un „iztaisnojot muguru”, lai pēc brīža atkal sarautos un turpinātu pludināt tālāk savu nešļavu – kā sūklī uzsūkto pieguļošajos krastos esošo vecbūvju un sacelto jaunbūvju notekūdeņu un lauksaimniecības zemju radīto piesārņojumu iepludinot lielākās upēs, kuras kopā ar savu uzkrāto nešļavu to visu beigu beigās „nodod” jūriņai – mūsu māmulītei...*

**Projekta turpināšanas gadījumā –
Latvijas mazo upju pārvaldība un apsaimniekošana.
Nākotne.**

Darbs sagatavots Latvijas vides aizsardzības fonda finansiāli atbalstītā biedrības “Baltijas Vides Forums” projekta “Zemes īpašnieku, pašvaldību un valsts atbildība mazo upju aizsardzībai” (projekta numurs 1-08/204 /2018) ietvarā.

Projekta sadarbības partneri: biedrība “Baltijas Vides Forums”, Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un biedrība „Latvijas Makšķernieku asociācija”.

Darbs sagatavots atbilstoši biedrības „Latvijas Makšķernieku asociācija” sabiedrības vides izglītošanas programmai

Autors: Alvis Birkovs

Redaktore: Dina Beikmane

Foto: Alvis Birkovs

Citēšanas paraugs:

Alvis Birkovs. “Latvijas mazo upju pārvaldība un apsaimniekošana. Pagātne. Tagadne.”, Rīga, 2018. Biedrība “Latvijas Makšķernieku asociācija”, X lpp.

Par saturu ir atbildīgs tikai un vienīgi autors; darbs var neatspoguļot Latvijas vides aizsardzības fonda viedokli. Latvijas vides aizsardzības fonds nav atbildīgs par šajā materiālā ietvertu informāciju.